

С.В.Ушанова

**Сучасне козацтво
Білгород-Дністровщини**

2015

УДК 94(477.74)«16»
ББК 63.3(4УКР-4ОДЕ)46-283.31
У 93

С.В.Ушанова. Сучасне козацтво Білгород-Дністровщини. — Дніпропетровськ:
Середняк Т. К., 2015, — 92 с.

...Історія вчить, що ефективно те, що утверджує своє. А своє у нас – козацтво – спосіб життя вільної людини, яка із зброєю в руках захищала Богом дані їй вольності й права...

Історичні умови буття українського народу породили самобутній феномен – козацтво. Воно втілювало в собі фізичне і духовне здоров'я нації, інтелектуальну силу, життєздатність, оптимізм і енергію. Це була об'єднана, згуртована, ідейно і духовно зцементована, суворо дисциплінована національна сила, яка очолювала боротьбу проти чужоземних ворогів. Майже чотириста років тому козаки так виклали королівським послам свою роль і призначення: «Подібно до наших предків, хочемо й ми користуватися вольностями життя, маєтностями і свободами, що належать рицарським людям... Дбаємо про те, щоб так само, як ми отримали від своїх предків ті права і вольності, щоб і наші наступники прийняли їх цілими і непорушними, з примноженням слави. І щоб вони один після одного передавали їх у прийдешні часи».

Відродження козацьких традицій сьогодні є надзвичайно потрібною і важливою справою. Постане сучасне українське лицарство – духовно постане Україна. Сьогодні нам належить продовжити велику місію козацтва. Козаки знову мають стати захисниками честі й гідності України, її традицій, її культури.

Сучасний загальнодержавний сплеск цікавості до історії козацтва й зокрема уваги до його проблем пояснюється просто: **йде формування національної еліти, яка спирається в своїй діяльності на національний – козацький! – досвід державотворення.**

В програмі діяльності Українського козацтва є такі слова:

«...метою козацького руху є розбудова української держави через духовне об'єднання народу, мобілізація енергії на економічне процвітання і підняття добробуту людей...»

**Душу – Богам!
Життя – Україні!
Серце – народові-нації!
Честь – козацтву!**

**Слава козакам!
Слава Україні!**

Нехай ці слова служать дороговказом для нас.

ISBN 978-617-7257-70-6

ВІД АВТОРА

«Українській козак - це лицар України, морально чиста, високодуховна і матеріально незалежна людина, яка вміє панувати над собою, володіє своїми емоціями, розумом і волею; патріот України, який постійно морально, психологічно, духовно і фізично готує себе до оборони Батьківщини, захисту родини, свого роду та українського народу, своєї честі та гідності; дбає про єдність Українського козацтва і українства всього світу».

Статут Українського козацтва.

Підтверджуючи правоту Нобелівського комітету, який признає синусоїдальність розвитку виключно важливим відкриттям сучасної цивілізації, в останній час багато уваги приділяється історії козацтва, повторюючи на новому витку етногенетичної спіралі розвиток інтересу до витоків національної культури. Це характерне для етапу формування національної еліти, патріотичний настрій якої спрямований на обґрунтування української державності.

За своєю суттю український народ показав себе козацькою нацією з прогресивними козацькими звичаями і традиціями, українською національною ідеєю в козацькому варіанті. В українському народі дух козацтва живе в способі життя, діяльності і поведінки, в розвитку козацьких форм самоврядування. Активізація політичного життя під гаслом визволення України ініціювала відродження козацько-лицарських традицій в Україні, появи козацьких осередків та об'єднання їх в єдине Українське козацтво. Сприйняття козацтва як споконвічної сили, що виборювала волю України, призвела до масовості руху. Тому зараз актуально вивчення процесу становлення сучасного козацтва, його цілей, сутності козацького руху, місця в розбудові сучасної України. Феномен козацтва потребує серйозного осмислення для пошуку оптимальних шляхів використання відроджуваного козацтва в сучасних умовах, зрозуміння та передбачення місця козацтва в українському суспільстві й державі XXI століття.

Дотепер увага приділялася козацькому минулому Одещини. Настав час написати і про сучасне козацтво. Матеріалу для цього достатньо; він зібраний та упорядкований автором. Є публікації в пресі Білгород-Дністровського району, Одеської області, Всеукраїнських видань козаків Б.Устименка, Л.Городецького, В.Тимофєєва, архівні матеріали козацьких товариств, мемуари учасників козацького руху, епістолярна спадщина отаманів козацьких осередків, матеріали інтернетсайтів. У книзі, яка пропонується увазі читачів, висвітлюється історія виникнення сучасного козацтва на території Білгород–Дністровського району, його діяльність, розповідається про лідерів. Охоплено період з 1988 (початок козацького руху) по 2004 роки.

Сподіваюсь, що ця книга буде корисною для всіх небайдужих до історії Батьківщини, національного відродження, визвольного руху.¹

¹ Книга «Сучасне козацтво Білгород-Дністровщини» була написана та видана самодруком у 2006 році на основі матеріалу, що збирався для курсових робіт. Автор навчалася в Одеському національному університеті на історичному факультеті (кафедра Історії України, керівник дипломної роботи – д.і.н, професор Гончарук Т.Г.)

ЧОТИРНАДЦЯТИРІК Козацький звичаєвий кодекс

*Народ кожен пильнується оком Господнім.
Гріхи наші гноблять нащадків наших.
Справою Божою єсть посполітеє діло козацьке за віру Христову, за волю та рідну землю.
Корогеви наші – то тїнь Покрови Богородиці.
Доля народу – козацька доля.
Коли супостати рабують народ – встають козаки за долю батьків, жінок та дітей своїх.
Юдиним та фарисеям не панувати на нашій землі.
Праведне діло для рук козацьких.
Не купімося на нові підманки, бо за ласою слідом – нове ярмо.*

ЗАВІТИ

- 1. Починай справу з молитвою Божою та іменем Божим. Не злися, коли щось не вийшло. Мабуть до діла готовий не був. Спроможеш, як будеш готовим до найтяжчого. Проси у Бога і дасть тобі силу, коли справа угодна для Бога. Нема на світі такого, щоб не корилося праведним людям.*
- 2. Між Богом та козаком посередник один – Христос, а заступниця нашому роду – Богородиці Покрова.*
- 3. Не обіцяй і не клянися. Бо людина – то тріска в потоці життя. Не все залежить від наших бажань. Краще вір справі, аніж словам.*
- 4. Перед Богом всі люди рівні. Не гноби ні татарина, ані ляха і сам також не гнись. Корися в поході Старшині та козацькій громаді, бо ця покора для тебе ярмо, а скупині – то є заручина волі.*
- 5. У козака сила лише в своїй землі. В чужому краї є сила лише проти полону.*
- 6. Лишнього не хапай. Не всяке добро на добре. Всього на світі з'їсти не вдасться, - то ж бо тримайся посту. В походах посту немає.*
- 7. Коли просять, - помагай, - і коли не просять, а треба - помагай. Не відказуй навіть ворогам.*
- 8. Родину свою шануй, бо то твоя втіха та рай на землі. Нема на світі притулку, окрім сім'ї.*
- 9. Козак має зброю пильнувати, як око своє. І ще більше. Здоровіє другим коротити можеш тільки тоді, коли честі твоїй рятунку нема. Коли ж честь свою ставиш вище громади, - складай свою зброю.*
- 10. Як не можеш козакові відрядити зі справи рівно з своєю долею, тоді козака наймитом не займай. Бо справа не піде на лад і совість свою загубиш.*
- 11. Умій слухати. Слухай все до кінця. Отамана не перебивай. Гаси драгування та злість. Мовчання від розуму. Втрачай слова, як найдорожчий скарб.*
- 12. Заповіт із чужого досвіду.*
- 13. Заповіт із набитих гуль.*
- 14. Пам'ятай: один вірний шлях на землі – терпіння. Найвеличніші перемоги на світі – це перемоги над власним «Я».*

I. ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА У 90 –ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

В історичній свідомості народу найвищий статус належить тим людям-ідеалам, які відстоювали свободу як найдорожчу цінність попередніх поколінь, невтомно боролися з чужоземними загарбниками, захищали свою національну гідність і честь, по-лицарськи служили рідній Батьківщині, будували власну національну державу. Для української молоді такими ідеалами стали І.Гонта, М.Залізняк, С.Наливайко, І.Трясило, П.Сагайдачний, І.Сірко, І.Богун, І. Виговський, Б.Хмельницький, І.Мазепа. Наш народ споконвіку культував лицарські традиції виховання. Із століття в століття на лицарських традиціях формувалася еліта нації, яка завжди боролася за свободу і незалежність України. Коли в значній частині наших співвітчизників занепадав дух, не вистачало сили волі, бракувало віри в свої сили і можливості перемоги над ворогом, тоді історична необхідність породжувала українське козацтво. Історія вчить, що ефективне те, що утверджує своє. А своє у нас – козацтво – спосіб життя вільної людини, яка із зброєю в руках захищала своє право на свободу. Французький історик Шерер писав про українців так: «Ми бачимо батьків, що передали своїм синам почуття гордості бути незалежними й залишали їм у спадок саму тільки шаблю з девізом: «Перемогти або загинути!» Так, шаблями наші предки володіли краще, ніж пером, тому в історії згадки про героїчні діяння українців залишили іноземці, але хай краще пишуть вони про наші звичаї, аніж ми про їхні!

В сучасних умовах багато підлітків, юнаків і дівчат вибирають ідеал лицаря – високошляхетної, духовно багаті, морально чистої, мужньої людини. Такими лицарями української культури, науки і духовності були Я.Мудрий, В.Мономах, Т.Шевченко, М.Драгоманов, Б.Грінченко, С.Русова, В.Вернадський, М.Грушевський. Немає ідеальних людей і не можна з будь-кого робити ідеал для молоді, але можна говорити про орієнтацію на моральні принципи, які сповідають козаки Задністров'я: відданість ідеї Леоніда Городецького, Михайла Склярєнка, Бориса Устименка, любов до Батьківщини Валерія Тимофєєва, Миколи Скиби, Василя Бойчева, Олександра Царенкова, В'ячеслава Воробйова, відвага і честь Анатолія Майстра, Василя Якименка, Ігоря Лелеченка, Анатолія Редька, В'ячеслава Козубенка... Вихована на лицарських традиціях, молодь заперечує рабську і напіврабську психологію, засуджує забуття людиною національної приналежності, зневагу до волелюбних заповідей дідів і прадідів, пасивність, слабодухість, невіру у власні сили, політичне прислужництво чужинцям. Тому у період розбудови й утвердження незалежної України у громадському, шкільному і родинному житті нам потрібен насамперед культ лицарства. Наше завдання – відновити історичну пам'ять, виховати людину, яка здатна побудувати і саму себе, і своє гідне життя, і державу.

Треба сказати, що вся Україна охоплена козацьким відродженням. На розвиток козацького руху вплинули різні умови та обставини. Серед них слід відзначити – сплеск національної свідомості, набуття Україною незалежності, а також виникнення деяких організацій, як не дивно, саме антиукраїнського напрямку. Наявність таких організацій, члени яких зневажливо ставилися до українського руху, підштовхувала патріотично настроєних громадян (не обов'язково етнічних українців) та національно-демократичних організацій і партій до входження у козацтво. До того ж підтримувався розвиток козацького руху і на державному рівні через низку наказів і посвідчень.

Вже у червні 1991 року вийшов Інформаційний збірник Міністерства народної освіти Української РСР з положенням про республіканську туристсько-краєзнавчу експедицію «Козацькими шляхами». В ознаменування 500-річчя українського козацтва Міністерство народної освіти УРСР, Спілка піонерських організацій України, Республіканська станція юних туристів, Міністерство народної освіти УРСР та дитяча газета «Перемена» оголосили Республіканську туристсько-краєзнавчу експедицію «Козацькими шляхами», яка пройшла в рамках руху учнівської молоді України за збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів народу. Експедиція тривала з березня 1991 по березень 1992 року. Мета експедиції – залучення молоді до

вивчення історичного минулого українського народу; виховання в учнів патріотичних та інтернаціональних почуттів, виявлення та пропаганда пам'яток, пов'язаних з історією українського козацтва. Ідучи маршрутами експедиції, учасники проводили походи по місцевостям, пов'язаних з козацтвом; самостійно розробляли і описували туристські маршрути по Україні, де пролягали козацькі шляхи; обстежували історичні місця, пов'язані з діяльністю козаків на Україні; збирали усні перекази про часи козаччини, матеріали, які розкривають духовне життя наших славних предків.²

4 січня 1995 року вийшов Указ Президента України про відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва. Враховуючи історичну роль козацтва у становленні української державності, а також з метою відродження традицій та звичаїв Українського козацтва було постановлено схвалити громадські ініціативи щодо державної підтримки дальшого розвитку і діяльності організацій Українського козацтва, які об'єднують громадян України, що відносять себе до козаків.³

Початок національного виховання в суверенній Україні активізував процес цілеспрямованого і систематичного виховання підростаючого покоління на історико-культурних та господарських традиціях рідного народу. У 1995 році, у червні, в №11 Інформаційного збірника Міністерства освіти України було дано методичні рекомендації педагогічним колективам закладів освіти України по відродженню історико-культурних та господарських традицій українського козацтва. «...Запорозьке козацтво – гордість української нації. Його ідейно-моральний потенціал – це ядро козацької духовності, яке є невичерпною скарбницею громадянського загартування підростаючих поколінь. Значна частина сучасної молоді має про нього поверхове і спрощене уявлення. Насправді воно є не тільки військовим, а й соціальним, політичним, педагогічним, культурно-історичним, державним явищем... Викладачам історії України слід пам'ятати, що відроджуючи козацькі традиції та звичаї, важливо, щоб учні, студенти передусім успішно оволодівали історією народовладдя, становлення і розвитку республіканських структур влади, адміністративно-військового ладу, демократичного і гуманістичного управління, законодавства, тобто української державності козацької... У процесі роботи по відродженню історико-культурних та господарських традицій українського козацтва науково-педагогічним колективам навчальних закладів, педколективам необхідно поєднати досягнення сучасної педагогічної науки та традицій українського козацтва».⁴

Враховуючи історичне значення і заслуги Українського козацтва в утвердженні української державності та суттєвий внесок у сучасний процес державотворення, 7 серпня 1999 року вийшов Указ Президента України про день українського козацтва. Постанова: установити День Українського козацтва, який відзначати щорічно 14 жовтня – в день свята Покрови Пречистої богородиці.⁵

З метою організації взаємодії та координації діяльності органів державної влади і козацьких товариств щодо підтримки розвитку Українського козацтва 6 жовтня 1999 року виходить Указ Президента України про координаційну раду з питань розвитку українського козацтва, згідно з яким відповідні ради створені при кожній обласній державній адміністрації. Все це сприяло відродженню козацьких традицій в Україні і зокрема на Одещині.⁶

Для подальшого розвитку і утвердження Українського козацтва як громадської сили, здатної зробити певний внесок у консолідацію суспільства, було розроблено національну програму відродження та розвитку українського козацтва на 2002-2005

² Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1991. – №6. – с.12.

³ Указ Президента України «Про відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва» від 04.01.1995 року.

⁴ Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1995. – №11. – с.28.

⁵ Показчик нормативних правових актів України. – 1996. – №9. – с.29 (Стаття 79).

⁶ Показчик нормативних правових актів України. – 1999. – №11. – с.21 (Стаття 126).

роки. Основними завданнями Програми було:⁷ використання народних традицій в усіх сферах суспільного життя; підвищення рівня військово-патріотичного виховання молоді, її готовності до захисту Вітчизни; залучення козацьких товариств до участі в охороні громадського порядку і державного кордону; збереження і пропаганда історичної і культурної спадщини українського народу; об'єднання зусиль органів виконавчої влади і громадськості у використанні виховних і культурних традицій Українського козацтва; сприяння підвищенню духовності суспільства; вивчення, популяризація історії та розвитку Українського козацтва; створення додаткових робочих місць за рахунок розширення мережі козацьких селянських (фермерських) господарств, промислів, туристичної діяльності; розширення міжнародного співробітництва Українського козацтва з аналогічними громадськими об'єднаннями іноземних держав.

Становлення незалежної української держави на демократично-правових принципах проходить у складних умовах загальної економічної кризи, але, незважаючи на це, всупереч зовнішнім і внутрішнім перешкодам, процес державотворення набув незворотного характеру. У справу будівництва незалежної Української держави, реформування і розбудови її Збройних Сил, військово-патріотичного виховання воїнів на традиціях Українського народу значний внесок зробили об'єднання громадян патріотичного та оборонного спрямування, такі, як організації ветеранів України, Спілка офіцерів України, конгрес Української інтелігенції, Українське козацтво та інші.

Враховуючи значний внесок громадських патріотичних організацій у державотворення України, з метою відродження демократичних, національних традицій, притаманних українській армії в минулому, а також встановлення тісного співробітництва між військовим командуванням усіх рівнів і громадськими патріотичними організаціями, об'єднання зусиль в інтересах будівництва Збройних Сил України було видано 22 жовтня 1996 року директиву №Д-41 Міністра оборони України О.Кузьмука «Про зміцнення стосунків військового командування з громадськими організаціями» для підвищення рівня допризовної підготовки молоді, військово-патріотичного виховання військовослужбовців, повного впровадження української мови у військах, виховання у всіх категорій особового складу високої свідомості, відповідального ставлення до виконання свого конституційного обов'язку, почуття любові до Українського народу, причетності до будівництва і розвитку української держави, її історії, особистої відповідальності кожного за її безпеку⁸.

З приводу видання указу Президента України «Про національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки» від 15 листопада 2001 року, було розроблено регіональну програму розвитку українського козацтва на Одещині з метою відродження історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва, сприяння громадській згоді в суспільстві. Метою програми було дальший розвиток і Утвердження Українського козацтва як громадської сили, здатної зробити певний внесок у консолідацію суспільства.⁹

10 травня 2000 року Одеською обласною державною адміністрацією було видано розпорядження про заходи щодо підтримки розвитку та діяльності Українського козацтва в Одеській області.¹⁰ Відповідно до указів Президента України від 04.01.1995 року №14/95 «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва», від 06.10.1999 року №1283/99 «Про координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва та питань розвитку Українського

⁷ Показчик нормативних правових актів України. – 2001. №12. – с.17 (Стаття 95).

⁸ Директива Міністра оборони України О.Кузьмука «Про зміцнення стосунків військового командування з громадськими організаціями» №Д-41 від 22.10.1996 року.

⁹ Регіональна програма відродження та розвитку Українського козацтва на Одещині на 2002- 2005 роки. Архів автора.

¹⁰ Розпорядження Одеської облдержадміністрації. 10.05.2000. Архів автора.

козацтва» було утворено при голові облдержадміністрації Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва на Одещині.¹¹ Координаційна рада з питань розвитку Українського козацтва на Одещині стала консультативно-дорадчим органом облдержадміністрації; утворено її було з метою сприяння подальшому розвитку і організації в області Українського козацтва.

04 червня 2005 року з метою створення ефективного механізму взаємодії органів державної влади та козацьких громадських організацій щодо розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва було утворено Раду Українського козацтва як консультативно-дорадчий орган при Президентові України.¹² 29.12.2005 року при голові Одеської обласної державної адміністрації було утворено раду козацьких отаманів, затверджено її склад та Положення про неї.¹³ Основними завданнями ради є: забезпечення реалізації потенціалу козацької ідеї для консолідації українського суспільства, залучення козацьких громадських організацій до охорони культурної спадщини, фізкультурно-спортивної роботи, військово-патріотичного виховання молоді; аналіз стану розвитку Українського козацтва в Одеській області, проведення заходів із забезпечення взаємодії органів виконавчої влади і козацьких громадських організацій у сфері відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва; участь у розробленні та реалізації обласних програм розвитку Українського козацтва; внесення в установленому порядку пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у цій сфері.

Осередки козацтва на Україні з'явилися ще в кінці 1980-х років й з перших днів існування Українське козацтво заявило про себе, як про авторитетну громадську силу, котра одразу почала шукати свого місця в громадсько-політичному спектрі України. Першим Гетьманом Українського козацтва був В.Чорновіл, другим – В.Мулява, третім – І.Білас. При В.Чорноволі ця громадська організація накопичувала сили, розробляла теоретичне підґрунтя; при В.Муляві - козацтво зросло числено та якісно; при І.Біласі – козацтво почало плідно співпрацювати з державою.

Основна мета діяльності Українського козацтва – забезпечення духовного і матеріального добробуту, морального і фізичного здоров'я українського народу, сприяння розбудови України як суверенної держави, держави самостійної та незалежної, демократичної і правової, відродження української, за своєю суттю – козацької нації, прогресивних українських козацьких звичаїв і традицій, української національної ідеї в козацькому варіанті, захист політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу, відродження, утвердження і розвиток української мови і культури.

Українське козацтво вирішує такі завдання: сприяє відродженню України як суверенної держави, її збройних сил, які створюються як з оборонною метою, так і для підтримання порядку в державі; сприяння вихованню наступних поколінь у душі національного козацького лицарства, відданості рідному народу; проведення роботи по створенню Козацьких Січей і поселень як осередків розвитку традиційних форм господарювання і навчання молоді на засадах козацьких традицій; боротьба проти впливу наслідків тоталітарної системи на життя різних верств населення України, а також проти утворення всіляких тоталітарних структур.

У 1996 році Українське козацтво вперше стало Міжнародною організацією і отримало правову можливість об'єднати всіх українських козаків світу незалежно від місця їх народження, поселення і проживання. Як Всеукраїнська організація Українське козацтво вперше придбало правовий статус оборонно-спортивної національно-патріотичної організації з правом військово-патріотичного вишколу, відродження і розвитку бойових умінь, козацької боротьби, спортивних бойових

¹¹ Координаційна рада з питань розвитку УК на Одещині. Архів автора

¹² Показчик нормативних правових актів України. – 2005. – №7. – с.22.

¹³ Розпорядження голови Одеської облдержадміністрації №771/А-2005 від 29.12.2005 року «Про раду козацьких отаманів при голові Одеської обласної державної адміністрації».

мистецтв усіх видів, стилів і технічних комплексів, проведення спортивних змагань з козацьких вправ у володінні зброєю, новітньою технікою та транспортними засобами, з правом освоєння сучасних передових методик і адаптації міжнародного досвіду боротьби і бойових мистецтв т. ін. «Українське козацтво – наступник без винятку всіх історичних гілок українського козацтва, які стояли на державницьких, самостійницьких засадах відновлення незалежності та розбудови України, в т. ч. і війська Запорозького як Низового, так і Гетьманського».¹⁴

Структура Українського козацтва:

Першою ланкою структури сучасного Українського козацтва є первинне козацьке товариство (ПКТ), ним керують виборні отаман та писар. ПКТ підзвітне районному товариству. Друга ланка – районне козацьке товариство (РКТ), керується отаманом та виборною старшиною (суддя, писар, осавул, хорунжий, бунчужний). Наступна ланка – крайове (обласне) козацьке товариство (ОКТ). Керується виборними отаманами та старшинами. ОКТ підзвітна гетьману та Генканцелярії Українського козацтва. Українське козацтво, виходячи з сучасного адміністративно-територіального поділу України, має громадську, військово-патріотичну, виховну, господарську, січову та паланкову структури. Українське козацтво, як громадська організація, створюється за територіальним, виробничо-територіальним принципом, за інтересами, або за одним із напрямків діяльності Українського козацтва і складається: з первинних козацьких товариств (ПКТ); первинні козацькі товариства об'єднуються в районні козацькі товариства (РКТ); районні козацькі товариства об'єднуються в обласні (крайові) козацькі товариства (ОКТ) і т.д.

Крайове (обласне) козацьке товариство (ОКТ). Керівні органи ОКТ складаються з крайової ради, Ради отаманів ОКТ, Крайової канцелярії.

Вищим органом самоврядування ОКТ є Крайова рада, до якої входять делегати від усіх козацьких товариств області і скликається не рідше одного чи двох разів на рік.

Керівні органи РКТ складаються з районної Ради, Ради отаманів РКТ та канцелярії РКТ.

Вищим органом самоврядування РКТ є районна Рада, до якої входять делегати від усіх ПКТ, вона скликається двічі-тричі на рік.¹⁵

Козацтво – феноменальний історичний витвір українського народу. Скільки легенд і переказів пов'язано із звитягою та побутом запорожців! І майже завжди вони є символом вірності в усьому своєму обов'язку, товариству і в коханні. А давні малярі зображали січовиків як характерників, тобто чаклунів, яких не брала ні шабля, ані куля – такою великою була сила любові до цих оборонців волі нашого народу. Терпи, козаче, отаманом будеш, - повчали батьки хлопчаків - й передбачливі застерігали, що «козак – душа правдива», ото ж не смій лукавити. Образ козака-захисника, поборника зла настільки глибоко увійшов до генетичної пам'яті народу, в його звичай, духовні джерела, зрештою став рисою ментальності, що нехтувати цим не можна. Тим паче тепер, коли постала унікальна можливість реалізувати українську ідею.

14 жовтня 1990 року відбулася Велика Установча Рада, яка відновила Українське козацтво на всій території України. Від дещо романтичного періоду відродження вона перейшла до конкретних дій в усіх сферах буття. Досить порівняти масові заходи на відзначення 500-річчя козацтва (початок 90-х років) та цілеспрямовану підготовку й проведення першого Всесвітнього фестивалю мистецтв Українського Козацтва «Козацькому роду нема переводу» (жовтень 1997 р.) Серед членів оргкомітету цього тривалого мистецько-спортивного свята були відомі громадські та державні діячі, міністри, керівники шкіл національних і східних видів

¹⁴ Статут Українського козацтва. // Українське слово. – 1996. – №9. – с.3

¹⁵ Статут Українського козацтва. // Українське слово. – 1996. – №9. – с.6

бойових мистецтв. До того ж це не була одноразова акція. Протягом року в усіх областях, в т.ч. Автономній Республіці Крим відбувалися попередні конкурси: Всеукраїнські змагання з національних видів бойових мистецтв «Міжнародний фестиваль «Козацькі джерела»», відбіркові змагання з морського багатоборства, походи козацької регати від Дніпра до Босфору та козацької «Чайки» до Франції. Завершився фестиваль великими козацькими діями у столиці, виступами творчих колективів і спортсменів у військових частинах, вузах тощо. Всі ці заходи знайшли своє відображення у культурних осередках-театрах, музеях, виставкових залах, а також у радіо і телепередачах. Так, у Києві була виставка живопису і скульптури «Козацька Україна», у Сєверодонецьку на Луганщині експонувалася козацька зброя Григорія Купченка. А в столичному Будинку кіно переглянуто фільми на козацьку тематику.

Отже, сучасне козацтво вже досить добре заявило про себе. І не слід ототожнювати його з гуртом акторів у шароварах, чи учасниками танцювальних ансамблів і хорових колективів, що їх споглядали ми у недавні часи тоталітарного режиму. Щодо концертного номера з «Гопаком», то він тепер виглядає набагато цікавішим. Звісно, той, що його демонструють хлопці з танцювальних ансамблів, залишився без істотних змін. Інша справа, коли ведучий оголошує «Бойовий гопак». Це незрівняне видовище. Бо то є вид бойового мистецтва, що передавалося лише козакам високої моралі. А саме такими були характерники, котрі досконало володіли древньоруськими стилями бою, зокрема «Спасом», «Хрестом», та «Сваргою». У 2003 році у Києві відбулася демонстрація двою «Бойовий гопак», що його запропонувала фольклорно-спортивна асоціація «Галицька Січ», та презентація Благодійного фонду розвитку і популяризації цього мистецтва мужніх. «Бойовий гопак» - це комплексна система гармонійного розвитку людини, розроблена на основі елементів лицарської культури українського народу, закодованих у танцях, та власного досвіду львівського дослідника бойових мистецтв Володимира Пилата.¹⁶

Українське козацтво за основною суттю є звичаєвим, отож мусить існувати і діяти на засадах своїх кращих традицій, але відродитися воно може лише як модернове. Що це значить? Бути на рівні сучасних наук, досягнень виробництва та управління, менеджменту і тому подібне. Згадаймо: козаки першими створили демократичну республіку – Запорізьку Січ, були авторами унікальної на той час конституції. Першими застосували ракетну зброю проти турків, що їх пропустили москалі з півночі в тил. І саме козаки були першими фермерами, а це – зародки капіталістичних відносин. Ось що значить бути сучасним у техніці, господарюванні та суспільних відносинах.

До честі гетьмана та Генеральної канцелярії Українського козацтва вони своєчасно потурбувалися про належне юридично-правове забезпечення національної освіти. Міністерство юстиції України визнало Українське козацтво міжнародною добровільною, незалежною і добродійною громадською організацією. Організацією Всеукраїнського, національно-патріотичного і, що особливо важливо, оборонно-спортивною. Це єдине громадське утворення, з приводу якого є Указ Президента (від 4.01.1995 р. «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва»). Тим самим визнано важливу роль козаків у становленні нашої незалежної держави й тому з метою відновлення їхніх звичаїв і традицій гарантується державна підтримка.

«Ми вимушені були почати з правових основ, позаяк антидержавні сили намагалися спрямувати нас до червоного, проросійського імперського козацтва. Під різними назвами, але з підпорядкуванням «Союзу казаків Росії и Зарубежья», - коментує гетьман. Ось чому за затвердженням Статутом «Українське козацтво – наступник без винятку всіх історичних гілок українського козацтва, які стояли на

¹⁶ Іван Мамота. Звичаєве, модернове. // Українська культура. – 1998. – №3. – с.19.

державницьких, самостійницьких засадах відновлення незалежності та розбудови України, у тому числі й війська Запорозького: як низового, так і Гетьманського».¹⁷

Українське козацтво об'єднує козаків, нащадків усіх гілок, напрямків і течій козацтва незалежно від місця їхнього поселення та проживання, громадян України та українців інших країн, які сповідують ідею Українського козацтва – вичитуємо зі Статуту. І тут можна ще раз відзначити далекоглядність і наполегливість генеральної канцелярії, котра зуміла догукатися потужних осередків козацтва в діаспорі, що надають вагому допомогу. (У 1917-1920 рр. відродилося Українське вільне козацтво, частина якого емігрувала за кордон. Так виникли у США, Канаді, Франції, Аргентині, Австралії та Новій Зеландії козацькі коші, які існують досі).

Отже, українська національна ідея в козацькому варіанті виходячи з того ж таки Статуту, то є оборона українського народу, нашої держави за будь-якої ситуації, водночас постійне піклування про фізичне й духовне здоров'я нації.

Дуже важливим є той факт, що Українське козацтво розширило сферу свого впливу, насамперед, на дітей, підлітків, студентську та учнівську молодь. Нарощує зусилля на «покозачення», патріотичне виховання у Збройних Силах України. Так, у Карпатах існує прикордонна застава, сформована з хлопців козаків, у Черкасах – учбова козацька застава, а в Тернополі – отаманський полк. Були козаки і в Національній гвардії (командир першої дивізії Національної гвардії України – полковник гвардії В. Федоренко – Одеський крайовий писар Українського козацтва). Зростає авторитет Українського козацтва й на міжнародній арені. На кінноспортивному святі військових формувань Скандинавії та Європи у 1995 році здивовані шведи сказали В. Муляві, що козаки за кілька днів зробили для пізнання України значно більше, ніж її амбасадори.¹⁸

Українські козаки на відміну од російських, ніколи не виконували жандармських функцій. І за цим звичаєм, з незаплямованим сумлінням у них – великі перспективи. З покликанням бути в обороні рідного народу, культури і його мови, православної віри, в авангарді утвердження Української держави.

17-18 січня 1998 року в Києві відбулася спільна Рада отаманів і повноважних козаків Українського козацтва. У ній взяв участь наказний отаман Українського кошу Франції Серж-Юрій-Фуке-Отаман. Було прийнято ухвалу Ради генеральної старшини «Про участь Українського козацтва у виборах 1998 року»: українським козакам, які балотуються до Верховної Ради України або місцевих органів влади, включити до своїх програм основні статутні засади Українського козацтва, українську національну ідею в її козацькому варіанті.

6 травня 1998 року було засновано інформаційний бюлетень козацького товариства Київщини «Козацька Рада», в якому розповідалося про нові нормативні акти козацтва, звіти козацьких нарад.

Сьогодні Україна знаходиться перед вибором. Чи живуть її громадяни в тих умовах, які наші пращури окреслювали словом «свобода»? На яких засадах має бути облаштоване українське суспільство, яку роль у його поступі виконуватиме держава, які перетворення необхідні для суспільного функціонування національного господарства, якою мусить бути соціальна політика? Щодо національної ідеї – народ чекає політика, гідного нашої величної історії, який буде проводити політику державного протекціонізму, тобто здорового державного націоналізму. Хотілося, щоб Українське козацтво відіграло ще більшу роль в нашому суспільстві, незважаючи на напади з права і з ліва, зверху і з низу. Воно займає, попри все, активну патріотичну, глибоко національну позицію. І поки кожен козак нестиме в собі найвищі цінності Свободи і Честі – то Україна буде жити.¹⁹

¹⁷ Тарас Чухліб. Поки кожний козак нестиме в собі такі чесноти, як свобода і честь – Україна буде жити. // Свобода слова. – 2003. – №7. – с.6 – 8.

¹⁸ Свобода слова. – 2003. – №6. – с.3.

¹⁹ Тарас Чухліб. Поки кожний козак нестиме в собі такі чесноти, як свобода і честь – Україна буде жити. // Свобода слова. – 2003. – №7. – с.6 – 8.

Так які перетворення необхідні для суспільного національного функціонування, якою мусить бути соціальна політика, щоб відповідати інтересам сім'ї кожної людини, верстви та усієї нації в цілому? Саме навколо цих питань точаться відчайдушно палкі дискусії, протистоять інтереси різних соціально-політичних сил, олігархічних та кланових груп. Настав час зробити рішучий вибір, щоб покласти край невизначеності, згубній для народу та його держави. Свого часу, три з половиною століття тому, українське козацтво – найкращі представники свого народу – під проводом своїх гетьманів та отаманів зіграло видатну роль у першій хвилі відродження Гетьманату. На початку минулого століття козацтво знову зі зброєю в руках боролось із ворогами нашого народу. Прийшов час третьої хвилі – час повсякчасної кропіткої, можливо і буденної роботи, роботи фізичної і розумової, творчої і натхненної. Об'єднати українців, спонукати їх до державотворчої роботи може ідея «Свободи і Честі», що завжди була притаманна гордим і волелюбним козакам. У різні історичні періоди соціальний статус українського козацтва постійно змінювався, але у всі часи ця категорія населення об'єднувала своїх найкращих представників – оборонців та патріотів рідної землі, діяльність яких була і продовжує бути надійним підґрунтям для виховання сильних духом та міцних здоров'ям громадян різних поколінь.²⁰

Сучасне Українське козацтво, спираючись на історичний досвід українського народу, враховуючи надбання людства, пропонує цілісну програму побудови нового українського суспільства, яке б ґрунтувалося на першочерговості національних інтересів України, на її рівноправному входженні до сім'ї цивілізованих народів, на створенні для кожної людини можливості забезпечити власною чесною працею гідний рівень життя собі та своїй родині. Козацтво пропонує реальний шлях до добробуту і благополуччя, стабільності, реального зміцнення державності, встановлення політичного та економічного суверенітету України, зміцнення її міжнародного авторитету.

Мета козацтва – відродження народних традицій державотворення та побудови єдиного національно орієнтованого, економічно і соціально ефективного й екологічно безпечного суспільства на принципах національної ідеї, свободи, соборності, демократії, правової захищеності та соціальної справедливості. Воно прагне сформувати нове покоління, виховане на національно-патріотичних традиціях козацької держави. Розраховує на силу і дух козацького народу.

Першочерговим завданням Українського козацтва є сприяння консолідації суспільства навколо національної ідеї та християнської моралі, захист усіх історичних здобутків українського народу, забезпечення матеріального і духовного добробуту кожного українця, його фізичного здоров'я та високої моральності; формування міцної української політичної нації з усіх громадян України.

Українське козацтво проводить власну, виразно патріотично і соціально орієнтовану політичну лінію у всіх сферах державного, соціального, економічного, культурного будівництва українського народу, впроваджує кращі традиції державницького та патріотичного руху минулих століть, сповідує його духовну спрямованість і поєднує їх з реаліями й традиціями сучасності. « В своїй хаті – своя правда, і сила, і воля!» - говорив козак Тарас Шевченко (до речі курінний отаман Петербургського козацького Кошу). Нині Українське козацтво діє в усіх областях України, АР Крим, Києві та Севастополі, а також за кордоном у таких країнах як США, Росія, Австралія, Великобританія, Канада, Франція, Німеччина, Аргентина і нараховує у своїх реєстрах понад 200 тисяч чоловік. Водночас, соціологічні дослідження свідчать, що близько мільйона українців вважають себе козаками або їхніми нащадками. Отже всі вони є потенційними членами козацької організації.

Активне відродження козацтва відбувається у всіх регіонах нашої країни. Найкращі козацькі товариства – у Донецькій, Тернопільській, Житомирській, Одеській, Сумській областях. Однак й інші крайові товариства – Харківське, Черкаське,

²⁰ Свобода слова. – 2003. – №7. – с.3.

Херсонське, Закарпатське, Миколаївське, Кримське, Київське, Вінницьке, Полтавське – можна відзначити за ту велику працю, яку вони проводять щодо впровадження козацької ідеї, військово-патріотичного виховання молоді, відродження історичних традицій українського козацтва. Козацькі організації тісно співпрацюють з усіма органами державної влади – міністерствами та відомствами, обласними і районними держадміністраціями та радами всіх рівнів.²¹

Згадуючи відомий вислів «хто не шанує минулого, той не має майбутнього», відзначимо, що протягом 1999-2003 років вдалося відновити багато старовинних козацьких храмів, серед яких, зокрема, величний Свято-Георгіївський собор Видубицького монастиря. При підтримці Гетьмана та Генеральної старшини на Житомирщині було встановлено пам'ятники славетним гетьманам – Івану Виговському та Івану Самойловичу. Тепер планується встановити пам'ятники й іншим гетьманам: Дмитру Вишневецькому-Байді - на Тернопільщині, Івану Сулимі та Івану Мазепі – на Київщині, Петру Дорошенку та Михайлу Ханенку – на Черкащині, Данилу Апостолу – на Полтавщині, Кирилу Розумовському – на Чернігівщині. Окрім цього козацтво відновлює пам'ять про багатьох козацьких полковників та отаманів: Северина Наливайка, Семена Палія, Івана Богуна, Івана Сірка, Максима Кривоніса, Петра Калнишевського і т.д. Створено проект щодо побудови в м. Києві Пантеону гетьманів України та Алеї Українського козацтва.

На Дніпропетровщині, Донеччині та Миколаївщині утворено козацькі громадські формування сприяння охороні державного кордону для надання допомоги в ліквідації наслідків стихійного лиха та інших надзвичайних ситуацій, в охороні громадського порядку та профілактиці правопорушень.

Активно працюють створені козаками фермерські колективи. Козаки взяли землю, обробляють її, займаються тваринництвом. Генеральною канцелярією розроблена «Програма організації та підтримки козацьких селянських (фермерських) господарств і колективних сільськогосподарських підприємств, кооперативів, садівницьких та господарських товариств, козацьких промислів, тощо».

Військо-патріотичне виховання молоді є одним з головних питань козацької роботи. Добре ця робота поставлена в Сумському, Харківському, Донецькому та Одеському козацьких товариствах. Так в Донецьку підготовлені 60 чоловік спеціального козацького вишколу з Донецького інституту фізкультури, а одесити плідно працюють з прикордонниками. Ними утворений загін сприяння прикордонній службі, а також створюються постійно діючі табори козацького вишколу. Багато товариств співпрацюють із Збройними Силами України, а допризовна молодь готується до військової служби з урахуванням кращих традицій Українського козацтва. Проведена підготовча робота щодо відкриття державного Тернопільського козацького ліцею ім. Д. Вишневецького з посиленою військово-фізичною підготовкою. У багатьох товариствах, зокрема, на Запоріжжі, Львівщині, Тернопільщині, Кіровоградщині діють школи, акції та гуртки з національних видів бойових мистецтв «Бойовий гопак», «Спас», «Хрест», «Козацький двобій». Щорічно у Запоріжжі відбувається всеукраїнський фестиваль козацьких єдиноборств.

У доповіді Гетьмана України Івана Біласа на Великий Раді Українського козацтва пролунали такі слова: «Нам, панове козаки, треба твердо зайняти своє місце в державі, але не завдяки вмінню пити горілку. Вважаю, що український козак – це будівничий сучасної України як Третього Гетьманату. Президентські Укази, що стосуються відродження козацького руху в Україні, свідчать про те, що в Українському козацтві закладено великий державотворчий потенціал. ... Якщо країна хоче стати могутньою Європейською країною, вона мусить переймати кращі демократичні традиції Першої Гетьманської держави. Конституція Пилипа Орлика написана задовго до Конституції США. Навіщо ж нам сьогодні будувати суспільства

²¹ Свобода слова. – 2003. – №6. – с.3.

на зразок американської чи німецької демократії, коли в нас є свої такі міцні підвалини? Але в умовах теперішньої вседозволеності і розпусти, не застосувавши на повну силу принципів козацько-гетьманської держави, ніколи не зробимо Україну потужною і демократичною».²²

За ці роки вийшло багато матеріалів про діяльність Українського козацтва в таких всеукраїнських виданнях, як «Україна молода», «Українське слово», «Шлях перемоги», «Президентський вісник», «Факти», «Дзеркало тижня», «День», «Столиця», «Вартові неба», «Народна армія», «Молодь України», в багатьох газетах обласного та районного рівнів, журналі «Президент» тощо. Дружить Українське козацтво і з телебаченням, а це – УТ-1, «Студія 1+1», «УТ-2», «Новий канал», СТБ, які висвітлюють козацьке життя зі своїх екранів. Гетьман та Генеральна старшина протягом 1998-2003 рр. брали участь у багатьох прес-конференціях в УНІАН, теле – та радіопередачах. Влітку 2002 року телевізійна група Другого національного телеканалу Польщі за сприянням Генеральної канцелярії зняла телефільм про діяльність сучасного Українського козацтва під назвою «Повернення Богуна». Він набрав високого рейтингу на польському телебаченні. Нещодавно фільм про козацьку діяльність відзняло телебачення Італії. На сьогодні Українське козацтво, нарешті, має свою власну Прес-службу, а також загальнокозацьку всеукраїнську періодичну газету «Свобода слова», яка висвітлює життєдіяльність козацьких товариств. Побачило світ 7 випусків щотижневика Українського козацтва. На часі видання періодичного журналу Українського козацтва.

Вже є упорядкованою вся канцелярська документація, налагоджено постійний, поштовий, телефонний та електронний зв'язок з усіма крайовими товариствами, запроваджено Посвідчення члена Українського козацтва єдиного зразка, діють Положення про присвоєння військових звань та про нагородження. Є єдині козацькі однострої з урахуванням певних регіональних традицій, що незабаром будуть затверджені на державному рівні.

Протягом минулих років всі структури Українського козацтва брали найактивнішу участь в житті нашої Держави, її народу. Всі крайові козацькі товариства відзначали річниці битв Б. Хмельницького під Берестечком, Жовтими Водами, Пилявцями та Зборовом, битву І.Виговського під Конотопом, перемоги П.Сагайдачного, І Сірка, заснування Чортомлицької Січі, проводили заходи із святкування 10-ї річниці Українського козацтва (2000) та 10-ї річниці Незалежності України (2001).

За ці роки налагоджена тісна співпраця з Українською Православною Церквою Київського патріархату. Проходили неодноразові зустрічі Гетьмана з Святішим Патріархом Київським та всієї Русі-України Філаретом, на яких обговорювалися питання тісної взаємодії, захисту православних святинь та відновлення козацьких церков. У березні 1999 року Генеральна старшина та представники козацьких товариств взяли участь у похованні першого Гетьмана сучасного Українського козацтва В'ячеслава Чорновола. У 2000 році представники Генеральної канцелярії брали участь у перепохованні праху отамана І.Сірка поблизу Копулівки на Нікопольщині. Хай їм та всім іншим козацьким достойникам, які полягли за нашу свободу, буде земля пухом!

У багатьох областях України за ініціативою крайових товариств відновлюються історичні назви населених пунктів, вулиць, майданів, місцевостей, пов'язаних з історією Українського козацтва. В окремих областях здійснюються заходи щодо реставрації та відбудови пам'яток історії і культури Українського козацтва, впорядкування козацьких могил. Фахівцями УК відпрацьовано проект відновлення о. Хортиця як козацької святині. На засіданні Комітету з питань культури та духовності

²² Гетьман України Іван Білас. Українське козацтво єдине, як єдина Україна і єдиний Бог. // Свобода слова. – 2003. – №7. – с.2.

Верховної Ради України з ініціативи УК була створена громадська комісія з питань збереження та відродження Хортиці.

Особливо хотілося б відзначити чудову організацію і проведення Трьох Всеукраїнських пісенних фестивалів козацької пісні «Байда» - в 2001,2002,2003 роках в місті Тернополі. В 2003 році на ньому було близько 800 учасників і не лише з України, але й Польщі, Хорватії, Білорусії. Отже, козацький фестиваль став Міжнародним.

В 2003 році було започатковано і проведено Всеукраїнську акцію «Лицар Свободи і Честі». Її мета – визначити найкращих представників нашого суспільства, які конкретними справами утверджують козацьку ідею та демократію, сприяють консолідації української нації.

З 2000 року проводяться заходи щодо вшанування пам'яті про славетного кошового отамана Запорозької Січі Петра Калнишевського. Спеціалістами вивчалися архівні документи, науковці Українського козацтва виїжджали на Соловки (Російська Федерація).

У 2000 році Гетьман Українського козацтва Іван Білас особисто очолював українських козаків та групу спортсменів, які вперше в історії десантувалися на Північний полюс і встановили там прапор Українського козацтва. Ця спортивна акція набула великого позитивного розголосу в нашій країні та світі. Треба відзначити й те, що у 1999 та 2000 роках весь особовий склад Генеральної канцелярії здійснював парашутні вишколи.

З кожним роком більшої популярності набувають ті види спорту, які засновані на козацьких традиціях. Це – козацькі різновиди бойових мистецтв, річкові і морські регати, кінний спорт. Вже традиційною стала Чорноморська козацька регата «Київ-Дніпропетровськ-Стамбул», яка започаткована Дніпропетровським козацьким товариством. Проводяться туристичні маршрути та огляд місць, що відображають історичні, патріотичні, військові, культурні та господарські традиції Українського козацтва.

У березні 1999 року відбулася зустріч Гетьмана та Генеральної старшини з Верховним отаманом Кубанського козацького війська В.Громовим, на якій обговорювалися різні питання взаємодії. Українське козацтво прийняло саму дійову участь у зустрічі лідера світового християнства Папи Римського Павла-Івана Другого. Від цього Україна та Українське козацтво тільки виграли, адже мета Українського козацтва об'єднання усіх українських церков у єдину Апостольську Християнську Церкву. 16 грудня 2001 року було підписано угоду про співпрацю з Мальтійським орденом, який є одним з найстаріших лицарських об'єднань у Європі. Влітку 2003 року укладено меморандум про дружбу і співробітництво з представниками Російського козацтва. Делегація від Українського козацтва у червні 2003 року брала участь у Великому крузі Російського козацтва у Москві. Нещодавно укладено угоду з Міжнародними військами козацької гвардії (Білорусь).

В 1999 році підписано угоду про співпрацю з Товариством сприяння обороні України, з яким проведено ряд спільних заходів. Налагоджено періодичну взаємодію зі Спілкою офіцерів України. У 2002 році вперше у військовому параді на День Незалежності взяла участь козацька сотня. В місті Тельманові на Донеччині вже працює спільний козацько-прикордонний загін, а в Харцизьку офіційно вступив в дію загін козаків, який спільно з МВС сприяє наведенню порядку в місті.

У кожній з областей на базі шкіл-інтернатів відкриває Українське козацтво ліцеї, в яких на основі козацької педагогіки буде опікуватися «важкими» дітьми – тими, що опинилися на вулиці, стали безпритульними, наркоманами. Жодна з партій, ніхто з олігархів цим не займається. А козацтво здавна опікувалося молодим поколінням, особливо сиротами. Козацтво не залишить цих дітей і після закінчення ліцеїв, відповідно до нахилів і вподобань розподілить там з них спеціалістів. Люди, які багато років виховувались в дусі любові до народу й держави, будуть чудовими працівниками, вони ніколи не стануть на шлях корупції. Проводилися спільні

засідання представників Українського козацтва та керівників методичних об'єднань, центрів технічної творчості та юнацьких клубів у м. Києві. Налагоджена співпраця з Малою Повітряною Академією. Протягом 1999-2003 років відбувалися виступи Гетьмана та Генеральної Старшини перед колективами різних університетів, інститутів, гімназій, шкіл, училищ, інтернатів, дитячих садочків. З 2001 року Генеральна канцелярія опікується над Борзненською школою-інтернатом в Чернігівській області. З 2003 року започатковано Всеукраїнський конкурс серед учнів загальноосвітніх середніх шкіл «Козацька держава» на найкращу письмову роботу з історії та сучасного розвитку козацтва. Козацькі школи успішно діють на Одещині, Сумщині, Полтавщині, Кіровоградщині, Донеччині. Протягом 2001-2002 років на базі Харківського державного педагогічного університету ім. Г.Сковороди засновано Інститут Українського козацтва, куди на позаконкурсній основі можуть вступати молоді козаки.

У квітні 2002 року у Харкові спільно з Академією педагогічних наук України та ХДПУ ім. Г.Сковороди було проведено представницьку міжнародну науково-практичну конференцію «Козацькому роду – нема переводу». За козацьким сприянням видано ряд наукових праць з історії козацької педагогіки. Разом з Національною академією наук України та Науково-дослідним інститутом Українського козацтва проведено ряд наукових конференцій, серед яких – Всеукраїнська конференція «Проблеми становлення сучасного Українського козацтва як державотворчої інституції» (Черкаси, 1999); круглі столи, присвячені видатним козацьким діячам Б.Хмельницькому, І.Виговському, П.Дорошенку, І.Мазепи та ін. Побачили світ книжки не лише з історії, але й сучасного розвитку козацтва. Започатковано ряд великих проектів, серед яких, зокрема, біографічна серія «Гетьмани України» в 25 томах тощо. Спільно з Національною Академією Оборони, Українським інститутом воєнної історії козацтво працює над впровадженням навчальних програм з історії воєнного мистецтва українського козацтва у військових ліцях.

Якщо уважно прочитати тепер найголовніший документ – Національну програму, то зрозуміло, що для її втілення в життя залучені майже всі наші міністерства, Національна Академія наук, обласні державні адміністрації, радіо і телебачення та інші інституції і завдання козацтва –йти в ногу з життям, бути на гребні нашої новітньої історії, адже український козак – душа правдива, справедлива і незрадлива.

Багата наша Ненька-Україна талантами в різних галузях, кращі її сини стають під козацькі знамена, допомагають відроджувати козацьку славу, підіймати козацький дух. Вони також допомагають матеріально. В день великого подвійного народного свята – Покрови Пресвятої Богородиці та Українського козацтва, на «Мамаєвій слободі» освячено великий храм, який віднині і довіку буде носити ім'я берегині козаків – Покрови Пресвятої Богородиці. Президент Центру народознавства «Мамаєва Слобода» Костянтин Олійник – один з небагатьох людей, котрі вкладають зароблені тяжкою працею на землі кошти у національну справу. Можливо минуть роки, або ціле десятиліття, поки той благословенний вклад окупиться належно. І не грошима, а чимось набагато ціннішим і вагомішим – всенародною вдячністю.

28.08.2000 року видано Універсал Гетьмана Українського козацтва про виділення козацької молоді в окрему дитячо-юнацьку та молодіжну організацію Українського козацтва «Молода Січ». ²³ Продовжуючи славу розвитку дитячо-юнацького та молодіжного руху на засадах національно-патріотичного виховання українського козацького лицарства, піклуючись про достойне молоде поповнення рядів Українського козацтва, підтверджується пріоритетність молодіжної політики в діяльності Українського козацтва. Ухвалено остаточно відокремити дітей, юнацтво та молодь віком до 28-ми років в окремі товариства в рамках єдиної самостійної

²³ Універсал Гетьмана УК від 28.08.2000. Архів автора.

організації «Молода Січ», що знаходиться під патронатом Українського козацтва та є його складовою частиною.

У 2000 році було розроблено Радою Старійшин Кальміуської паланки Українського козацтва «Концепцію Українського козацтва».²⁴ «Українське козацтво, яке почало відроджуватися на початку останнього десятиліття, має стати потужною і впливовою військовою, громадсько-політичною, виховно-патріотичною, консолідуючою силою нової української держави.

1. Основним принципом повинна стати «двоповерховість» структурної побудови сучасного козацтва як всенародної, всеукраїнської організації з виділення його державної та громадської частини.

2. Державна частина українського козацтва повинна бути представлена підрозділами спеціального призначення, які б, зокрема, взяли на себе: охорону державних структур: Президента, Уряду, Парламенту, державних адміністрацій на місцях; утворення спеціальних військових козацьких училищ, вищих шкіл, спортивно-військових комплексів для фахової підготовки молодого покоління з використанням звичаєвих, морально-духовних, військових та інших традицій української козащини.

3. Громадська частина українського козацтва повинна бути представлена єдиною і широкою мережею громадських організацій різних рівнів, які б, зокрема, взяли на себе: комплексну діяльність по сприянню діючій українській армії та флоту; історико-просвітницьку та художньо-мистецьку діяльність серед широкого загалу населення, що включає всі вікові і соціальні групи, незалежно від партійної, конфесійної та іншої приналежності; при цьому українське козацтво усіяко підтримує ідею створення єдиної сильної Української християнської церкви на основі Патріархату в м. Києві; створення широкої мережі молодіжних козацьких організацій на основі вікового досвіду вишколу молодого покоління в дусі патріотизму, культу здорового тіла і духу.

4. Президент України має одночасно автоматично обіймати посаду Гетьмана українського козацтва. Фінансування державної структури козацтва здійснюється державою. Громадські козацькі структури діють на основі самофінансування при державній підтримці.²⁵

Кінець ХХ століття – початок ХХІ століття в козацькому русі характеризується як період росту організацій різного напрямку та чисельного росту цих організацій. Збільшення кількості членів козацьких організацій веде до появи поглядів, відмінних від поглядів керівництва цих організацій. Якщо керівництво толерантне, мудре – відміни в поглядах ведуть до розвитку організації, покращання її роботи, зміцненню авторитету в широкому загалі. Але якщо керівництво організації авторитарне, не терпить інших поглядів на розвиток руху, крім своїх, - суперечки виливаються у розкол. Тут є й позитивний момент; можна вважати, що це не розкол, а очищення: невдоволені діяльністю організації козаки створюють свій підрозділ і намагаються працювати краще. Від материнської організації (Всеукраїнська громадська організація Українське козацтво) почали відходити крайові організації та й просто окремі первинні товариства й утворювати свої – незалежні – Козацтво України, Реєстрове Козацтво України, Військо Запорозьке України, Запорозьке козацтво Низове, Звичаєва Громада Українського козацтва, Характерне козацтво, Вільне козацтво, Об'єднане Козацтво України, жіноча козацька організація “Берегиня” та ін. До речі, багато крайових, районних, первинних товариств організаційно входять до декількох об'єднань козацтв та організацій, на практиці демонструючи толерантність та здатність до дієвого діалогу і співробітництву.

Нині всі козацькі організації України можливо умовно розділити на чотири групи, абсолютно тотожні своїм попередникам декілька століть тому. А саме – на реєстровиків, запорожців, вільних козаків і т. зв. «звичаєвих».

²⁴ Концепція Українського козацтва. 2000. Архів автора.

²⁵ Концепція Українського козацтва. 2000. Архів автора.

1. До реєстровиків належать Міжнародна оборонно-спортивна національно-патріотична громадська організація «Українське козацтво» (Вардинець І.С.), Всеукраїнська громадська організація «Українське реєстрове козацтво» (Шевченко А.І.), Громадська організація «Міжнародна Спілка Козацьких Військ України та Зарубіжжя» (Баранчиков В.В.), Всеукраїнська громадська організація «Козацькі війська України» (Груба Є.Г., Осипенко В.А.), Міжнародна громадська організація «Міжнародна Асоціація «Козацтво» (Конечний О.М.), Міжнародна громадська організація «Спілка козацьких організацій України» (Лазаренко С.Ж.), Всеукраїнська громадська організація «Козацька територіальна оборона» (Сєдих В.Ф.), Міжнародна громадська організація «Міжнародний Союз козацтва» (Хорофейко О.В.), Міжнародна громадська організація «Міжнародна Академія Козацтва» (Ямненко М.І.).

2. Запорізький напрямок представлений Міжнародною громадською організацією «Козацтво Запорозьке» (Сагайдак Д.І.), Всеукраїнською громадською організацією «Військо Запорозьке Низове», Всеукраїнською спілкою громадських організацій «Спілка козаків України» - «Військо Запорозьке» (Попов В.Б., Заболотний П.І.), Всеукраїнською громадською організацією «Відродження Запорозького козацтва» (Солодовник О.Я., Скворцов О.М.).

3. До вільних козаків можна віднести Міжнародну оборонно-патріотичну громадську організацію «Козацтво України» та Всеукраїнську громадську організацію «Всеукраїнська федерація козацького двобою» (Попович А.В.), Об'єднане козацтво України, Всеукраїнську громадську організацію «Соборне Козацтво України «Січ» (Гуменюк В.О.), Всеукраїнську громадську організацію «Товариство Нестора Махна «Гуляй-Поле» (Притула О.Л.), Всеукраїнську громадську організацію «Козацтво Нової України» (Ситнюк М.А.), Міжнародну громадську спілку «Всевелике Військо Донське» (Постолак О.В.).

4. Звичаєве козацтво – Міжнародна громадська організація «Міжнародна федерація Бойового гопака» (Пилат В.С.). До звичаєвиків також належать характерники і прихильники язичтва (Петренко Є.Д.).²⁶

Варто згадати про те, що всі без винятку козаки в Україні будь-якими засобами і способами доводять свою лояльність владі. В цьому нема нічого поганого – навпаки, у такий спосіб козацтво зайвий раз позиціонується як та соціальна верства, що є однією з основ суспільства взагалі і суспільної стабільності зокрема.

Як би там не було, козацтво в Україні минуло часовий рубіж, після проходження якого можна з упевністю сказати – рух живий і не схильний вмерти найближчим часом.

II. ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОЗАЦЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ОДЕЩИНІ

Унікальний феномен виникнення та існування запорозького козацтва неможливо зрозуміти без ретроспективного погляду в минувшину.

Степ... Багатий чорноземами, рибою в ріках, птицею в плавнях. Немов якийсь фантом вабив він до себе наших прашурів – хліборобів. Причорноморський степ не був однорідним за своїм населенням. Крім значних половецьких угруповань, тут мешкало немало порівняно невеликих об'єднань кочівників – печенігів, торків, берендеїв. Через їх головні убори називали їх чорними клобуками. Цікаво, що нащадки чорних клобуків – каракалпаки (дослівне значення тюркською мовою першої назви) і зараз мешкають в Приураллі. Жорстока боротьба з половцями зробила чорних клобуків одними з найбільш завзятих охоронців південноруських земель.

²⁶ Тимофєєв В.Я. Спомини. Архив автора.

У XII ст. кількість слов'янського населення в степовій зоні зростає, що було наслідком певної стабілізації обстановки в Причорномор'ї. З частиною цього населення, що мешкало в низинах Дунаю, звела доля одного з найкolorитніших політичних діячів Русі XII ст. – князя Галицької землі – вигнанця Івана Берладника. Князь Іван покинув батьківщину й тут, на півдні, у придунайських містах і селах знаходить собі військову допомогу. Ця територія не належала жодному з південноруських князів, тобто була „обезкняженою”. Місцевість називалась Берладою, а саме населення – берладниками. З Берладдю було пов'язане й існування відомого із джерел X – XI ст. Олешшя – міста, котре стояло наприкінці річного шляху по Дніпру з Києва. Під час перебування в Берладі й Олешші князь Іван зібрав під свої знамена, за даними літописів, біля шести тисяч воїнів. Цифра, може трохи й перебільшена, але досить значна для того часу, коли в між князівських чварах звичайно брали участь порівняно невеликі військові загони. Про значну силу слов'янського населення південного Прикарпаття й низини Дунаю свідчать і факти з історії сусідньої Болгарії. На початку XI ст. ця південнослов'янська країна була захоплена візантійськими полчищами, проте болгарський народ не скорився загарбникам і протягом десятиліть вів одчайдушну боротьбу за визволення. В 1186 р. Під час вирішальних боїв з армією могутньої Візантії на допомогу сусідам прийшли половці й берладники, що відіграли, за даними грецьких істориків, вирішальну роль у скиненні ненависного ярма. Пізніше, на початку XIII ст., ці ж союзники допомогли одному з болгарських царевичів посісти трон у столиці Болгарського царства Тирнові.²⁷

Крім берладників, у джерелах XII – XIII ст. згадуються, на жаль, дуже стисло за містом, і бровники. Є підстави гадати, що вони були представниками вже слов'янського населення України, мешкали на великих ріках – Дніпрі, Південному Бузі, Дністрі та Сіверському Дінці („Великому Доні”). Вони відіграли важливу роль в охороні водних шляхів. Бровники займалися й мисливством, рибальством, промислами. Свідчення новітніх археологічних досліджень показують: в багатьох бережних поселеннях мешкало не чисте слов'янське населення, а змішане слов'яно – тюркське, що дозволяє говорити про відносну стабільність у взаєминах між бровниками і кочівниками, припускати взаємовпливи цих етносів. Ясна річ, не лише кочівники переймали досвід у слов'ян, а й останні запозичували навички степового життя у половців, - можливо, систему напіввійськового життя в умовах кочового таборування.

Монголо – татарська навала 1223 р. завдала страшного удару по мешканцях причорноморського степу. Літописні оповіді про появу полчищ Чингізхана засвідчили, що подія зачіпала не тільки половців, а й значну частину слов'янського населення. Якщо раніше епізодичні свідчення джерел давали куцу інформацію, з якої досить важко скласти уявлення про слов'янське населення степу, яке мовби перебувало поза увагою давньоруських книжників, то поява сильного ворога, котрий загрожував існуванню вже сталих політичних об'єднань в Причорномор'ї, підняла розкидані по степу слов'янські угруповання на захист батьківщини. Розгляд свідчень про події на р. Калі дає підставу вважати, що саме бровники відіграли найактивнішу роль у воєнних діях. Так, джерела свідчать, що на допомогу половецьким ханам та їхнім союзникам, південноруським князям, прийшло чимало так званих „галицьких вигонців”, під якими треба розуміти згаданих вище берладників. Згадують літописи і бродників, котрі судячи з їх контексту, мешкали на схід від берладників. Опинившись у дуже складному становищі ще напередодні битви на Калці, вони були вимушені перейти на бік татар. Відзначаючи певну взаємодію бродників з кочівниками, важливо відзначити, що в XII –XIII ст. разом із воєнізованим населенням прикордонних фортець, з дружинами південноруських князів вони часто брали участь у війнах з найбільш агресивними половецькими ханами. Ця боротьба,

²⁷ Запорожці. Київ, «Мистецтво», 1993. – с.60 .

починаючи з середини XI ст., набула певного релігійного – ідеологічного оформлення, бо осторонь її не стояла християнська церква, котра поширювала на Русі популярні на заході ідеї хрестових походів проти «поганів».

Ця популярність проявлялася не тільки в описах хрестових походів, а й у повсякденній політичній практиці. Поступово на Русі поширювалася ідея рицаря – охоронця християнського світу. Пропаганді цього культу, безумовно, сприяла подорож в «святі землі» ігумена Данила, котрий розповів у своїй книжці «Ходіння» про «охоронця гроба Господнього» (такий титул носив перший король Єрусалимської держави хрестоносців) Балдуїна, а згодом – яскрава розповідь автора одного з літописів про драматичний похід армії германського імператора Фрідріха на Схід. У середині XII ст. згадуються перші випадки опоясування давньоруських дружинників поясами, що мало не тільки воєнне, а й релігійне значення. В умовах більш пізнього загострення взаємин з турецькими та татарськими напасниками релігійні моменти у боротьбі воїнів – християн набувають більшого значення, зокрема у формуванні ідеалу воїна – рицаря в духовному житті козацтва.

У другій половині XIII ст. майже не зустрічається письмових свідчень про слов'янське населення степів. Проте це не означало його повного зникнення в складних умовах встановлення в причорноморських степах гегемонії монголо – татарських ханів. На користь цього свідчать матеріали археологічних досліджень, які дають цінні відомості про слов'янське населення степу ще в XIV ст. Можна припустити, що, починаючи з цього часу, це населення змінює свою назву. Замість слов'янської назви «бродник» вони від своїх тюркських сусідів отримують іншу. Вже в середині XIII ст. в джерелах згадується слово «козак», котре означало воїна, охоронця. Воно стосувалось як напіввійськового населення міст – фортець півдня Русі, так і степовиків – бродників та берладників. Бродники неодноразово брали участь у походах на Балкани. Все це давало підставу для бачення в бродницьких громадах XII – XIII ст. прообразу інституту козацтва. Таким чином, можна припустити, що коріння українського козацтва сягає в глибоку давнину, воно набагато старше, ніж саме найменування.

З кінця XII ст. міжусобна боротьба татарських емірів призвела до сваволі ординців. «Вся степ, - за словами М.Л.Ернста, - наповнилась татарськими отрядами, которые, слоняясь, не признавали никакой власти. Безопасное передвижение в степи, как было раньше, сменилось грабежами, нападениями беспризорных отрядов на купеческие караваны. В те времена эти татарские отряды назывались казацкими, которые не подчинялись власти хана, а действовали независимо и только иногда шли к кому-нибудь на службу». Перебування в степах ставало небезпечним, і населення здебільшого тікало в обжиті райони.²⁸

Дещо інша картина життя південного прикордоння в XIII ст., зокрема, в так званій «Болохівській землі», що охоплювала подільський край, постала в розвіді М. П. Шашкевича. Оскільки положення, висловлені автором, стосуються витоків козацтва, то їх слід розглянути детальніше. На думку вченого, татари, поселившись на Поділлі після ординської навали, підпали під вплив місцевої людності, можливо навіть прийняли хрещення і займалися землеробством, тваринництвом та промислами, чому стверджував, посилаючись на польського історика Мацея Стрийковського (1547 – 1582), який нібито зустрічав літописні свідчення про переймання татарами слов'янської мови і зміну традиційного характеру занять. Крім того, автор звернув увагу на устрій сільських громад, очолюваних отаманами, прагнення до общинного життя і самоуправління. Водночас він припускав небезпеку для населення, що існувала від окремих татарських загонів, які здійснювали розбої паралельно з узгодженою даниною на користь хана Золотий Орди. Звідси М.П.Дашкевич зробив висновок, що необхідність для мешканців подольського краю бути завжди готовими до оборони стала причиною виникнення козацтва.

²⁸ Запорожці. Київ, «Мистецтво», 1993. – с.62.

«Южнорусские козаки, – писав вчений, - таким образом, по нашему мнению, на первой ступени своего генезиса, если и отличались воинственностью, то она далеко не была у них на первом плане. Они не составляли еще тогда военных дружин, которые собирались впоследствии, не переходили еще в наступление, а ограничивались защитой там, где нападали на них неприятель, было ли то среди домашнего хозяйства, или среди занятий и промыслов, ради которых нужно было выходить за пределы своей земли». Питання про відсутність будь – яких згадок про козаків у наступний період, який охоплював понад століття, М.П. Дашкевич пояснював міжусобицями Литви і Польщі та завоюванням останньою Поділля, внаслідок чого місцеве населення було відсторонене від самостійного захисту краю.²⁹

Справді, отамани, як керівники сільських громад, з`явилися в татарську добу і зустрічалися навіть у XVI ст. Вони відали збором данини для ханських баскаків, виконували адміністративні та військові функції. Про можливість перебування на цих посадах татар в XII – XIV ст. можна лише здогадуватись. Пізніше в джерелах фігурували переважно слов`янські прізвища. Разом з тим, татарський термін «отаман», як, до речі, й «козак», поступово поширювався на українську людність.³⁰

Становище на південному прикордонні українських земель помітно змінилося в другій половині XIV ст., коли на Подніпров`я увійшла нова спроба відновлення державного життя в передстеповому районі шляхом спорудження укріплених замків і заселення військово–службовою людністю. Великого значення цьому надавав литовський князь Вітовт (1392 – 1430), який здійснював військові експедиції в степ аж до Північного Причорномор`я. Нові державці зобов`язувалися укріпити за свій кошт замки і містечка. Фактично це було поверненням до часів княжої Русі, коли в степових районах поряд із кочівниками проживало слов`янське населення.

Розвиток колонізації помітно загальмувався зі смертю князя Вітовта. Віленські власті переорієнтувалися на розв`язання інших державних проблем. Але імпульс, наданий процесові князем – подвижником, мав реальне продовження, зокрема, у діяльності князів Олелька Володимировича (1440 – 1455) та Семена Олельковича (1455 – 1470). В результаті протягом кількох десятиліть тисячі представників військово – службової верстви, які мали офіційну назву бояр, отримали землі в широкій передстеповій смузі від р. Мурафи на Поділлі до басейну р. Сули на Лівобережжі. Надані землі часто складалися з кількох частин, віддалених одна від одної. Але навіть за небезпечних умов степового прикордоння угіддя цінувалися і були розподілені між власниками. Українське боярство було опорою Литовської держави на південному прикордонні, а володіння землею фактично узаконювалось як плата за службу. Маєтності, пожалувані «до волі», тобто тимчасово, не могли переходити у спадок або ж передаватися в інші руки. Куплені й «отчизні» з дозволу господаря підлягали успадкуванню і відсудженню. При відсутності прямих спадкоємців, здатних нести службу, земля переходила до розряду виморочних і поверталася до господаря. Поряд з майновими за боярами закріплювалися і особисті права. Боярин підлягав присуду воєвод і старост, але не міг бути взятий у підданство. На земську службу він виїжджав «конно й збройно» власною персоною, а також у супроводі пахолоків. Крім того, як і представники інших соціальних верств, бояри зобов`язувалися брати участь в укріпленні замку, їздити з урядниками на лови. Нижчий розряд службових людей становили люди колані і ясачні, які виконували роботи при замку, за що користувалися невеликою ділянкою землі та платили переважно натуральний податок. З сільського населення прикордонної смуги створювалися загони слуг, які займалися виключно військовою справою. На основі широкого фактичного матеріалу можна зробити слушний висновок що слуги в

²⁹ Віталій Щербак. Українське козацтво: формування соціального стану (друга пол. XV – сер. XVII ст.). Київ, 2000. – 21 с.

³⁰ Запорожці. Київ, «Мистецтво», 1993. – с.27.

селянських лавах посідали вищу сходинку і в економічному, і в юридичному сенсі – місце, близьке до бояр. Безумовно, слуги могли входити і до складу загонів, організованих для ведення степових промислів, у тому числі й експедицій за здобиччю на татарські улуси.

В другій половині XV ст. колонізаційна хвиля української людності наштовхнулась майже на аналогічне явище з боку Кримського ханства. В 1475 р. воно стало васалом Туреччини, що призвело до активізації експансії на сусідні християнські держави. Мешканці степового прикордоння стали першими жертвами татарських погромів, Згодом ординські спустошення набули регулярного характеру і досягали навіть Волині та Північної Київщини. Нечисленні гарнізони службових людей при замках не могли зупинити ординців, а уряд Великого князівства Литовського не мав коштів для утримання на прикордонні найманого війська. Місцеве населення змушене було самостійно зорганізовуватися перед татарською навалою. Це ставало не лише елементарною потребою, а й обов'язком, що пізніше було закріплено у законодавстві. «Абы уси мещане и подданные наши часу навальное потребы и з иншими людьми нашими земскими войну служили, - зазначалося в Першому Литовському Статуті, - Або з дозволенья нашего на войну выправляли». Поряд із професійними вояками – боярами, драбами, старостинськими служебниками на захист власних осель виступали й селяни, ремісники. Отже, потреба в обороні зумовлювала постійну бойову готовність населення, а походи в степ проти татар дістали назву козакування.³¹ «Козак» – термін тюркського походження і запозичений українцями від південних сусідів. У широкому розумінні «козак» – це вільна людина, шукач пригод, бурлака. Водночас цей термін застосовувався для означення прикордонника, вправного вершника, найманого воїна, степового розбійника, добичника тощо.

Південноукраїнський степ з широко розгалуженими водяними артеріями вражав сучасників надзвичайними природними багатствами. Наявність великої кількості дичини сприяла широкому розвою ухадництва. Крім мисливства, рибальства, бджільництва, промисловці часто здійснювали походи за сіллю. Отже, саме охоронці південного прикордоння й ухадники – промисловці, які перебували в постійних контактах з татарами, вперше зустрічаються у джерелах другої половини XV ст. під назвою «козаки». З цього часу джерельні свідчення про козацтво на терені південноукраїнського степу простежуються регулярно. Давнє побутове явище козакування поступово набувало широких масштабів, залучаючи представників різних соціальних верств. Умови прикордоння витворили своєрідний тип людини, характерною рисою якої було поєднання в одній особі воїна і трудівника.

З середини XVI століття спостерігається новий етап в історії українського козацтва. За слушним зауваженням І.П.Крип'якевича, на цей час: «в степах виробився оригінальний тип господарства, а в його обороні нова воєнна організація; під впливом цього і в війні зі степовими ордами повстала нова козацька суспільність, зі своїм окремим побутом і світоглядом. Виробивши собі новий лад в степах, переходять козаки до давніх українських центрів, до городів; тут лучаться з міщанською опозицією проти нових міських порядків, переймають на себе її боротьбу з локальними урядниками і реорганізують міста за своїм ідеалом. Цей процес відбувається дуже скоро; козацький лад так відповідав пограничним відносинам і в своїм поході показав стільки сили, що протягом двох–трьох десятиліть скозачили всі міста над степовим поясом»...³² Отже, перенесення козацького устрою на волості стало важливою передумовою формування окремого соціального стану.

Консолідація панівних верств Великого князівства Литовського супроводжувалася ліквідацією різноманітних ступенів ієрархії та ревізією прав на шляхетство. Підставою для визнання останніх стало не відбування військової

³¹ Запорожці. Київ, «Мистецтво», 1993. – с.30.

³² Запорожці. Київ, «Мистецтво», 1993. – с.41.

служби, а наявність документально підтвердженого землеволодіння. Більшість бояр володіла землею за звичаєвим правом. Тож, південноукраїнське боярство стало перед проблемою пошуку свого місця в суспільстві. Через брак умов для заняття землеробством воно намагалося іншими шляхами відстояти свій попередній статус. Цьому ж об'єктивно сприяло створення козацького реєстру та залучення урядом Речі Посполитої українського населення до військової служби під час чергових кампаній, насамперед для боротьби проти Швеції та Московської держави. Найбільш підготовленими, безумовно, виявлялися бояри і слуги. Вони й стали основою створення козацьких загонів, які перетворювалися на вагому силу при кварцяному війську. Одже, бояри та слуги склали нову хвилю формування українського козацтва. Водночас поповнення козацтва боярським контингентом збігалося з важливим моментом у формуванні лицарської верстви, а саме: початком генези станових прав.

Прагнучи здобути земельні володіння, тисячі безпомісних і дрібних шляхтичів з Волині та Галичини взяли участь у колонізаційному процесі. Для залучення поселенців феодала на перших порах встановлювали пільги, але при надмірних утисках або ж наблизенні завершення строку «слобод», останні відходили на нове місце проживання в південні та південно–східні райони, створюючи «слободи» і відмовляючись підпорядковуватися старостинській владі, оголошуючи себе козаками. Селян та міську бідноту приваблювало право козаків на володіння землею і свобода від експлуатації, насамперед кріпацтва. Перехід до козацтва асоціювався у них з ідеєю вільного господарювання. В багатьох містах і містечках кількість тих, що вважали себе козаками, була значно більшою, ніж населення, яке відбувало феодальні повинності. На південному порубіжжі фактично ігнорувалися феодально–кріпосницькі порядки, а спроби їх запровадження завершувалися масовими втечами на Запорозжя.

Потужним імпульсом консолідації українського козацтва, формування його самосвідомості та утвердження організаційної структури стала Запорозька Січ. Серед найважливіших причин виникнення Січі стала внутрішня потреба козацтва в своїй організації у зв'язку із зростанням його чисельності на середину XVI століття. Також заснування центру козацької вольності зумовлювалось практичною потребою захисту українських земель від зростаючої татарської агресії. Тривале перебування козаків далеко від волостей викликало необхідність об'єднання в згуртовані загопи на чолі з досвідченим отаманом. Формування козацької громади в умовах безпосередніх контактів з кочівниками, вплинуло на її військову організацію, яскраво проявилось в мові та одязі запорожців. Віддаленість од волості визначала своєрідну сферу життя та діяльності козацтва. Потреба у хлібі та продукції ремісничого виробництва зумовлювало пошук адекватного товару для обміну. Тому козакуючи часто вдавалися до походів за здобиччю на татарські улуси. Захоплені коні та вівці згодом продавалися на волості. Здобуття так званого «козацького хліба» супроводжувалося звільненням з неволі співвітчизників. Своїми сміливими діями козаки стримували турецько–татарську експансію в Україну. Водночас південноукраїнські старости переймали практику козаків, залучаючи їх до спільних походів.

Ідея створення твердині на південних рубежах виникає, очевидно, в 20–30–х роках XVI ст. у зв'язку зі спробами литовського уряду прийняти козаків на державну службу. Проте через брак коштів реалізувати її вдалося лише князеві Дмитру Вишневецькому. Важливою підмогою втілення в життя цього плану стали розвій козацтва на південному порубіжжі та органічна потреба єднання зусиль перед татарською агресією. Як наслідок стала поява в сер. 50–х років фортеці на одному з дніпровських островів, Хортиці. Хортицький замок став своєрідним прототипом козацького укріплення, яке, утвердившись на о. Томаківка в 60–70–х роках XVI ст., дістало назву Запорозької Січі. Специфічне самоуправління з притаманними йому демократичними рисами сприяло консолідації козацтва. Не став на заваді навіть

перехід на державну службу тих козаків, які до 1625 року перебували виключно на Запоріжжі, хоча і не обов'язково на Січі.

Велике значення у справі консолідації мала боротьба запорожців проти турецько–татарської агресії. Січ стала своєрідною військовою базою, звідки розпочиналися морські та сухопутні походи, а козацтво – могутньою організацією з власним флотом, піхотою і артилерією. Вже протягом другої половини XVI століття козаки здійснили десятки експедицій до Очакова, Кілії, Ізмаїлу, Акермана, Гезлева та інших турецьких твердинь на Північному Причорномор'ї. Згодом козацькі чайки досягли навіть берегів Анатолійського півострова, зокрема, фортець Сінопа і Трапезунда. Актів матеріали зберігають багато листів турецьких султанів, кримських ханів та інших високопоставлених осіб, в яких вони скаржилися польському урядові на запорожців, намагалися використати походи останніх як привід для втручання у внутрішні справи Речі Посполитої. У відповідь власті заявляли, що вони не можуть покарати козаків, оскільки запорожці їм не підпорядковувалися. Лише перед реальною загрозою турецької агресії в 1590 році сейм ухвалив постанову «Порядок щодо низовців і України». Вона передбачала, зокрема, виведення із Січі «людей свавільних» і зміцнення там реєстрової залоги представниками шляхти.³³ Однак, аналогічні постанови викликали зворотну реакцію. Вибухнув ряд козацьких повстань, що перекреслило плани уряду Речі Посполитої. Зростаюча козацька енергія змусила його відмовитися від тиску на запорожців і перейти до пошуків компромісів.

Одним із найважливіших факторів консолідації козацтва на Січі стало перетворення її у своєрідний осередок визвольного руху українського народу. Саме на Запоріжжі здобув авторитет і визнання Криштофор Косинський, який очолив виступ козацтва проти панського свавілля. Останній похід на волості (1593) гетьман Косинський здійснив з Січі. Цей шлях став у майбутньому основним для руху повстанських сил аж до часів Богдана Хмельницького. З 1625 року Запорозька Січ стала центром організації повстанських загонів для боротьби проти коронного війська. Саме там з'являються письмові звернення до українського народу, зміст яких відбивав прагнення широких соціальних верств. На Січі конкретизувалися методи і завдання визвольного руху.

Отже, виникнення осередку лицарської вольниці – Запорозької Січі в другій половині XVI століття було зумовлене поряд із внутрішніми потребами козаків, які знаходилися на південному порубіжжі, необхідністю захисту від зовнішньої загрози. Ці обставини мали безпосередній вплив на зростання чисельності, формування демократичних засад військово-політичного устрою січовиків коша. Важливим фактором українського козацтва стало утвердження Січі як форпосту боротьби проти турецько–татарської агресії і центру національно–визвольного руху в Україні.

Хаджибей від початку був серед головних цілей захисників українських земель від «бусурман». Скарги кримського хана в листах до польського короля про напади козаків на татар біля соляних промислів у Качібеї 1548 року та взяття там в полон татарина, напевно вельможі, Саричори свідчать про дошкульність таких ударів для ханства. Недарма, у зв'язку з цим хан у 1552 році навіть вніс в односторонньому порядку зміни до вищезазначеної угоди від 1540 року. Через козацькі напади Хаджибей почав занепадати. Це «небезпечні місця» для татар та турків «землі козаків» де влада їх ватаг є практично безроздільною, – писав російський посланець В.Айтемирів. На жаль, практично невідомі імена отаманів тих невеликих козацьких загонів, які протягом двох століть фактично контролювали ситуацію навколо Хаджибея. Існують лише деякі непрямі згадки, наприклад, про «доброго випробуваного польових ватаг Осипа Кулика у всій обстановці від Дніпра до Богу, а від Богу до Дністра і до самого Чорного моря дуже обізнаного», який 1688 року брався таємно провести війська І.Мазепи та російської армії під Очаковим.³⁴ Є

³³ Запоріжці. Київ, «Мистецтво», 1993. – с.58.

³⁴ Хаджибей – Одеса та українське козацтво. Одеса, 1999. – 10 с.

відомості, хоча їх не можна вважати достовірними, про похід на Акерман, Хаджибей і в Крим славного кошового отамана Запорозької Січі Івана Сірка в «Історії Русів». У кінці XVII століття козаки на чолі з хоробрим фастівським полковником Семеном Палієм провели бій з татарами на Пересипу біля «небезпечного місця Кочубея», який можна віднести до числа найбільш блискучих перемог козаків над турками та татарами. Неабиякий інтерес має розповідь про подорож через околиці Хаджибея гетьмана Івана Мазепи та короля Карла XII, яких супроводжували шведські військові та численні запорозькі загоны.

В кінці XVI століття козацтво зміцнюється і виділяється в окремий суспільний стан зі своєю особливою організацією з специфічними порядками й характером життя, з своїм центром. Тому коли польські й українські магнати почали захоплювати землі південно-східної України та закріпачувати населення, для селянства, щоб не потрапити в панське ярмо, залишався один вихід: покозачитися, визнати владу козацьких старшин і разом з усім козацтвом, яке на той час уже створило свій центр – Запорізьку Січ, - вступити в боротьбу з панами за свої землі і право бути вільним хліборобом. Оскільки козацтво створило свою військову організацію і свій центр, набуло великого досвіду боротьби проти ординців, мало своїх досвідчених ватажків, то, зрозуміло, воно й очолило селянську боротьбу проти польсько-шляхетського гноблення. Можна вважати, що у тодішніх умовах Запорізька Січ була козацькою республікою, своєрідним прообразом Української козацької держави, яка створилася в ході визвольної війни в середині ХУІІ століття під керівництвом Богдана Хмельницького. Після ліквідації польсько-шляхетського режиму протягом 1648 р., встановлюється новий державний апарат, в Україні складалася нова військово-адміністративна і політична система, яка формувалась на земельних просторах, зокрема й по півдню України, зробивши чималий внесок у освоєння і заселення цього регіону.

Знищення основної організації українського козацтва, Наддніпрянської Січі, не завадило виникненню нових формувань такого типу. Одразу ж після зайняття Січі царськими військами пішла половина перебуваючого в Січі війська і забрала з собою ті вільні думки, проти яких було влаштовано погром. Отже, замість повного знищення запорозького козацтва і перетворення його на регулярне військо сталося зовсім інше: значна частина козацтва опинилась на боці Туреччини, з якою Росії ще треба було вести боротьбу на південних кордонах. Козаки розселилися в перші роки після виходу з Запоріжжя в Очаківській окрузі, на Березані, по Тилігулу, біля Хаджибею і Балти, у пониззі Дністра від Акермана до Бендер, в Буджаку, в дунайських гирлах – у Вилковому, Кілії, біля Тулчи й Галаца. Приймаючи до себе козаків, Туреччина послаблювала позиції Росії на півдні. Козакам надавалася земля для заснування Січі в пониззі Дністра – в Кучурганах. Козацтво виявилось об'єктом політичної гри між Росією і Туреччиною (царський уряд Росії вимагав повернення козаків). Російський уряд знову і знову вимагав від Туреччини переселення запорожців з прикордоння. Тому було вирішено переселяти козаків за Дунай.

За час війни 1787-1791 рр. Задунайські запорожці створили свою військову організацію і закріпилися на певний час в гирлі Дунаю та розмістили свій Кіш в Дунавцях – в Катирлезі (Очаківська округа відійшла до Росії), а також в місцях нижче Старої Кілії на острові.³⁵

Протяжність південних кордонів Російської імперії була відома не тільки козацтву на Україні. Запорозькі козаки, що розходилися по великих південних просторах, зустрічались тут з представниками некрасівських і донських козаків. Поступове переселення їх почалося в 1778 р. і тривало, вірогідно, біля 8 років. Воно мало два потоки: один йшов в Анатолію, другий – в Дунайську дельту. З'явилися некрасівці і в пониззі Дністра. Тікали за Дунай і донські козаки. Частина їх лишилася в

³⁵ Бачинська О.А. Козацтво на півдні України. Одеса, «Маяк». 2000. – с. 3 – 15.

Буджаку ще після російсько-турецької війни 1768-1774 рр. Поселення некрасівців: Вилкове, Приморське(Кілійського району Одеської області); Кислиця, Муравльовка, Стара Некрасівка, Нова або Мала Некрасівка (Ізмаїльський район Одеської області); Тучков – район міста Ізмаїла. У ХІХ ст. Тучков (Ізмаїл) – один з головних центрів старообрядництва в Європі.

В середині серпня 1787 року розпочалася друга за царювання Катерини ІІ війна з Туреччиною. З початком війни російське командування відчуло гостру потребу у збільшенні свого військового контингенту, особливо за рахунок бійців, що добре знали театр воєнних дій і противника та бойові якості яких були загальновідомі. Тому уряд змушений був звернутися до колишніх запорожців, які лишилися в Україні. У 1788 р. почалося формування козацького війська, яке одержало назву Чорноморське козацьке військо. Кошовим було призначено Сидора Білого, суддею Антона Головатого, кіннотою командував Захар Чепіга. Кіш Чорноморського козацького війська розділив територію між Бугом і Дністром, яку заселяли козаки, на три полкових паланки (окружні управління) – Подністрянську, Березанську, Кінбурзьку (тепер Одеська, Миколаївська та Херсонська області). Вони очолювалися призначеними Кошем старшинами і паланковими полковниками. Кожна паланка включала в себе декілька козацьких поселень. Так, на території, яку займала Подністрянська паланка, виникли поселення чорноморців по Дністру: Біляєвка, Калаглія, Кучургани, Глинна, Чобручи, Незавертай, Головівка, Аджидер, Яська та багато інших. За далеко не повними даними, на 1792 р. у Подністрянській паланці існувало 30 селищ, в яких проживало близько 1500 козацьких родин. Крім того, виникло багато хуторів і поселень при риболовецьких заводах, по річках та лиманах.

На початку ХІХ ст. відносини між Росією та Туреччиною настільки загострилися, що привели до війни 1806-1812 рр. В листопаді-грудні 1806 р. російські війська оволоділи Бессарабію, за виключенням Ізмаїла. Вихід в цей район поставив перед російським командуванням питання про взаємовідносини з біглим сюди українським і російським населенням і задунайськими запорожцями. Зокрема, у фортеці Браїлів, що була оточена російськими військами, знаходилося до трьох тисяч дунайців. Російське командування вжило низку заходів, щоб залучити задунайських запорожців на свій бік, обіцяючи їм всі пільги, якими користуються чорноморці на Кубані. Все це мало певний ефект. Збігле населення було зацікавлене в легалізації свого положення, а задунайські запорожці опинилися в районі дій російської армії.

20 лютого 1807 р. було створене Усть-Дунайське Буджацьке козацьке військо. Уряд, зацікавлений у швидкому заселенні ново приєднаної Бессарабії, дозволив усть-дунайцям селитися в Придунайських степах на правах колоністів. На протязі 1815-1817 рр. в Бессарабію з-за Дунаю вийшло кілька груп козаків, які разом з усть-дунайцями оселилися в Ізмаїльському повіті, заснувавши с. Дракуля (тепер с.Трудове Кілійського району Одеської області), с.Акмангіт (тепер с.Білолісся Татарбунарського району Одеської області). Частина задунайців у 1823 р. переселили в Ізмаїльську колоністську округу, де засновано с.Новопокровське (тепер с.Покровка Ізмаїльського району Одеської області).У зв'язку із збільшенням населення в Акмангіті частина задунайських запорожців і усть-дунайських козаків перейшла на нове місце в Акерманському повіті, де в 1827 р. заснувала с.Старокозаче (тепер в Білгород-Дністровському районі Одеської області).Після ліквідації Усть-Дунайського козацького війська переважна більшість козаків лишилась в Бессарабії.³⁶

З початком у 1828 р. Російсько-турецької війни російське командування намагалось збільшити військовий контингент Дунайської армії. В червні 1828 р. уряд дозволив сформувати в Акерманському повіті Бессарабії козацьке військо, яке одержало назву Дунайського (з 1856 р. Новоросійське; проіснувало до 1869 р.), з

³⁶ Бачинська О.А. Козацтво на півдні України. Одеса, «Маяк». 2000. – с. 16 – 39.

усть-дунайців, задунайських запорожців, що оселилися в Бессарабії до 1828 р. До війська були зараховані села Акерманського повіту Акмангіт, Старокозаче і Волонтирівка (тепер у районі Штефан Воде Молдови). В 1836 р. до війська були приєднані села Михайлівка, Костянтинівка, Новотроїцьке, Миколаївка, Петрівка (тепер в Білгород-Дністровському, Кілійському, Саратському районах Одеської області). Через три роки були приєднані села Фараонівка та Каїри (останнє – с.Крива Балка; обидва в Саратському районі Одеської області). За Паризьким миром 1856 р. частина козацької території з станицями Миколаївка та Новотроїцька відійшла до Молдавського князівства. Замість цих земель війську було дозволено придбати у поміщика К.Зіро селище Байрамча, незабаром перейменоване в Миколаївку-Новоросійську. Центр управління війська розміщувався в станиці Волонтирівка. Однак в зв'язку з тим, що в цій станиці не було необхідних помешкань, військове правління до 1856 р. знаходилось в Акермані. Після придбання військом Миколаївки-Новоросійської воно переїхало в цю станицю. В середині 60-х рр. тут знаходились майже всі головні військові установи: госпіталь, головний військовий храм св. Миколи Чудотворця, поштова станція та училище. Дунайське військо мало нести прикордонну службу на Дунаї, Пруті та по Чорноморському узбережжю до Дніпра, внутрішню службу в Бессарабській та Херсонській губерніях, утримувати гарнізони в Ізмаїлі та Акермані. Притягувалися вони для виконання й інших завдань. Це було останнє козацьке військо на терені сучасної України.³⁷

Під час російсько-турецьких війн російське командування цінувало козаків. Вони добре знали причорноморські степи і тому використовувались здебільшого для розвідок та як авангард російської армії. У результаті війни 1735–1739 років російська армія взяла Очаків, Хотин. Після взяття Очакова козаки почали виходити в море. За повідомленням німця Манштейна, «запорожские казаки на малых своих лодках» з Очакова «делали...набег до самого устья Днестра; а поднявшись вверх по реке, разбили и сожгли многие деревни вдоль берега лежащие, что причинило в тамошних местах даже до Бендер великий страх». Запорожці повернулися з цього рейду з «великою здобиччю» і «неодноразово потім продовжували такі набіги». У 1739 році за повідомленням А.Скальковського «запорозька піхота на дубах пробиралася до Дунаю, доставляла припаси для армії, винищувала турецькі галери, одне слово продовжували ту ж службу, «яка й одвічно була» – велась на Запоріжжі».

Війна з Оттоманською Портою 1768–1774 років була для Російської імперії набагато успішною ніж попередня. Незважаючи на те, що саме турки були ініціаторами збройного конфлікту і спочатку, за допомогою татар, намагалися діяти наступально, вже в 1769 році ініціатива перейшла в руки росіян. Під час війни у складі російської армії успішно діяли козацькі полки з Лівобережжя і Слобідської України, а також запорожці. Останні, як і в попередній війні, виконували функції розвідників та авангарду. Як відзначає сучасний історик Г.Шпитальов, Росія тоді не мала регулярної легкої кінноти, тому функції останньої виконували іррегулярні підрозділи (панікери, калмики, козаки, арнаутки). Запорозька легка кіннота мала свої переваги («На відміну від інших видів кінноти головним засобом боротьби запорозької кінноти була вогнепальна зброя». – відзначає Г.Шпитальов). Тому хоча «на театрі бойових дій російсько-турецької війни 1768–1774 років запорозька кіннота діяла на другорядних ділянках», саме як допоміжна сила, вона «зробила певний внесок у перемогу Росії над Туреччиною». Вельми успішним були і дії запорозької флотилії. Росія тоді ще не мала сильного флоту на Чорному морі і це надавало подвигам запорозьких човнів на Дунаї особливого значення.

В 1769 році козаки напали на Хаджибей (Одесу), здобувши колосальну здобич (до 36.000 коней, 1.000 рогатої худоби, 4.000 овець та 180 верблюдів). 27 червня 1770 року авангард армії П.Паніна та головних сил Запорозького війська під

³⁷ Бачинська О.А. Козацтво на півдні України. Одеса, «Маяк». 2000. – с. 46 – 55.

проводом кошового отамана Петра Калнишевського підійшли до містечка Аджидер (сучасне м. Овідіополь), спалили його, взявши немало здобич та вогнем змусивши турецькі кораблі відійти від Аджидера до Білгорода. 13 липня запорожці спустошили передмістя Хаджибея (Одеси). Під обстрілом з турецького флоту та з фортеці вони захопили форштадт (слобода біля фортеці). Про хоробрість козаків під час цього бою П.Панін доповів цариці. В 1770 році було взято Кілію, Ізмаїл, Бендери, Акерман. В 1771 році за повідомленням А.Скальковського запорожці мали «три запеклі й славетні справи з ворогом» біля Очакова та Хаджибея 24 червня, 15 вересня та 9 жовтня. У 1772 році запорожці захопили поблизу Хаджибею у Дальнику 7.000 ногайських коней. Безперечно мали місце й інші набіги, про які історикам поки що не відомо. В 1771–1774 роках запорозька флотилія успішно діяла на Дунаї. Козаки брали участь у боях біля Гірсова, патрулювали береги нижнього Дунаю, громили Турецькі кораблі, висаджували десанти на правий берег ріки тощо. У ході боїв на Дунаї запорожці зазнали значних втрат, але здобули низку вражаючих перемог, захопили значну здобич (в тому числі декілька ворожих суден) і заслужили подяки від російського військового командування та від цариці.³⁸

Під час російсько–турецької війни 1787–1791 років головнокомандувач армії Г.Потьомкін багато уваги приділяв формуванню козацьких підрозділів. За його ініціативою на Півдні України були створені Албанське, Бузьке, Катеринославське козацькі війська, які вельми непогано зарекомендували себе під час зазначеної війни. Слід звернути увагу на особливе значення Чорноморського козацького війська, що створювалося з колишніх запорожців. Під проводом своїх здібних керівників колишніх запорозьких старшин: кошового отамана Захарія Олексійовича Чепіги (перше приз віще Куліш) та військового судді керівника козацької флотилії Антона Андрійовича Головатого (1744–1797) чорноморці успішно воювали з турками на теренах, що тепер входять до Одеської області. «Під час російсько–турецької війни чорноморські козаки брали участь у штурмах Хаджибею, Очакова, здобутті Бережанської фортеці, фортець Ісакчі, Тулчі, Акермана, Ізмаїла, у битвах при с. Терновці (під Бендерами) та Мачині. Поміж козацьких військ, які були створені Г.О.Потьомкіним на півдні України, саме військо чорноморських козаків було найбільш організованим та боєздатним і зберегло багаті військові традиції запорозького війська». – відзначає сучасний історик Р.Шиян.

У 1788 році поблизу Хаджибея тривалий час знаходився великий турецький флот, який вельми цікавив російські війська. Що проводили облогу Очакова. За повідомленням історика П.Короленка: «29 октября 1788 года Чепега взял с собой несколько человек отважных казаков и пробравшись ночью к Хаджибею зажег береговой цейхгауз». А 7 листопада 1788 року, коли чорноморські козаки–піхотинці військового судді Антона Головатого оволоділи островом Березань, кіннота чорноморців, під проводом кошового отамана Захарія Чепіги «была под Гаджибеем и истребила у самой крепости магазины, на берегу построенные, в которых до несколько было тысяч четвертей (1 четверть – 209,9 літра) муки, пшеница и овса». За цей подвиг З.Чепіга отримав орден Св.Георгія 3–го ступеня. У 1789 році козаки З.Чепіги робили регулярні роз'їзди навколо Хаджибея, при цьому захоплюючи турецьких «язиків».³⁹ При взятті міста велику роль зіграла флотилія А. Головатого, яка приймала пізніше участь і у взятті Акермана. Також до складу військ входили 3 піших та 3 кінних полки чорноморського козацтва (в кожному полку – по 500 козаків) під проводом З.Чепіги та два батальйони піхоти регулярної російської армії, а функції обозної служби під час походу виконували чорноморські козаки А.Головатого. Акерман та Паланку було залишено під охороною Антона Головатого.

Особливістю цієї війни було те, що частина запорожців, так звані «задунайські» козаки, воювали на боці не Росії, а Туреччини. «Задунайські запорожці

³⁸ Гончарук Т.Г. Військові операції на території Одещини. Одеса, 2002. – 10 – 26 с.

³⁹ Гончарук Т.Г. Військові операції на території Одещини. Одеса, 2002. – 36 с.

опинилися на театрі воєнних дій з першого дня війни», писав А.Д.Бачинський. У 1787–1789 роках задунайці діяли зокрема поблизу р.Тилігул, Хаджибея, Аджидера та Акермана. «У 1790 році, – відзначав А.Б.Бачинський, – російські війська вийшли у пониззя Дунаю. Саме тут знаходилися оселі задунайських запорожців і зосереджувалися їх головні сили. Влітку в гирлах Дунаю, у Вилковому і Кілії розташувалася гребна флотилія задунайців.⁴⁰

Слід зауважити, що російське командування в порівнянні з попередніми війнами набагато краще знало театр військових дій. Тому особливого значення набували досвід та обізнаність колишніх січовиків – чорноморців. На відміну від попередніх двох російсько–турецьких війн, наслідки війни 1787–1791 років безпосередньо стосувалися земель теперішньої Одещини. Більшість її території була визволена від турецького ярма, що надало потужного поштовху для економічного розвитку краю і всієї України.

Мужність і хоробрість, патріотизм, любов до волі й батьківщини, демократизм, взаємодопомога, високі моральні цінності лишило козацтво в спадщину українському народу. Не випадково в огляді Одеської військової округи за 1871 р. підкреслювалося, що в українцях «й до цього часу добре зберігається пам'ять про вільне козацтво». В умовах незалежної України знов, в новій якості, відродилося козацтво. Воно відіграє важливу роль в політичному і культурному житті, разом з усім народом будує Українську суверенну державу. Задунайський запорожець Ананій Коломієць, закінчуючи розповідати Федору Вовку про Задунайську Січ, висловив невмирущі, сповнені глибокої віри в козацтво і його спадкоємців, слова: «А за нас... то наше не пропаде... Досі не пропало, то вже й не пропаде!.. Нашого насіння ніхто не скоренить!»⁴¹

І хоча після ліквідації незалежності Української козацької держави пройшло 2,5 століття, головною рушійною силою у становленні в 1918 році Української народної республіки, Української держави Скоропадського (Гетьманат) стало селянське ополчення «вільних козаків», січових стрільців, українських козацьких дивізій сірожупанників, синьожупанників.

У 1914 році у Львові та інших містах Західної України почали формуватися українські загони Січових Стрільців, з метою підготовки до збройної боротьби з Московщиною. Січові Стрільці зіграли також видатну роль у боротьбі з австро–угорською армією на Західній Україні.

Вибух революції в лютому 1917 року застав у лавах російської армії потужну масу українського вояцтва, яке під впливом національного пробудження прагнуло не лише завершення імперіалістичної та чужої інтересам війни, а й відбудови української державності, як гаранта прав і свобод народу на своїй землі. Саме тому від часу утворення 17 березня 1917 року в Києві Української Центральної Ради, поряд із розбудовою державності піднявся велетенський рух українізації військових частин російської армії, де числом переважали вихідці з України. Ядром військових сил Директорії УНР був Запорозький корпус і корпус Січових Стрільців. Після возз'єднання УНР та ЗУНР у 1919 році збройні сили Директорії представляли об'єднані українські армії, куди входили Галицька армія та Наддніпрянська армія, в яку ввійшли групи Січових Стрільців.

Одещина не стояла осторонь цих процесів. Тут процес українізації військових частин царської армії посувався швидкими темпами. На початку квітня 1917 року в Одесі під проводом відомого українського діяча, полковника медицини Івана Митрофановича Луценка засновано Одеську Українську Військову Раду. Нову організацію нарекли Одеській Українській Військовій Кіш. В липні 1917 року Українська військова організація почала вже диктувати свою волю місцевій військовій

⁴⁰ Гончарук Т.Г. Військові операції на території Одещини. Одеса, 2002. – 29 с.

⁴¹ Бачинська О.А. Козацтво на півдні України. Одеса, «Маяк». 2000. – с. 55.

владі. І коли відбувся з'їзд Українського Вільного Козацтва УНР, в ті ж бурхливі дні І.М.Луценко отримав дозвіл на формування Гайдамацьких куренів. До складу 1–го Гайдамацького куреня увійшла в повному складі Одеська «Січ», яка була створена за пропозицією Юрія Липи, відомого українського історіографа, письменника і лікаря. «Одеська Січ» – бойовий загін патріотичної молоді, яку очолив десятник січових стрільців Янів. З її членів був створений «Союз української молоді». Янів разом з Липою перетворили «Одеську Січ» на добру сотню вправних вояків. У вересні Гайдамацький курінь мав 6 піших, кулеметну, кінну, гарматну сотні, виділивши кадри для формування 2–го та 3–го Гайдамацьких куренів і куреня в Херсоні. Гайдамаки мали темно–сині козацькі однострої зі срібними літерами «ГК» на погонах і тверді синьо–жовті армійські кашкети. Кіннота мала замість кашкетів чорні смужкові шапки із червоними шликами та малинові козацькі жупани і шаровари, підперезані синіми поясами. Невдовзі завершилось формування Одеської гайдамацької дивізії. Вдалі дії по наведенню ладу і спокою на вулицях Одеси, у Тирасполі, Вознесенську й Херсоні у листопаді 1917 року сприяло піднесенню авторитету гайдамаків серед місцевого населення. В дивізію входили 1–й та 2– Гайдамацькі пластунські куреня, 3–й Гайдамацький кінний курінь та Гайдамацька гарматна батарея. Крім того, до гайдамацьких формацій належала зукраїнізована учбова кулеметна команда штабу Одеського округу. Гайдамацька формація сягала 2 тисячі вояків. Ця організація існувала до розгрому одеських гайдамаків наприкінці січня 1918 року.⁴²

У середині 1917 року в складі російської армії було 27 зукраїнізованих дивізій. Таким чином лідери УНР мали всі можливості для того, аби створити боєздатну армію новопосталої державності. Однак вони не лише не скористались шансом, який їм подарувала історія, але й відверто виступали проти військового будівництва. В. Вінниченко, один з лідерів Центральної Ради, у «Робітничій газеті», органі своєї партії писав статті, спрямовані проти формування українських збройних сил: «Не своєї армії нам, соціал–демократам і всім щирим демократам, треба, а знищення всяких постійних армій» – твердив він. «Не треба в дану історичну хвилину відокремлювати долю України від долі Росії. Будьмо на висоті нашої національної гідності, щоб ніхто не потребував кинути нам докір національної пристрасті і виключності» – переконував він. «Тепер війни уже не буде, бо всі народи незабаром поєднаються в одну велику спілку народів» – погоджувалися колеги В.Винниченка, зокрема й С.Петлюра, відповідальний за творення війська.⁴³ І коли в Києві 1917 року полк ім. П.Полуботка зробив спробу збройно усунути російські військові частини, його було роззброєно і з наказу Центральної Ради відправлено на фронт разом з ініціаторами українського військового руху М.Міхновським. Тому, коли 25 грудня 1917 року більшовицькі війська розпочали широкий наступ на Україну, проти 30–ти тисячної більшовицької армії при 60 гарматах і 10 бронепотягах УНР змогла виставити лише 1,5 тисячі багнетів.

Але боротьба за вільну Україну ще не була закінчена! У 1920 році армія УНР здійснила перший Зимовий похід на зайняту територію. В складі армії був полк Чорних Запорожців. В кінці 1921 року УНР здійснила другий Зимовий похід на територію УСРС. Бессарабською групою у складі Української повстанчої армії командував Генерал–хорунжий А.Гулий–Гуленко. Справжнім проявом козацької відваги був відчайдушний напад на Тирасполь штурмового загону козаків і старшин армії УНР з території Румунії в листопаді 1921 році. Він відбувся одночасно з наступом військ генерала–хорунжого Ю.Тютюнника на правобережну Україну. 1920–23 роки – всплеск антибільшовицького повстанського руху в Одеській губернії. Велику роль зіграв повстанський загін отамана С.Заболотного, який об'єднав більшість повстанських загонів у Чорноморську або Наддністрянську дивізію. Саме

⁴² Козацтво, народжене на Одещині. Одеса, 2001. – 54 с.

⁴³ О.Янчук. Український військовий рух на Одещині в першій половині ХХ ст. Одеса, Український Чорноморський інститут ім. Юрія Липи, 1998. – 8 с.

це «бандитське» (по словам більшовицького губернського начальства) покровительство врятувало сотні тисяч селян на Україні від голодної смерті, на яку прирікали червоні продзагони. Огляд матеріалів про голод 1921–22 років на Україні дає можливість дійти чіткого висновку – найменше постраждали від голоду ті місцевості, де був міцний і нищівний до радянської влади український повстанський рух. Після поразки військ отамана Ю.Тютюнника повстанський рух як в одеській губернії, так і по всій Україні пішов на спад. Причиною спаду повстанської боротьби була елементарна зневіра в успіх подальших змагань та арешти отамана Заболотного і генерал–хорунжого А.Гулого–Гуленка.⁴⁴

У 1939 році на Закарпатті в Карпато–Україні, як тоді офіційно називали цю автономну українську державу, була сформована Карпатська Січ – військова організація чисельністю близько 5 тис. бійців. Її створення було обумовлене постійною загрозою угорського нападу на цю молоду державу. Українськими націоналістами було створено відоме в Україні військове формування – Українська повстанська армія – для боротьби з польськими та німецькими загарбниками і більшовицькою владою. Перші такі партизанські загони виникли на Поліссі та Волині. Як тільки вибухнула друга світова війна, місцевий український Тарас Бульба – Боровець, близький до петлюрівського уряду УНР, що перебував тоді у Варшаві, сформував нерегулярну частину під назвою Поліська січ (пізніше перейменовану в УПА). У 1941 році після спроби німців розпустити цю частину, вона пішла у ліси.⁴⁵

В 1941 – 44 роках на Одещині також активізується націоналістичний рух опору. Історія руху опору під час іноземної окупації 1941–44 років на півдні України, зокрема на території губернаторства Бессарабії, Трансністрії є однією з найменш досліджених тем як у радянській, так і пострадянській історіографії. Це питання потрібно досліджувати в аспектах діяльності обох фракцій ОУН під проводом полковника А.Мельника та очолюваної С.Бандерою (ОУН–М та ОУН–Б, відповідно ОУН–Я).

В 1941 році на Одещину, після проголошення у Львові Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 року та обрання тимчасового Українського Державного Правління, прибувають частини Південної похідної групи ОУН–Б, що мали завдання Проводу розгорнути на Півдні України мережу організації, перебрати адміністрацію на низах у свої руки, допомогти місцевому населенню в самоорганізації і розподілі майна колгоспів та радгоспів, захисті його від пограбунку окупантів, організувати маніфестації з вимогами до окупаційної влади визнати відновлення державності, а в разі відмови підготувати базу для розгортання довготривалої боротьби у підпільних умовах.

Південна похідна група ОУН–Б налічувала більше тисячі досвідчених революціонерів, що пройшли багатомісячний політичний і військовий вишкіл в районі Сянока (Польща). Кінцевим пунктом її маршруту мав бути Південь України з центрами в Одесі та Дніпропетровську. На кінець 1941 року було сформовано Крайовий провід ОУН–Б так званої «Трансністрії», до складу якого увійшли: крайовий провідник «Трансністрії» Тиміш Семчишин («М.Річка»), провідник Акерманської області, провідник Одеської області Луценко та провідник Ізмаїльської області. Крайовий провідник «Трансністрії» входив до Проводу ОУН–Б. В підпільних друкарнях Одеси видавалися листівки для національних відділів при УПА навіть оригінальними шрифтами кавказьких народів. Значна частина центральних видань ОУН–Б, УПА та УГВР виготовлялися теж в Одесі, куди для контролю роботи неодноразово приїздив керівник Головного пропагандивного осередку УПА Йосип Позичайнюк («Шугай», «Шаблюк») з відповідним штабом. Тут друкувався підпільний журнал Одеського обласного проводу ОУН–Б «Чорноморський вісник», література для Дніпропетровського крайового та Донецького обласного проводів ОУН–Б.

⁴⁴ О.Янчук. Український військовий рух на Одещині в першій половині ХХ ст. Одеса, Український Чорноморський інститут ім. Юрія Липи, 1998. – 55 с.

⁴⁵ Військове законодавство України. Київ, «Атіка», 1999. – 8 с.

Діяльність членів похідної груп ОУН–М в Одесі (З.Матла) проводилась здебільшого в рамках підпільної боротьби та нелегальної роботи. Зокрема у культурницькому напрямку. Про це свідчать документи румунської поліції – сигуранци та СС–1, що зберігаються у фондах Державного архіву Одеської області. Окупанти називали українських патріотів «сепаратистами, що ведуть пропаганду незалежності України». Станом на 13 травня 1942 року СС–1 зафіксувало щонайменше десять таких осіб, що працювали в культурно–навчальних закладах міста, органах окупаційної влади – при мерії й дирекціях муніципалітету і були близькими до націоналістичного підпілля ОУН–М. Одним з найбільших осередків «сепаратизму», з огляду на документи, які зберігаються в ДАОО, був український ліцей, що був розташований в будинку №5 по вулиці Єлизаветинській. З десяти осіб, які перебували під наглядом сигуранци, четверо працювали в цьому навчальному закладі – Ф.М.Сумлінський – викладач української мови; Дубінський, Пелішенко (можливо, колишній представник одеського Українського військового коша у Центральній Раді) – директор ліцею та Лазуровський В.Ф. – викладач Західноєвропейської літератури. Про діяльність українських націоналістів ОУН–М на культурному фронті неодноразово згадувала й місцева преса окупаційного періоду.

Одеське українське націоналістичне підпілля, як і все підпілля Півдня України, взяло активну участь у формуванні загонів УПА – «Південь». Враховуючи, що Одещина бідна на великі лісові масиви, представники місцевого підпілля вливались в загоны, що формувалися на Вінниччині, Уманщині та в Холодному Яру, поповнивши склади наддніпрянських куренів УПА під командуванням командирів «Костя», «Остап», «Саблюк». Під час переходу фронту куренів ВО «Вінниця» та ВО «Умань», згідно наказу ГК УПА, відступаючи на Волинь, понесли надзвичайно великі втрати і тому наприкінці літа 1944 року УПА – «Південь» було розформовано, а її рештки включено до складу УПА – «Захід». У відомостях про героїв, що полягли на полі слави в лавах УПА – «Захід знаходимо дані й про представників одеського підпілля: Мирослав кіндзірський («Боєві», «Степан») – член обласного проводу Одещини, окружний провідник Чернівеччини («Левко», «Василь» – родом з Одещини, активний член українського підпілля Одеси, «Запорожець» – стрілець УПА родом з Одеси, «Корінь» – родом з Одещини, визначний організатор студентства Одеси. На жаль сьогодні не завжди є можливість дізнатись справжні імена героїв.

В 1943 році під час переслуховування арештованих підпільників ОУН–Б Одеси, румунське військово командування запропонувало переговори з ГК УПА. Звільнені націоналісти передали в серпні 1943 року це ГК УПА і у січні 1944 року в Кишиневі відбулися переговори між делегацією УПА у складі: о д–р. І.Гриньох, професор Л.Шанковський, сотник М., представник ГК УПА М.Дужий та представник одеського проводу ОУН з делегацією румунського уряду, ГК румунської армії, що вважали ГК УПА єдиною суверенною владою на Україні. На переговорах, що мали здебільшого військовий характер, румунською делегацією було запропоновано в обмін на позитивне ставлення до можливості відновлення Української держави клопотання керівника Румунії маршала Антонечку в цій справі перед Гітлером підписати ГК УПА декларацію про зречення північної Буковини і Бессарабії. При цьому румунська делегація обіцяла зректися своїх домагань на Одесу і Трансністрію. Українська делегація відкинула ці вимоги, заявивши, що завжди стоятиме на позиціях неподільності України.⁴⁶

З відходом основної частини кадрів ОУН Одещини у лави УПА, місцеве підпілля продовжувало роботу по забезпеченню організації літературою, листівками, проводило пропагандивну роботу серед місцевого населення, розбудовувало підпільну мережу, готувалось до тривалої боротьби з новим окупантом. Останні згадки про одеське націоналістичне підпілля ОУН стосуються кінця 40–х років. Згідно

⁴⁶ О.Янчук. Український військовий рух на Одещині в першій половині ХХ ст. Одеса, Український Чорноморський інститут ім. Юрія Липи, 1998. – 59 с.

спогадів зв'язкової Г.Дідик «Анни» відомо, що в Одесі двічі 1948 та 1949 років перебував Головний Командир УПА, Голова Генерального секретаріату УГВР. Голова Проводу в Україні генерал-хорунжий Роман Шухевич («Тарас Чупринка»), який проводив тут наради з проводом ОУН Півдня України та лікувався після довготривалого перебування у підпільних умовах. Підсумовуючи сказане, можна сміливо стверджувати, що Одеса, як і весь Південь України, відіграла значну роль у розбудові українського націоналістичного підпілля та дала видатні кадри для визвольного руху в Україні 1941–1944 років.

В наш час, коли Україні вкотре випав шанс стати повноцінною державою, як ніколи потрібно дослідити досвід минулого військового будівництва, зробити відповідні висновки, аби не припуститись подібних помилок і пам'ятати, що сильна армія – це право на існування нації.

Практично в усіх країнах були різні воєнізовані групи населення, які виконували специфічні функції, пов'язані з військовою службою (Іспанія – реконкистадори, Швейцарія – кнехти, Балкани – гайдуки, клефти, граничари, Україна – козаки, гайдамаки, Індія – гуркхи, Японія – самураї). Виникало військове громадянство в період смут, в умовах прикордонних конфліктів, релігійних війн і війн за національну незалежність, здійснення колонізацій. На початкових етапах існування основним заняттям таких громадств була війна напіврозбійницького характеру. Однак пізніше вони або переходили на службу до держави на договірних началах, або зчезали... Логіка історичного процесу невблаганна – при закритті «прикордонних» зон потреба в відважних й умілих вояках-колонізаторах минає. Але козацтво проіснувало до початку ХХ століття. Цьому сприяли такі причини: існування територій, що потребували колонізації (Ідо речі, наш Буджак); це виступало своєрідним «гарантом» існування козацтва, найбільш пристосованого для рішення колонізаційних завдань; в державі, в якій є феодальні пережитки, з режимом, що спирався на досить вузьку соціальну базу, козацтво як опора самодержав'я було «приречено» на «підтримку» із боку уряду й «захист» від розмиву як військового стану. По мірі укріплення державності й експансії держави на прикордонні території у козацтва не було іншого шляху, як увійти до державного організму на умовах відбуття служби, збереження, з поступовим відмиранням декількох вольностей або зникнення козацтва загалом. Що й відбувалося в пореформений період, а завершилися ці процеси в роки громадянської війни й сталінської модернізації...

Вже до початку Першої світової війни козаки були лише військовою силою з неефективною економікою й були анахронізмом, який пережив свою доцільність для держави. Процес індустріалізації, модернізації, репресивні міри знищили ідентичність козаків, від них залишились лише легенди... Відбулася втрата традицій через фізичне винищення значної частини козаків і членів їхніх сімей (1919-1920 роки – «розкозачування»), депортації козацького населення в інші місця (20-30-ті роки ХХ століття), а в місцях традиційного проживання – розбавлення чужинцями-некозаками (20-40-ві роки ХХ століття). Такий стан був на початок 90-х років ХХ століття, коли в Радянському Союзі почався бурхливий рух визволення від гніту тоталітарного комуністичного режиму, відомий під назвою «перебудова».

Модернізація держави порубіжжя ХХ-ХХІ століття в якості свого природнього слідства припускала певне поживлення зацікавленості до політичної архаїці та традиціоналізму. Концепт «світлого майбутнього» який характерний для радянської епохи, було змінено на «світле минуле». Практичною проявою цього «кидка назад» стало виникнення багатьох організацій, які будувалися на основі середньовічних, за своєю суттю, політико-правових, соціальних понять: стану, корпоративізму, жорсткої ієрархічності. Як гриби після дощу, виникали численні дворянські зібрання, купецькі гільдії та ін Одним з яскравих проявів подібного роду став рух за «відродження козацтва». Ще до розпаду СРСР лідери й активісти нового руху оголосили головною своєю метою «відродження» козацтва. Це поняття до теперішнього часу залишається ключовим для всіх програмових документів українських неокозаків. Із

самого початку їх ідеологи сприймали історичне минуле як норму, яку необхідно відновити. Це виразилося в різних формах: від атрибутики (відродження козацьких прапорів) до висування територіальних претензій до сусідів, які займають «козацькі землі» (Крим).

Стихийний рух відродження козацько-лицарських традицій в Україні започаткував I етап загальноукраїнського козацького відродження. Хронологічно цей етап охоплює події 1984 – 1991 рр. і характеризується відновленням зацікавленості історією українського козацтва та власною родовою спадщиною. Саме тому виник дещо романтичний потяг до славного козацького минулого. Ще одним доказом активізації козацького відродження в Україні стала активізація політичного життя під гаслом визволення України.

У 1989-1999 роках козаків «опікувало» керівництво КПРС та КПУ. «Перебудову» політичної лінії КПРС-КПУ по відношенню до козацтва, яка намітилася в кінці 1980-х років, можливо пояснити декількома причинами. По-перше, партійному керівництву необхідно було тримати під контролем процес формування багатопартійності, а відтак, й громадські течії, які виникали в результаті цього руху. По-друге, в умовах кризи офіційного світогляду, КПРС потрібні були нові ідеологи. По-третє, якийсь новий рух повинен був стати одним з важелів протидії українському РУХу Чорновола, інструментом його стримування. Тоді ж й пройшов перший розкол (козацтво РУХу й «реєстровці»). Подальші політичні події (серпневий путч 1991 року, президентські, парламентські, місцеві вибори та ін.) показали, що ідея «загальнокозацької єдності» (як і в 1917-1922 роках) приносилась в жертву політичним пристрастям.

Гасло визволення України стало у 1990 році прапором єднання всіх тих, хто сприймав козацтво як споконвічну силу, що виборювала волю України. Наслідком цього стало об'єднання козацьких осередків в єдине Українське козацтво. В цей час перебування у лавах Українського козацтва було певним випробуванням на мужність, бо офіційна влада почала ставитись до цієї структури відверто вороже. Поряд із цим невизначеність пріоритетів, брак досвіду і авторитетних провідників суттєво ускладнювали розбудову козацьких структур. Саме тому піднесення 1990-1991 рр. не було належним чином використано у справі становлення підвалин Українського козацтва. Після здобуття Україною незалежності те, що об'єднувало і вело вперед козацькі структури, зникло.

В нових умовах 1992 р. розпочався II етап відродження козацької спадщини на Україні. Він, насамперед, характеризувався пошуком пріоритетів у розбудові Українського козацтва. На жаль, впливи родових козаків і тих, хто розумів необхідність орієнтації на спадкові цінності козацького лицарства, були слабкими. За таких умов виявилась відсутність єдності і намагання підмінити традиційний козацько-лицарський істотний критерій чим завгодно: абстрактним патріотизмом; козацькими демократичними традиціями; бізнесово-господарчою та фермерською діяльністю; охоронною діяльністю; клубами «козацького відпочинку»; іншим.

Наслідком цього стала розмитість та відсутність єдиного підходу до визначення критерію приналежності до козацького товариства (відповідно до сутності історичної козацької спадщини). Результатом цього стала криза і дезорієнтація Українського козацтва у середині 90-х рр. ХХ ст. Найяскравішим виявом цього стало утворення паралельних місцевих та загальноукраїнських козацьких організацій. Так розпочався III етап козацького відродження в Україні, коли штучність та формалізація цього процесу набули загрозливих розмірів.⁴⁷

Починаючи з кінця 2001 року можна виділити IV етап козацького відродження. Він характеризується посиленням уваги держави до розвитку козацьких структур і зустрічним прагненням отримати державну підтримку зі сторони більшості новітніх

⁴⁷ Задунайський В.В. Родові козаки і сучасне відродження української козацької спадщини. www.cossacks.info/

козацьких об'єднань. Ця тенденція нагадує ситуацію кількарічної давнини в Росії, коли козацький рух було поділено на реєстровий і на нереєстровий, хоча цілий ряд проблем так і не було вирішено. Для ситуації з відродженням козацького руху в Україні ця перспектива є неоднозначною, бо цей рух є занадто кволим, розрізненим і слабо пов'язаним з традиційним родовим устроєм. Такий стан речей загрожує повною формалізацією українського козацького відродження.

Першим Гетьманом Українського козацтва був В.Чорновіл, другим В.Мулява, третім І.Білас. У 1994 році Президент України Кучма Л.Д. став почесним Гетьманом Українського козацтва. 22 січня 2005 року відбулася історична для Українського козацтва подія: Президент України В.А.Ющенко згодився стати Гетьманом України, очоливши роз'єднане до сьогоднішнього дня Українське козацтво. Президент-Гетьман України В.А.Ющенко після ритуалу посвяти у Гетьмани України виголосив сучасні завдання козацтва: діяльність його повинно мати державне спрямування; має відновити роботу Координаційна Рада при Президентові України; вона повинна стати дієвим органом у справах козацтва; вже йде мова і про Департамент Українського козацтва; козацтво, в свою чергу, повинно стати моральним авторитетом держави у тих галузях, які сьогодні державою не охоплюються – починаючи з силових структур, прикордонної служби, охорони правопорядку; а головне завдання - об'єднати навколо себе всі козацькі організації.

Сьогодні уже можна однозначно констатувати, що Українське козацтво пододало кризу, котра заважала працювати і діяти на повну силу і звільнилося від негативних тенденцій, які панували в ньому.

Козацтво. Козацький дух. Козацький гарт і козацька звитяга ... Лицарське служіння січовому товариству, козацькій ідеї, своєму народові, Україні... Серед ініціаторів відродження Чорноморського козацтва в самій Одесі, тобто в січовій столиці, бачимо представників інтелігенції, робітництва, відставних військових службовців. Згадаймо ж їх, тих, що були, і тепер назавжди залишаються ініціаторами створення Чорноморського козацтва. Ось вони: Костянтин Янченко, Ігор Власик, Іван Кобилко, В'ячеслав Ляшкевич, Леонід Безклубий, Леонід Тимчук, Сергій Іванов, Володимир Насипайко. Саме цим людям і пощастило стати офіційними засновниками Українського Чорноморського Подунай-Гуляйпільського козацтва, Установче Коло якого відбулося 22 грудня 1990 року, тобто ще за кілька місяців до проголошення акту про державний суверенітет України і за рік до історичного референдуму про незалежність.

Подунай-Гуляйпільське козацтво задумувалося його засновниками як невід'ємна частина теж уже відроджуваного – на той час воно ще не було зареєстроване - Українського козацтва.⁴⁸ Згодом в Одесі, і на всьому просторі від Дунаю до Донбасу і Криму, почали виникати різні козацькі групи та формування, котрі почали проголошувати свою осібність від загальноукраїнського козацького руху, осібність і позастатутність стосовно українського козацтва. Збільшення кількості членів козацьких організацій привела до появи поглядів, відмінних від поглядів керівництва цих організацій. Тут є позитивний момент: можна вважати, що це не розкол, а очищення: невдоволені діяльністю організації козаки створюють свій підрозділ і намагаються працювати краще...Ця ситуація у кінці ХХ століття склалася в Українському козацтві на всіх рівнях – від всеукраїнського до місцевого, зокрема в Одеській крайовій та Білгород-дністровській районній організаціях.

Обравши отаманом генерала Валентина Пилипенка, а писарем полковника гвардії Валентина Федоренка, Українське Чорноморське Гуляйпільське козацтво вступило в новий етап свого розвитку. Заступником отамана з питань ідеології було обрано письменника – академіка Богдана Сушинського, заступником з організаційних питань полковника Анатолія Петька – отамана Овідіопольської районної козацької організації. УЧГПК на Великій Раді Українського козацтва підтримало кандидатуру

⁴⁸ Богдан Сушинський. Лицарі Причорноморського степу. Одеса, «Словянія-XXI», 2000. – с.93 .

генерала Івана Біласа, який (після Гетьмана Володимира Муляви, який тяжко захворів – інсульт) став третім Гетьманом. Незгода серед керівників Одеської крайової організації щодо подальшого шляху її розвитку призвела до серії розколів. Спочатку крайова організація змінила назву – стала Чорноморським козацтвом. При цьому стався розкол: більша частина козаків на чолі з Анатолієм Петько, Валентином Федоренко, Богданом Сушинським організувало окреме козацьке об'єднання яке згодом розколося на Чорноморське козацьке військо Анатолія Петька, яке підтримувало Гетьмана І. Біласа, та Реєстрове козацтво Богдана Сушинського, яке не підтримувало Гетьмана, а входило у Всесвітню Лігу Лицарів. До речі, Б. Сушинський є пріором Мальтійського ордена лицарів, нагороджений Папою Іоанном Павлом II медаллю Св. Амвросія. Далі Чорноморське козацьке військо розколося на ЧВК (Чорноморське козацьке військо – отаман А. Петько) та ЧКЗ (Чорноморське козацьке з'єднання – отаман Пукліч – президент охоронного бюро «Гриф»). Розбіжності добре висвітлені у статутах цих організацій. Від Чорноморського козацтва В. Пилипенка відійшов полк ім. Сірка отамана В. Кривобока, потім «Одеська Січ» Івана Коваля. Далі В. Пилипенко склав повноваження і отаманом Чорноморського козацтва обрали іншого козака й т. д...⁴⁹

В першому десятиріччі XXI століття в Одеському краї працюють більше 30 незалежних козацьких організацій, які мають статус обласних: 1. Буджацьке січове козацьке військо. 2. Громадська організація «Військо вірних козаків чорноморських імені гетьмана Богдана Хмельницького». 3. Козацька асоціація пасічників Одещини. 4. Козацька громадська організація «Варун». 5. Козацьке товариство «Отаман Сірко» з обласним особливим підрозділом «Отаман Сірко» Українського козацтва. 6. Об'єднання звичаєвого козацтва «Чорноморська Січ». 7. Козачий Центр Духовності та Культури Козацтва України в Одеській області. 8. Одеський полк Міжобласної громадської організації «Українське Чорноморське козацтво». 9. Міжобласна громадська організація «Чорноморський округ «Козацтво Запорозьке». 10. Обласне громадське творче об'єднання «Театр пісні та танцю Чорноморського козацтва». 11. Одеська обласна організація українських козаків «Одеська Січ». 12. Одеське відділення Міжнародної благодійної організації Козацький фонд «Альбатрос». 13. Одеське крайове товариство Козацтва України «Чорна Січ». 14. Одеське обласне відділення Міжнародного благодійного фонду соціальної допомоги відродження козацького війська запорізького України «Козацький». 15. Одеське обласне козацьке товариство Всеукраїнської громадської організації «Українське реєстрове козацтво». 16. Одеський крайовий екологічний полк. 17. Одеська обласна організація Соборного козацтва України «Січ». 18. Чорноморська козацька паланка. 19. Чорноморське козацтво ім. А. Головатого. 20. Чорноморське козацьке військо. 21. Чорноморське козацьке з'єднання. 22. Чорноморське козацьке з'єднання Півдня України. 23. Чорноморський округ Міжнародної громадської організації «Козацтво Запорозьке». 24. Чорноморсько-Дністровське козацтво. 25. Благодійний фонд розвитку козацтва ім. А. Головатого. 26. Громадська організація «Молодіжна паланка». 27. Одеське відділення міжобласної громадської організації «Козацтво Нової України». 28. Одеське відділення міжобласної громадської організації «Азово-Чорноморське козацьке військо Південного регіону». 29. Громадська організація «Чорноморське гайдамацьке з'єднання». 30. З'єднання «Кочубеївський Кош». 31. Товариство «Пернач». 32. Міжобласна громадська організація «Чорноморське козацтво». 33. Одеське відділення Міжнародної громадської організації «Міжнародний комітет Всеукраїнського козацтва».

У липні 1990 року після прийняття Декларації про суверенітет України Українські патріотичні партії та громадські організації звернулися до Верховної Ради УСРС з пропозицією відзначити на початку серпня цього ж року 500-річчя Українського козацтва як народне свято на місцях перебування Українських козацьких Січей.

⁴⁹ Тимофеев В.Я. Спомини. Архів автора.

Тодішній Голова Верховної Ради Л.Кравчук дав згоду й відповідним органам наказав сприяти проведенню акції.

З Одеси виїхало 4 автобуси. Це десь більше за двісті осіб, представників різних партій і громадських організацій під українськими національними та козацькими прапорами. Збори активістів відбулися біля Українського театру. Прийшли також одеські козаки. Кошовий Леонід Безклубий запропонував відправитися пішки колонами до парку Ілліча й там на колишньому Першому Християнському кладовищі, біля Привозу, встановити Хреста на Козацькій могилі. Напередодні одеські козаки на цьому цвинтарі розшукали чотири козацькі могили з кам'яними хрестами, під якими було поховано чотирьох козаків–чорноморців, які загинули під час штурму Хаджибея 14 вересня 1789 року. Великого хреста з мореного дубу виготовили самі козаки Чорноморського Подунай–Гуляйпільського козацтва. Козаки розділились на два гурти. Один з них вирушив на Запорізьку Січ, другий під орудою Л.Безклубого подався з хрестом на парк – кладовище. Але їм не поталанило: їх біля входу до парку перейняло численне міліцейське формування й після короткої сутички відібрали хреста й протримали його при парковому відділенні міліції аж до проголошення Української Незалежної держави. Звільненого хреста одесити – козаки на свято Святої Покрови 14 жовтня 1991 року встановили таки на козацькій могилі.

2-го лютого 1992 козаки виступили проти перейменування в Одесі вулиці Карла Маркса в Катерининську, на честь російській цариці Катерині II. Козаки тричі звертались з протестом по цьому факту, але не отримали жодної відповіді. Врешті-решт це призвело до гострих суперечок, особливо коли козаки стали самочинно замінювати назву «Катерининська» на назву «Кіндрата Табанця», на честь одного з козаків-чорноморців, учасника штурму Хаджибею у 1789 році. Ця подія мала великий резонанс не лише в Одесі, але й в усій Україні, що відобразилось у міській й загальноукраїнській пресі.

У червні 1995 року козаки разом з іншими національно-демократичними організаціями виступили проти демонтажу у місті Одесі пам'ятника повсталим у 1905 році матросам панцирника «Князь Потьомкін-Таврійський» і встановлення замість нього пам'ятника Катерині II, який знаходився там до 1917 року. Козаки опублікували заяву до міської влади: далі – президенту України п. Леоніду Кучмі.⁵⁰ За допомогою Генеральної старшини Українського козацтва і особисто гетьмана УК, на той час генерал-майора Збройних сил України, народного депутата Верховної Ради В.С. Муляви справу вдалося залагодити.

Сучасні Одеські козаки разом з жовтневою райдержадміністрацією м. Одеси і одеським товариством «Південна громада» були організаторами у 1998 році відзначення 209-ї річниці штурму Хаджибею (Одеси). Місце для проведення цього свята козаки вибрали у Палаці М.С. Воронцова (колишній будинок піонерів ім. Я. Гордієнко), на місці якого стояла фортеця Єні-Дуня. Всі ці вищезазначені заходи допомогли ствердженню в м. Одесі української національної ідеї і становленню українського козацтва.

Одним з напрямків діяльності одеського козацтва є охорона природи. Так, у травні 1997 року Одеська облдержадміністрація підтримала пропозицію Українського Чорноморського козацького товариства по охороні та збереженню природних ресурсів Хаджибейського лиману. Згідно з цим козаки разом з рибінспекцією проводили рейди проти бракон'єрів. За шість місяців 1997 року козаками під керівництвом крайового осавула В.Я. Калінського було виявлено 25 порушень природоохоронного законодавства України. У березні 1997 року козаки встали на захист природи на території міста. Під 206-літнім заповідним козацьким дубом товщиною в шість обхватів, який був посаджений чорноморцями в день переселення на Кубань з Хаджибею, що стоїть в центрі Одеси, неподалік від Політехнічного

⁵⁰ Одеса козацька. Одеса, 2000. – 131 с.

університету, намагались звести фундаментальну будову. Але завдяки втручанню козаків, дуб вдалось врятувати та зупинити будівництво споруди.

У спортивному напрямку роботи сучасні чорноморці заявили про себе на все місто і область. У серпні 1997 року Одеське козацтво разом з Комітетом фізичної культури і спорту облдержадміністрації, управлінням у справах молоді, фізичної культури та спорту Одеської мерії, Прес-центром Одеської мерії, Асоціацією «Во-В'єтнам» було одним з організаторів і учасником Міжнародного фестивалю бойових мистецтв «Козацькі джерела». Цей фестиваль проходив з 20 до 25 серпня 1997 року. В ньому брали участь спортсмени з Франції, Німеччини, Болгарії, Росії, Білорусії, В'єтнаму. У місті та області фестиваль викликав широкий розголос. «Под шапкой казачества здесь намечено объединение различных школ, которые с уважением и пониманием относятся к процессам приходящим в Украине, ведь казачество – это, в первую очередь, способ жизни, способ разумного общения с другими народами мира...» – писав один з місцевих журналістів. В Одесу з приводу проведення фестивалю навіть прибув тодішній гетьман Українського козацтва В.С. Мулява, який провів низку зустрічей з міською та обласною владою, де розглядалися і питання розвитку козацького руху в нашому краї.

Останнім часом козаки намагаються створити в Одесі козацьку кінноспортивну школу. До співпраці по створенню цієї школи козаки запрошували представників МВС, прикордонників, митників, військових, всіх, хто зацікавлений у підготовці фахівців-кіннотників для створення кінно-патрульних служб. Серед сучасного Одеського козацтва спортивною діяльністю найбільш активно займаються козаки Київського районного товариства ім. І. Сірка, яке очолює наказний отаман Вадим Кривобок. До складу цього товариства входять п'ять первинних товариств, які займаються бойовими мистецтвами: «Семаргл», «Кейко-Дзен», «Профі-Спорт», «Карате Го-Жзю» і «Во-В'єтнам-Кім Мен Мон». Усі спортивні зали товариств фінансуються на власні кошти козаків. Спортивні зали відвідують понад 300 юнаків і дівчат, з якими проводиться виховна робота на основі лицарських традицій українського козацтва.

Одеське козацтво проводить заходи по збереженню пам'яток козацької історії на території міста. Захищає від руйнування та впорядковує разом з громадкістю Одеси два унікальних кладовища – Усатівське та Куяльницьке – з численними козацькими похованнями, найстаріші з яких датуються кінцем XVIII століття. Кладовища були визнані пам'ятниками історії та культури місцевого значення. Козаками також було встановлено на місці колишнього І Християнського кладовища пам'ятного дубового хреста в пам'ять козаків-чорноморців – визволителів Одеси від турецького панування у кінці XVIII століття.

Останнім часом одеські засоби масової інформації почали частіше згадувати про сучасне козацтво, що засвідчує зростання зацікавленості суспільства козацьким рухом у місті. Так, в газеті «Думська площа» з'явилась рубрика під назвою «Козацькі турботи», де висвітлюється козацьке життя Одеси. Козаки намагаються створити і свій власний друкований вісник. Протягом 1996-1997 років вийшло три номери інформаційного вісника «Українське Чорноморське козацтво».

5 травня 2000 року студенти Одеського технічного коледжу, члени відродженої «Одеської Січі» в кількості 25 осіб завітали до обласного Центру української культури, аби відзначити соту річницю від народження українського письменника, лікаря та борця за незалежну Українську державу, одесита, засновника молодіжної «Одеської Січі» 1917 року Юрія Івановича Липи. В урочистостях взяли участь як чорноморські козаки, так і члени Національної Спілки письменників України та представників інших творчих осередків міста.⁵¹

14 жовтня 2000 року делегація Одеського козацького товариства брала участь на урочистостях у м. Києві, присвячених 10-й річниці відродження Українського

⁵¹ Козацтво, народжене на Одещині. Одеса, 2001. – С.63 .

козацтва. Ціла низка чорноморців отримала козацькі нагороди і підвищення у військових званнях за особистий внесок у справу розбудови Української Держави та відродження Українського козацтва.⁵²

Одеське козацтво з честю продовжує існуючі давні звичаї і традиції на користь українському народові та державі, підтверджуючи вислів – «Козацькому роду – нема переводу!».

III. БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКІ КОЗАЦЬКІ ТОВАРИСТВА: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ, СТРУКТУРА, СКЛАД .

Ми живемо у жорстокі і непередбачені часи. Ніхто не знає, які випробування чекають на нас і нащадків наших. В цьому світі, як і за часів татарської навали, ніхто не рахується із слабким та беззахисним. Тому ми, українці, як і наші героїчні предки, мусимо бути сильними, розумними і непереможними. Тільки так ми будемо здатні зберегти себе, свій народ і свою Батьківщину. Слава Україні! Слава героям!

Б.Устименко

На півдні Одеської області, на березі широкого Дністровського лиману, розкинулося місто. Це одне з найдавніших міст не тільки нашої країни. Воно входить в число десяти таких же найдавніших міст світу як Афіни, Єрусалим, Рим, Пекін, Єреван та ін.

Перші житла на місці теперішнього Білгород–Дністровська з'явилися ще зорі людства. Як свідчать розкопки археологів, приблизно сто – сто тридцять п'ять тисяч років тому тут жив неандерталець. Десь за три тисячі до н. е. на берегах Дністровського лиману вже існували поселення, жителі яких вже вміли виготовляти залізні знаряддя праці, розводили домашніх тварин, ловили рибу. Хто вони були, відповісти на це питання важко. Відомо, що пізніше, в сер. першого тисячоліття до н. е. на східному березі лиману жили скіфи, а на західному – гето–фракійські племена, в V – VI ст. – анти, VII – XI ст. – тиверці та уличі.

Починаючи з VI ст. до н.е. в стародавній Греції починається розклад родового устрою і формується класове суспільство. Населення, щоб не потрапити в кабалу, покидає батьківщину та відправляється у подорож в пошуках вільних земель. Частина їх тримає шлях на північ і пристає до берегів Дніпро–Бузького і Дністровського лиманів. Незабаром тут виростають великі та малі міста, а серед них і Тіра, від якої починає свій родовід Білгород–Дністровський. В сер. першого ст. Тіра входить до складу Понтійської держави Мітрідата VI Євпатора, але після загибелі царя, який вступив у боротьбу з Римом, місто було розгромлено гетами. На поч. I ст. н.е. Тіра була перетворена римлянами у форпост їх володінь на півночі. У III ст. Тіра пала під міцними ударами готів, які самі були незабаром відтиснені гунами. На зміну гунам приходять інші загарбники, але всі вони були недовго і не залишили помітного сліду.

Нову історію міста створюють слов'яни, які оселилися в Дністро–Бугському Причорномор'ї. Вони відродили місто й дали йому назву Білгород. У IX – X ст. Білгород входив в склад Київської держави. В той час Київська Русь вела тяжкі оборонні війни з Візантією, і Біле місто було надійним форпостом на південних кордонах держави. Вже тоді з'являються тут перші оборонні споруди.

В результаті половецького нашествия на Північне Причорномор'я (біля XI ст.) величезні масиви плідородних земель були відторгнуті від стародавньої Русі. Після розпаду Київської Русі в XIII ст. Білгород втрачає своє адміністративне значення

⁵² Одеса козацька. Одеса, 2000. – С.132 .

центру придністровського краю. Пізніше Білгород стає молдавським містом. Влітку 1420 року під мурами фортеці вперше з'явилось військо турецького султана. У 1484 році Білгород був підкорений. Три сторіччя було місто під ігом, і на протязі всього цього часу не припинялась боротьба за його визволення.

Вперше козаки з'явилися під Акерманом у 1517 році. Походи посилились в 70–ті роки XVI ст., коли молдавський воєвода Івон – Вода Лютий вступив у відкриту боротьбу проти Турції. Козацькі загони оказали йому тоді велику допомогу. Брالی штурмом козаки у 1583, 1589, 1594 під проводом гетьмана Григорія Лободи. У 1602 – під стіни фортеці прибуло тридцять чашк та декілька галер. 1606 – козаки захопили десять турецьких галер. Козаки штурмували Акерман 1659, 1664, 1671, 1673 років на чолі з отаманом Сірко, 1684, 1686, 1691, 1693 – полковником Семеном Палієм.

Під час російсько–турецьких війн російське командування цінувало козаків. Вони добре знали причорноморські степи і тому використовувались здебільшого для розвідок та як авангард російської армії. Під час російсько–турецької війни чорноморські козаки брали участь у штурмах Хаджибею, Очакова, здобутті Бережанської фортеці, фортець Ісакчі, Тулчі, Акермана. 17 жовтня 1826 р. була підписаний бухарестський мир, де Росія закріпила за собою на Чорноморському прибережжі деякі міста, серед яких був і Білгород–Дністровський. Через два десятиліття після цього Акерманська фортеця остаточно втратила своє військово–політичне значення, а місто стало захолусним куточком на півдні Російської імперії.

1. Задністрове козацьке земляцтво.

Група вищих офіцерів 180-ї Кантемирівської дивізії (місто дислокації – Білгород–Дністровський) на чолі з її командиром генерал-майором Токаревим А.Є. організувала у 1990 році Задністрове козацьке земляцтво – складову частину Всесвітньої спілки козаків. Душею земляцтва був комендант Білгород–Дністровської залоги - полковник Слепухін М.О. До складу організації входили полковник Кучер В.В., підполковники Ломовцев Ю.О., Корнєв В.С., Некрасов П.М., Пронін С.В., капітан Антонов Г.В. - за посадами - командири полків, військовий прокурор...

Штабом земляцтва було розроблено цікавий документ – «Ідеологія козаччини», який слугував фундаментом для розробки статутів усіх наступних об'єднань козаків Задністров'я.

У 1991 році Україна виборола незалежність. Із незалежністю прийшло розуміння необхідності позаблокового існування держави і як наслідок - скорочення Збройних Сил: було розформовано 180-ту ордену Кутузова та Червоного прапору Київську дивізію. Залишившись без пенсій та квартир, колишні офіцери вимушені були шукати роботу та помешкання; багато хто з них виїхав за межі Одещини. Частина офіцерів-козаків залишилася вірною козацькій ідеї: маленький осередок Задністрового козацького земляцтва ще працював у 1996 році – до його отамана Слепухіна М.О. зверталася рада отаманів козаків Петербурга.

Поява Земляцтва у Білгороді–Дністровському наштотхнула на супротив українського козацтва. В Одесі було обнародовано наказ №1 отамана Українського Чорноморського Подунай-Гуляйпільського козацтва В'ячеслава Лашкевича. Він, «вбачаючи небезпеку для соборності незалежної держави України», наказав, зокрема, «бути готовими дати відсіч будь–коли агресору ззовні або всередині Української держави». У своєму наказі В.Лашкевич ультимативно попередив начальника штабу Одеського військового округу, начальника Служби Безпеки України по області та представника Президента в Одеській області про те, що, коли вони не вживуть заходів до негайного розпуску «російського військового козацтва та депортації» його членів за межі України, то буде розпочато «прискорену підготовку до Всеукраїнської акції козацтва по витісненню цього «дворянського козацтва» у Придністров'є».⁵³

⁵³ Голос України. Козаки: стінка на стінку? 1992. – 15 жовтня.

Що ж викликало таку бурю протесту?

Союз козаків, який очолив Олександр Гаврилович Мартинов, було створено у червні 1990 році. У Листопадовій декларації Рада отаманів – директивний орган Союзу – заявила урядам республік про недопустимість розвалу СРСР. У цьому ж документі українці йменуються малоросіянами, а в пункті 7 мовиться про відновлення козацьких військових формувань.

Громадськістю Земляцтво було сприйнято як шукачі пригод, які озброїлися, щоб захищати «исконно русские земли», тим більше, що Кучер В.В. був хранителем зброї 180-ї дивізії.⁵⁴

5 вересня 1992 року в Білгороді-Дністровському на малому козацькому Кругу було засновано Дунайське козацтво, яке на території Бессарабії існувало на протязі століть. Ініціаторів відродження Дунайського козацтва – полковника Кучера В., підполковників Корнєва Ю., Некрасова Г., Ломовцева Ю., Глущенко, капітана Антонова Г. – було викликано до керівництва Одеського військового округу (генерал-лейтенант Радецький), «звинувачено в порушенні присяги та зраді Батьківщині» й звільнено з армії «за дискредитацію високого звання українського офіцера».⁵⁵

2. Буджацька Січ (Буджацьке січове козацьке військо).

Князем Аргутінським-Довгоруким у 1992 році було організовано кооператив «Рюрик» при Дворянських зборах півдня Одещини. Складовою частиною кооперативу була Буджацька Січ – об'єднання козаків півдня країни. Співзасновниками Буджацької Січі були Устименко Б.І., Деордиця І.М., Токарев А.Є., Склярєнко М.П., Бойчев В.В., Дмитренко В.В., Кучер В.В.. Як сказав Харчук Ю.І. – один із співзасновників Буджацької Січі: «Із закриттям Задністрового козацького земляцтва – козацька ідея в Задністров'ї не вмерла - оскільки землі Буджаку потребують захисту». Штаб-квартирою Буджацької Січі був Білгород-Дністровський.

Буджацька Січ. Її очолював князь Аргутінський-Довгорукий. У складі осередка було багато впливових та знаних у районі осіб, але позиція керівництва стосовно других осередків козацтва у районі (курс на ізоляцію та елітаризм) не дала Січі можливості консолідувати та очолити козацьких рух. Та ще й князь багато часу був у роз'їздах (справи за кордоном – був особистим секретарем Великого князя Володимира – нащадка російського імператорського престолу; заснування дворянського зібрання Півдня України та ін.), а відсутність отамана паралізувала роботу осередка, то за першим статутом Січі отаман практично одноосібно керував роботою Буджацького козацтва (печатка та фінанси осередка були в руках князя). Буджацька Січ була незалежною обласною організацією і не входила до лав Українського козацтва – на той час єдиної у країні козацької організації всеукраїнського масштабу.

У складі Січі активно працювали Устименко Борис Іванович – січовий суддя (кореспондент Одеської обласної газети «Одеські вісті»), Склярєнко Михайло Петрович – заступник отамана (військовий пенсіонер, фермер), Токарев Анатолій Євгенович – писар Січі (колишній командир 180 дивізії, військовий пенсіонер). Бойчев Василь Васильович – обозний Січі (керівник кооперативу таксистів, потім фермер), Деордиця Іван Матвійович (пенсіонер), Дмитренко Василь, Кучер В.В. (військовий пенсіонер). Діяли козацькі осередки у Сараті (Іванов Є.І., Поглупко), Тарутіно, Арцизі, Татарбунарах, Кілії, Ізмаїлі. У травні 1995 р. було проведено коло з організаційних питань, на якому була затверджена нова редакція Статуту Січі, який відтепер обмежував права отамана та розширював права та повноваження січової старшини; керівництво січчю перетворювалось із одноосібного на колегіальне. На колі були присутні письменники Ковальджі, Набоков, Задорожний. У цьому ж році до Білгород-Дністровського приїздив за листом Леоніда Городецького Гетьман Українського

⁵⁴ Юг. Казаки возвращаются. 1992. – 20 листопада.

⁵⁵ Правда. Неужели опять геноцид? 1992. – 20 вересня.

козацтва В. Мулява. Разом із Сагайдаком (Київ) та Лукашевичем (Одеса) Мулява мав зустрічі з керівництвом Буджацької Січі та Білгород-Дністровської планки і зробив висновки, що лише керівництво паланки стоїть на державницьких позиціях, а діяльність керівництва Січі не відповідає національним інтересам України. Леонід Городецький отримав Універсал Гетьмана на право формування осередків Українського козацтва; керівництво Січі такого Універсала не отримало. Цей крок Гетьмана відштовхнув багато офіцерів 180 дивізії від лав козацтва⁵⁶. Але як казав Городецький: «Хто бажав стати козаком – той став ним, не зважаючи на те, хто керує осередком. Тим паче, що отамана завжди можливо переобрати».

Як би там не було, але частина козаків Буджацької Січі припинила активну діяльність до кращих часів (Деордиця І.М., Дмитренко В.В.), частина відійшла від козацтва зовсім (зокрема, в зв'язку із виїздом –Токарев В.Є., Кучер В.В.), частина ввійшла до складу Білгород-Дністровської паланки (Скляренко М.П., Устименко Б.І., Бойчев В.В., Вітряк М.К.). Офіційно Січ припинила діяльність у 1997 році, але у 1999 році рішенням козацького кола Українського Чорноморського козацтва її було відновлено; її наказним отаманом було призначено генерал-хорунжего Скляренка М.П.⁵⁷

Згідно Закону України від 22.06.2000 року за №1835-111 «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» в Буджацькому січовому війську було створено громадське формування з охорони громадського порядку - козацький роз'їзд.⁵⁸

Козацький роз'їзд призначався для захисту громадського порядку, боротьби з порушенням норм громадської поведінки та іншими антисоціальними проявами, надання допомоги прикордонникам в захисті державних кордонів України, здійснення охоронних функцій з охорони державного, громадського та приватного майна громадян.

Згідно положенню про козака Буджацького січового козацького війська, козак БСКВ мав право: у відповідності з Указом Президента України «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва» і ст.5 Земельного Кодексу України звертатись з проханням к Отаману, узгодивши з полковими командирами про виділення йому земельної ділянки у використанні з числа земель, які знаходяться в колективній власності Земельної Асоціації БСКВ для ведення козацького господарства; обробляти виділену землю технікою, придбаною командуванням під об'єднану земельну програму БСКВ; реалізувати всю вироблену сільськогосподарську продукцію або частину її через торговий відділ війська як на території Одеської області, так і на території всієї України і за її межами у відповідності з попиту на цю продукцію.

Козак БСКВ незалежно від звання зобов'язаний: кожного року в Військову казну членський внесок, який визначений для кожної сотні окремо в залежності від кількості земель, які належать відповідній сотні; приймати активну участь в земельній програмі БСКВ і здавати на розвиток і економічне зміцнення БСКВ 5% виробленої продукції.⁵⁹

3. Білгород-Дністрове паланкове козацьке товариство.

Білгород-Дністровське паланкове товариство козаків-пасічників очолював Леонід Городецький - військовий пенсіонер. Паланка входила до складу Українського Чорноморського Гуляйпільського козацтва, але з розколом обласної (крайової) організації УЧГПК на дві організації - Чорноморське Гуляйпільське козацтво та Звичаєве козацтво, отримала автономію. На відміну від інших козацьких організацій, в паланці ніколи не було розбрату; паланкова старшина завжди спокійно

⁵⁶ Тимофеев В.Я. Спомини. Архів автора.

⁵⁷ Тимофеев В.Я. Спомини. Архів автора.

⁵⁸ Козацький роз'їзд БСКВ. Архів автора.

⁵⁹ Установчий договір кооперативу «Козацька застава» при козацтві БСКВ. Архів автора.

й розважливо вирішувала всі суперечки між козаками і не доводила ці суперечки до розколу. У життєдіяльності громадської організації дуже важлива роль керівництва та старійшин, і в цьому паланці дуже пощастило, що в керівництві та раді старійшин були такі особи, як Городецький Леонід, Маринеску Микола, Тимофєєв Валерій - люди, які пройшли школу керівництва громадами, організаціями, установами, працюючи головами сільрад, директорами шкіл, профспілковими та партійними лідерами; особи, що мали вже звичку приймати рішення та відповідати перед загалом за ці рішення.

Білгород-Дністровська паланка входила до складу Українського козацтва (перший Гетьман УК В'ячеслав Чорновіл). Від Чорновіла група козаків паланки отримала перші козацькі нагороди - Хрести з мечами (вони були зроблені з пластмаси, трималися на синій стрічці, кріпилися швацькими шпильками); до речі в Україні тоді ще не було своїх державних нагород - орденів та медалей. Першим в паланці цей Хрест отримав Л. Городецький.

28 січня 1995 року отаманом Крайового товариства УЧПК Українського козацтва було дозволено Городецькому Леоніду Григоровичу утворити Білгород-Дністровську козацьку паланку УК.⁶⁰

15 жовтня 1996 року Генеральною канцелярією Українського козацтва було підтверджено, що Білгород-Дністровське міжрайонне козацьке товариство пасічників є складовою частиною міжнародної, оборонно-спортивної, національно-патріотичної громадської організації УК і в практичній діяльності керується її статутом.⁶¹

2 березня 1999 року⁶² Білгород-Дністровською районною державною адміністрацією була розглянута заява від 23 лютого 1999 року⁶³ про легалізацію шляхом письмового повідомлення Білгород-Дністровського паланкового козацького товариства. У відповідності із статтею 14 Закону України «Про об'єднання громадян» товариство було легалізовано районною державною адміністрацією. В книзі обліку громадських організацій козацьке товариство значиться за №13. Засновниками товариства є Городецький Леонід Григорович, Берлізов Андрій Максимович, Тимофєєв Валерій Якович.

26 лютого 1995 року загальними зборами⁶⁴ Білгород-Дністровського міжрайонного товариства пасічників було затверджено статут, згідно якого Білгород-Дністровське міжрайонне товариство пасічників є складовою автономною, самодіяльною, самоконтрольованою регіональною паланкою (козацьким підрозділом) в складі Українського Чорноморського Подунай-Гуляйпільського козацтва.

Товариство наслідує історичні традиції Царичанського охоче комонного сердюцького полку Івана Мазепи. Значкові кольори товариства чорно-жовті.

В Білгород-Дністровське паланкове козацьке товариство входять:⁶⁵

Білгород-Дністровський отаманський курінь - м. Білгород-Дністровський, смт. Сергіївка, с-ще Затока, сс. Шабо, Прибережне, Кароліно-Бугаз.

Старокозацький курінь - сс. Старокозаче, Козацьке, Удобне, Полянка, Петрівка, Підгірне, Зеленівка. Отаман – Лісіцин Ігор Михайлович.

Руськоіванівський-Волонтирівський курінь - сс. Руська Іванівка, Дальнічени, Володимирівка, Чистоводне, Петропавлівка, Волонтирівка.

Адамівський курінь - сс. Адамівка, Овидівка, Благодатне, Черкеси, Софіївка, Привітне, Бритівка, Вигін, Розкішне, Монаші, Долинівка, Карналіївка, Олексіївка, Маразліївка. Отаман – Тимофєєв Валерій Якович.

⁶⁰ Доручення-дозвіл УЧПК від 28.01.1995. Архів автора.

⁶¹ Довідка Генеральної канцелярії УК від 15.10.1996. Архів автора.

⁶² Довідка Білгород-Дністровської райдержадміністрації від 02.09.1996. Архів автора.

⁶³ Заява Білгород-Дністровського паланкового товариства від 23.02.1999. Архів автора.

⁶⁴ Статут Білгород-Дністровського міжрайонного товариства пасічників. 1995. Архів автора.

⁶⁵ Чисельний реєстр Білгород-Дністровського паланкового козацького товариства станом на 2000 рік. Архів автора.

Краснокосянський курінь - сс. Сухолужжя, Семенівка, Південне, Гончарівка, Андріївка, Молога, Випасне, Турлаки, Бикоза. Отаман – Кулик Василь Карпович.

Приморський курінь - сс. Приморське, Курортне, Біленьке, Миколаївка, Вольне, Великомар'янівка, Тузли, Широке, Дивізія, Костянтинівка. Отаман – Патроніка Іван Федорович.

Наказний Придністровський курінь - с. Паланка, мм. Бендери, Тирасполь. Отаман – Чудак Микола.

Основна мета сучасного етапу діяльності товариства – становлення організаційних низових структур в селах. Ця мета на погляд отамана товариства і районової старшини не досягнута з-за відсутності Закону про Українське козацтво, що в повній мірі не дає правових підстав для здійснення заходів цивілізованого втручання в порятунок нації та держави.⁶⁶

Характеристика паланкового товариства:⁶⁷

Отаман товариства – Городецький Леонід Григорович.

Товариство зареєстровано шляхом письмового повідомлення 02.03.1999 року. В книзі обліку громадських організацій товариство значиться за №13.

Статистичну звітність товариство не веде, оскільки не є юридичною особою.

Структура паланкового товариства не передбачає обов'язкового функціонування низових осередків в межах адміністративних кордонів. Шляхом повідомлення зареєстровані осередки в сільських радах за №2 в Старокозаччому 02.06.1997 року та за №2 28.02.2000 року в Адамівці школи джур та дан дитячо-юнацької організації «Молода Січ», а також за №1 28.02.2000 року Адамівський курінь Українського козацтва. Решта низових осередків ще знаходяться в стані організаційного формування.

Загальна кількість членів товариства –1399 чол. Чисельність товариства обліковується згідно з поданими заявами паланковою канцелярією в компюті (реєстровому списку).

Товариство організувало пункт козацького самозабезпечення. Його функції зараз передаються новоорганізованому підприємству «Козацька справа», яке уповноважене отаманом товариства виконувати ті ж самі завдання, аби господарська діяльність козаків не суперечила Закону про об'єднання громадян. Товариство організовує можливість населенню (пенсіонерам, інвалідам, учасникам бойових дій, багатодітним родинам) придбати вугілля за цінами на 25-30% дешевшими, ніж на місцевому ринку палива, заохочуючи до фактичної добродітності козацькі комерційні структури.

Грошові надходження в бюджет товариства складаються з членських внесків, які визначені зборами районової Ради в розмірі 2 гривні 50 копійок на рік. На ці кошти здійснюється аренда приміщень для паланкової канцелярії, забезпечується діяльність перукарні з безоплатним обслуговуванням пенсіонерів, інвалідів, учасників бойових дій, багатодітних, дітей-сиріт. Оперативний облік коштів та облік чисельності членів товариства здійснюється на основі записів в книзі сплати членських внесків до першої половини року, пізніше книга передається до крайової канцелярії, яка до вересня проводить бухгалтерський облік надходження коштів і звітує про це Генеральному скарбничому.

Про діяльність товариства майже щомісячно отаман товариства інформує місцеві засоби інформації, вони охоче здійснюють публікації, Іноді роблять помилки трактовного характеру, щоправда позитивного змісту.

Товариство використовує історичний гербовий знак війська Гетьмана П.Орлика, нащадками традицій якого себе вважає

⁶⁶ Довідка отамана Білгород-Дністровського паланкового товариства. Архів автора.

⁶⁷ Характеристика Білгород-Дністровського паланкового товариства. Архів автора.

Форма паланкового товариства: кашкети парадно-вихідні старого зразку; мундир і брюки парадно-вихідні кольору морської хвилі; мундир та спідниця кольору морської хвилі; сорочка захисного кольору; сорочки білого кольору старого зразка; пальто літнє офіцерське.

Військові посадові відзнаки згідно із Положенням УК про козацькі військові звання.⁶⁸

Козацьке товариство поставило собі за мету:⁶⁹ створення вільної економічної зони в Затоці та Сергіївні шляхом залучення в наш регіон інвестицій з боку "білої меншини" Південно-Африканської республіки; об'єднання виконавчих структур міста та району для вирішення проблем зайнятості населення та для зменшення бюрократичних витрат; створення на базі діючих підприємств міста сільськогосподарських бригад самозабезпечення, відродження систем риборозведення в ериках Шаболата та в Дністровських плавнях; створення ферми з розведення страусів на основі бізнес-плану та існуючих технологічних ліній м'ясокомбіната; створення літніх дитячих та юнацьких таборів праці і відпочинку на кошти міжнародної програми ЮНЕСКО для скаутського руху; кооперація з сусідніми районами для заснування акціонерного позабюджетного фонду на будівництво газопроводу; будівництво протягом трьох місяців платформ та залізничного переїзду в районах вул. Сонячної та Південної; створення вільного від посередників ринку "Козацький привоз" та козацьких некомерційних магазинів розпродажу товарів першої необхідності для пільгового контингенту населення міста; створення пенітенціарної системи на основі самоврядування та самозабезпечення для використання трудового та духовного потенціалу мілких правопорушників; надання пільгових можливостей козацькому товариству для забезпечення населення дешевим та високоякісним вугіллем по цінам собівартості; першочергове надання соціальних гарантій ліквідаторам аварії на ЧАЕС, інвалідам та ветеранам воєн, пенсіонерам та багатодітним.

Один з видів діяльності - благодійні акції. Наприклад, у 1995 році було проведено благодійні козацькі розпродажі лікарських медів вищого ґатунку по цінах вдвічі нижчими від ринкових на Грецькій площі в місті Одесі.

Як йшли справи у козацтва? Це висвітлено у протоколах звітних зборів товариства:

1996. Перший раз товариство було представлено на Великій Раді Українського козацтва на Покрову в Києві. Фінансове становище тяжке: внески ледве покрили видатки. Товариство не мало інших, окрім внесків, прибутків - цього недостатньо для перспективного розвитку.

1997 рік.⁷⁰ Придбано однострої та виготовлено козацькі хоругви. Створено духовий оркестр. Була спроба створити ринок «Козацький привоз».⁷¹

Білгород-Дністровське козацьке товариство співпрацювало з Луганськими козацькими товариствами- Рішенням крайового отамана Лутанщини паном-товаришем Дудником було вислано товариству для забезпечення пенсіонерів, Інвалідів, багатодітних, учасників бойовик дій та Іншого пільгового контингенту населення міста та району високоякісне вугілля, ціною на 25% нижче преїскуранта ⁷²

1999 рік. За рік змінилася кардинально ситуація. В регіоні відбулася демонополізація послуг пасічникам. Вже більше півроку існує «Уголок пчеловода» в магазині «Спорттовари» в Білгороді-Дністровському, став торгувати неофіційно інший. Товариство перестало бути монополістом на ринку послуг пасічникам. Це

⁶⁸ Витяг з положення про козацькі військові звання від 25.06.1998. Архів автора.

⁶⁹ Виборча програма Білгород-Дністровської міської організації УК. Архів автора

⁷⁰ Протокол зборів козацького круга Білгород-Дністровського міжрайонного козацького товариства пасічників від 08.01.1998. Архів автора.

⁷¹ Контракт Білгород-Дністровської філії «Січ». 1998. Архів автора.

⁷² Прохання Білгород-Дністровського міжрайонного козацького товариства від 21.09.1998. Архів автора.

призвело до зменшень надходження внесків до товариства. Козацтво, яке забезпечувало можливість вижити, було порятунком для товариства пасічників. Товариство постачає вугілля малозабезпеченим. Своїх оборотних коштів не має. Замість них - кошти людей, які здавали наперед гроші на вугілля. Постачальники ж завжди залишали борг (за доставку) до наступних вагонів з вугіллям. Найшлися зависники з колишніх керівників «Козацької застави», їх кляузи у всі інстанції призвели до тимчасової затримки останнього вагона з вугіллям.⁷³ Відкрито козацьке транспортне агентство, яке забезпечує населення по собівартості. Буде ремонтно-будівельна група для обслуговування інвалідів-пенсіонерів по собівартості. Для обслуговування цих проектів створено і оформлено підприємство «Козацька справа».

1998 рік.⁷⁴ Виконуючи Указ Президента «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва» Білгород-Дністровське козацьке товариство вирішило увіковічити пам'ять полеглих козаків, які загинули за справ визволення цього краю. Для цього було запропоновано встановити пам'ятник у вигляді чорних гранітових каменів із зображенням у білому мармурі православного та козацького хрестів перед олтарем зруйнованої турками християнської церкви на території Білгород-Дністровської фортеці.⁷⁵ Дійсно, запорізькі та українські козаки неодноразово брали штурмом Акерманську фортецю, яка знаходилася під владою турків (1517, 1541, 1574, 1575-1576, 1589, 1595, 1609, 1621, 1659, 1664, 1671, 1673, 1684, 1686, 1691, 1693 роках). В районі Акерману відомо декілька козацьких поселень. Окрім того, при захваті Акерману у 1787 році російськими військами, в їхньому складі, окрім донських козаків, приймали участь і бурські українські козаки.⁷⁶ На встановлення пам'ятника дали згоду начальник управління охорони нерухомих об'єктів культурної спадщини В.Палієнко (до речі, Палієнко починав свою трудову діяльність директором БК с.Адамівка),⁷⁷ завідувача відділом археології Північно-західного Причорномор'я інституту археології НАНУ Т.Самойлова.⁷⁸ Згідно з попередньою домовленістю з міськвиконкомом та православною церквою у місті було проведено хресний хід для освячення цього пам'ятника.⁷⁹ Це дійство зівпало з святом пасічників - Святом Спаса, а також з Днем Незалежності України. Козацьке товариство активно приймало участь у проведенні свят. Це було висвітлено в міській пресі.^{80 81}

Не була вирішена проблема зі збутом меду, який накопичився у пасічників. Посередницька фірма «Сардіс» хотіла взяти вагон меду, але виникли сумніви відносно надійності їхніх російських партнерів на Крайній Півночі. Взагалі з пасічництвом постало більше проблем, аніж прибутків. Ще 2 роки тому виникла волокита з ветеринарним обстеженням пасік. Була публікація Городецького Леоніда в журналі «Пасіка» з цього приводу, яка була підтримана Інститутом бджільництва ім. Прокоповича. Але департамент з держветмедицини «став в позу» і тарифи не змінив 1 не змінив норми обстеження. Але частково ця проблема таки вирішилася. Міська станція ветслужби і головний лікар згодні збирати 10% від загальної чисельності пасіки, а не 30%. Пасіки - це матеріальна основа козацького товариства. Коли є діло загальне і більш-менш вигідне для об'єднання людей, то такої структури об'єднання виживають. Чого зникли товариства пасічників в районах. Бо в основі діяльності цих товариств була зацікавленість керівництва лише в своїх Інтересах, а вигоди

⁷³ Звіт отамана Л.Городецького. Архів автора.

⁷⁴ Звіт отамана Л.Городецького за 1998 рік. Архів автора.

⁷⁵ Заява Білгород-Дністровського козацького товариства пасічників від 19.06.1998. Архів автора.

⁷⁶ Заключення зав. відділом археології Північно-Західного Причорномор'я інституту археології НАНУ. Архів автора.

⁷⁷ Відповідь отаману Білгород-Дністровського козацького товариства від 28.09.1998. Архів автора.

⁷⁸ Заключення Інституту археології НАНУ. Архів автора.

⁷⁹ Запрошення Білгород-Дністровського паланкового товариства на свято медового Спаса. План проведення урочистостей святкових дат на 23.08.1998. Архів автора.

⁸⁰ Советское Приднестровье. Все на праздник. 11.08.1998.

⁸¹ Торнадо. Праздник казаков, пчеловодов и всего народа. 13.08.1998.

пасічникам там не було, У міжрайонному козацькому товаристві склалося по Іншому тому, що козацтво поставило стріху, а пасічники охоче під ту стріху стали; дехто з опаскою та недовірою, з смішками. Сьогодні товариство задовольняє інтереси як пасічників, так і козаків, а найбільше тих пасічників, які взяли на свої плечі обов'язки козака. Сьогодні від декого можна почути таке: «Я, мов, чистий козак, а козаки-пасічники - ні те, ні се». Але товариство пасічників стало основою козацтва в цьому краї, і низький уклін тим пасічникам, які не поцуралися стати під погони з хрестами.

З'явилися негаразди з узгодженням діяльності між паланковим товариством і їхніми автономним міським козацьким Кошем.⁸² Виникли великі проблеми з ринком «Козацький привоз». Було вкладено в діло багато коштів, але все зупинилося «нагорі».⁸³ 31 жовтня делегація з 60-ти чоловік була на Великій Раді в Києві, на виборах нового гетьмана. Козаки повезли з собою 20-теро дітей, мало підготовлених до козацької справи. Але поїздка до Києва стала поштовхом до розвитку джурового руху в Адамівці. Зараз ці діти, прекрасно екіпіровані, морально готові до козацької справи.

Водночас заглохла робота з джурами в Випасному, де козацькою роботою завідував Валерій Гавриленко. Він поступив в військову Академію в Києві. Зараз, за допомогою козака товариства пасічників, депутата райради Івана Хоменка, вдалося залучити до цієї справи вчителя цієї ж школи і діяльність осередка джурового відновилась. Звичайно, потрібна підтримка козацького товариства, бо іншої немає – ні від влади, ні від керівництва району. Але, навіть при цих умовах, створювалися школи джур на Вигоні та Байрамчі. В Старокозаччому в діяльності школи джур настав деякий спад. І не вина в цьому курінного отамана Лісіцина Ігоря Михайловича. На одному ентузіазмі працювати 4 роки – тяжко. До речі, ним розроблено положення про козацький роз'їзд. Ця розробка оцінена Генеральною канцелярією як така, що не потребує опрацювання. Це саме і щодо розробок по джуровій програмі.

Кличуть товариство до школи, як це трапилося в Костянтинівці. Звичайно, там попередньо була наведена відповідна робота нашого наказного осавула роз'їздної служби Анатолія Майстра. Після бесіди з школярами зібралися жителі села, козаки мали з ними бесіду. Після візиту козаків там створена народна дружина козацького роз'їзду, яка взялась утримувати на основі самоврядності громадський правопорядок в селі. Членам цієї дружини видані посвідчення позаштатних працівників міліції.

Є проблеми взаємин з крайовим отаманом. По словам Городецького, їхні взаємини особисті – нормальні, але як з отаманом складні і не можуть бути простими. Бо в крайовій організації дійшло до того, що ті люди, які відроджували козацтво в Одесі і області, лишилися поза офіційним козацтвом. Багато хто з нових хоче використати козацтво як ширму для особистих амбіцій. Хоча такий гріх є з обох сторін. Комерція стала водорозділом між новими і старими козаками Одещини.

1999 рік. З'явилася кінноспортивна група, тренером якої працює Невольниченко Юрій Олексійович. Вона знаходиться в Старокозаччому колгоспі «Вільне козацтво». Олексій Невольниченко один з перших в Україні став на шлях відродження козацтва. Сам з старовинного козацького роду, майстер спорту міжнародного класу з кінного спорту, талановитий тренер, серцем і душею відданий козацькій справі. Таких людей зараз мало: джигітовка, виїздка, уміння володіти козацькою зброєю.⁸⁴

Білгород-Дністровське міжрайонне козацьке товариство Українського Задністрового козацтва співпрацює з Білгород-Дністровською організацією КУНу. У 1999 році вони випустили спільний меморандум.⁸⁵

⁸² Звіт Л.Городецького за 1998 рік. Архів автора

⁸³ Звіт Л.Городецького за 1998 рік. Архів автора

⁸⁴ Довідка отамана Білгород-Дністровського Коша від 28.05.1999. Лист Л.Городецького голові колгоспу «Вільне козацтво». Архів автора.

⁸⁵ Спільний меморандум Білгород-Дністровської організації КУНу та Білгород-Дністровського міжрайонного товариства пасічників. 1999. Архів автора.

«Нинішні події в Україні набули занадто драматичного розвитку. Вбито лідера найбільшої політичної національно-патріотичної партії В'ячеслава Чорновила, сам РУХ розколотий діями ворожих Україні сил.

Ворожі внутрішні антиукраїнські сили перейшли до активних конкретних практичних дій по ліквідації незалежності демократичної України. На сьогоднішній день українське козацтво є єдиною організованою військовою силою, яка є в керівництві, цілком стоїть на національно-патріотичних позиціях... Виходячи з цього, було запропоновано розробити та надати всім козацьким отаманам (до котрих є безсумнівна довіра) секретну директиву для розробки можливих варіантів нейтралізації вороже налаштованих.

2000 рік. Білгород-Дністровське міжрайонне козацьке товариство разом з організаціями національно-державницького спрямування⁸⁶ міста звернулося з меморандумом до президента України у зв'язку з складенням надзвичайної ситуації в місті. В меморандумі була висунена вимога ввести в Білгороді-Дністровському, за прикладом Одеси, а також Василькова Київської області президентське правління для реального становлення української державної влади до 2002 року (тобто до кінця терміну повноважень вибулого міського голови, покійного А.Лук'янова). Було також запропоновано призначити на цю посаду (мера міста) голову місцевої організації НРУ, голову міської спілки репресованих і політв'язнів Павла Отченашенка.

26.II.2001 року Старшинською Радою була затверджена програма діяльності Б-Дністровського міжрайонного (паланкового) козацького товариства:⁸⁷

1. Продовжувати виконання програми козацько-лицарського виховання в сільських школах: Староцаричанській, Адамівській, Молозькій. Залучити до цієї програми Старокозацьку школу після примусової перерви, пов'язаної з від'їздом з села осавула Лісіцина.

2. Добитися збереження права носити існуючі в товаристві однострої, встановлені в часи гетьманства Муляви. Добиватися поновлення історичної традиції українських козаків визначати лише виборні посади.

3. Якщо є кандидат з козаків на посаду «воєнрука», то людина, яка не займається військово-патріотичним вихованням, а лише викладає предмет, повинна підлягати конкурсній переатестації достроково до укладеного контракту.

4. Визначити правові засади шефського контролю козаків над військовослужбовцями строкової служби задля ліквідації в армії «дідовщини», поборів, корупції, крадіжок продовольства в столових, кухнях та на складах в бригаді Б-Дністровського гарнізону.

5. Передати на додатковій громадській контроль Б-Дністровському міжрайонному козацькому товариству прокордонну з Молдовою смугу шириною в 20км в Б-Дністровському районі.

У випадку виявлення контрабанди залишати в розпорядженні козацької громади 10% конфісковано товару.

Надати спеціально підготовленим козакам товариства затримувати для перевірки відповідності деклараціям вантажів, які вже пройшли митний контроль (для ліквідації корупції на митницях).

Надати козацьким народним дружинам, козацьким роз'їздам статуту позаштатних співробітників МВС.

6. Передати Б-Дністровському кошовому товариству в розпорядження охорону та рекреацію природного середовища Задністровських плавнів, території колишнього поселення Мокрі Чаїри.

⁸⁶ Меморандум організацій національно-державницького спрямування м. Білгорода-Дністровського від 28.02.2000. Архів автора.

⁸⁷ Програма діяльності Білгород-Дністровського міжрайонного козацького товариства від 26.02.2001. Архів автора.

7. Відновити зруйнований антиукраїнською місцевою владою в 1999 році встановлений пам'ятний знак на місці православної козацької церкви в Б-Дністровській фортеці.

8. Надати статуту історичної пам'ятки козацькому престолу-хресту козацької новобогородицької слободи в с. Нова Царичанка.

9. Надати козакам Б-Дністровського міжрайонного і кошового товариства право шефства над фортецею, грецькою (Івано-Предтеченською) церквою у м. Білгород-Дністровському.

10. Упорядкувати козацькі лицарські та родові намогильники та козацькі хрести на цвинтарях сіл Старокозаче та Стара Царичанка.

11. Надати програми козацько-лицарського виховання розробленій полковником В. Тимофєєвим, статуту обов'язкової для військово-патріотичного виховання серед учнівської (шкільної) молоді, фінансувати роботу керівників джурових шкіл в системі Б-Дністровського райВОО.

12. Надати (узаконити) статус «козацький» церковному хору Покровської церкви села Стара Царичанка з врученням регенту хора відповідної грамоти.

13. Дослідити історію Задністрового та Задунайського козацтва з турецьких та румунських архівних джерел (використовуючи через Інтернет фонди Стамбульської та Бухарестської національної бібліотек).

14. Ввести вимогу про призначення на посаду викладача допризовної підготовки в школах членів козацьких організацій, або таких, які отримали рекомендацію-характеристику від козацької національно-патріотичної організації.

15. Здійснювати видання літератури з історії та розвитку сучасного Задністрового козацтва.

16. Забезпечити підготовку та випуск в друк кольорових портретів гетьманів України та героїв боротьби за свободу і незалежність України, визначних політичних громадських діячів і діячів мистецтва, культури та літератури (для шкіл, військових світлиць).

17. Створити короткометражні документальні фільми з всесвітньої історії козацтва, українського козацтва, січового стрілецтва УПА.

18. Ввести в с. Стара Царичанка Б-Дністровського району штатну посаду інструктора-тренера верхової їзди при відділі молодіжної політики та спорту райадміністрації.

19. Внести до туристичних маршрутів Б-Дністровську фортецю, залишки села Мокрі Чаїри, огляд ериків і плавнів, де господарювали на ловах козаки Задністров'я.

20. Створити сітку некомерційних пунктів козацького самозабезпечення товарами народного споживання за цінами собівартості (положення розроблене Б-Дністровськими міжрайонним та кошовими козацтвом).

21. Інвестувати вітчизняними кредиторами на основі бізнес-проекту освоєння ериків та озер Дністровських плавень, а також озера Шаболат для відновлення історичних козацьких ловів та розведення кефалі і лобаса.

22. Підготувати і видати книгу-посібник по конярству, верховій виїзді, по виготовленню збруї, сідел та упряжі.

23. Профінансувати розробку програми, функціонування заповідника на місці колишнього козацького поселення Мокрі Чаїри в плавнях Дністровського лиману.

24. Підтримати матеріально і організаційно діяльність наказного Придністровського козацького куреня Б-Дністровського міжрайонного козацького товариства в містах Бендери та Тирасполь Молдови.

Відповідно з рішенням зборів Старшинської Ради Білгород-Дністровського міжрайонного козацького товариства козака Чудака Миколу Дмитровича призначено наказним курінним отаманом на створення куреня Українського козацтва в містах Бендери та Тирасполі, а також в околичних селах Придністров'я та Задністров'я в місцях історичного заселення Молдови українськими козаками.

4. Адамівський курінь Українського козацтва.

У 1994 році було засновано Адамівський курінь Українського козацтва - автономний осередок козацтва у складі Білгород-Дністровської паланки. Співзасновники куріню - Тимофєєв В.Я., Маринеску М.К., Козубенко В.О. Тоді ж почала працювати Адамівська школа козацько-лицарського виховання, яка була першою на Україні школою цього типу...

Згідно зі Статутом Українського козацтва,⁸⁸ Указом Президента України від 4.01.1995 року №14/95 «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва», Законом України «Про об'єднання громадян» на території Адамівської сільської ради у березні 1996 року було юридично оформлено первинне козацьке товариство – Адамівський курінь Українського козацтва на чолі з курінним отаманом Тимофєєвим Валерієм Яковичем – капітаном запасу Збройних Сил України. Адамівській курінь УК підпорядковано Білгород-Дністровському міжрайоновому козацькому товариству (курінь був створений ще на початку 1994 року як добровільна козацька дружина з охорони громадського порядку). 28.02.2000 року у відповідності зі ст. 14 Закону України «Про об'єднання громадян» Адамівський курінь Українського козацтва легалізовано шляхом письмового повідомлення районною державною адміністрацією і в книзі обліку громадських організацій значиться за №1.⁸⁹

У 1998 році було вирішено юридично оформити на території Адамівської сільської ради народну козацьку дружину, яка була створена в 1994 році і працювала разом із козаками Задністрового козацтва. На той час Адамівським сільським головою був Тимофєєв В.Я..

Список козаків станом на 23.08.1998 року.

1.Тимофєєв Валерій Якович. 2.Козаченко Олександр Іванович. 3.Маринеску Микола Костянтинівич. 4.Редько Анатолій Сидорович. 5.Чеботюк Олександр Михайлович. 6.Білоус Василь Іванович. 7.Козубенко Феодосій Іванович. 8.Козубенко В'ячеслав Олександрович. 9.Гончаров Віктор Якович. 10.Лавріненко Юрій Іванович. 11.Подолько Сергій Миколайович. 12.Козаченко Олександр Антонович. 13.Деревенча В'ячеслав Ілліч. 14.Огорожа Ігор Федорович. 15.Лазуренко Дмитро Степанович. 16.Макаренко Федір Васильович. 17.Макаренко Сергій Федорович. 18.Редько Сергій Анатолійович. 19.Харченко Олександр Іванович. 20.Куликов Руслан Костянтинівич. 21.Гуцан Валерій Тимофійович.⁹⁰

5. Білгород-Дністровський міський козацький Кіш.

У 1996 році від Білгород-Дністровської паланки відокремився Білгород-Дністровський міський козацький Кіш, співзасновниками якого є Скляренко М.П., Вітряк М.К., Устименко Б.І., Черв'як О.О., Горлачов В.П., Воробйов В.М., Бойчев В.В., Мельниченко Г.Б., Скиба М.Є., Лелеченко І.А., Городниченко П.М., Кулинський В.Я., Зуєв О.І., Лісіцин І.М., Павлюк В.В...

У березні 1997 року отаманом Білгород-Дністровського міжрайоновому козацького товариства пасічників паном Л.Г.Городецьким було запропоновано створити на базі цього товариства автономний міський козацький Кіш, який організаційно буде входити до цього товариства. Рішення Козацьким колом було прийнято одногосно.⁹¹ Було подано заяву виконавчому комітету міської ради народних депутатів про легалізацію Білгород-Дністровського міського козацького Коша. В узгодженні з ст.14 Закону «Про об'єднання громадян», Білгород-Дністровський міський козацький Кіш був легалізований шляхом письмового

⁸⁸ Статут Адамівського куреня від 15.06.1998. Архів автора

⁸⁹ Лист голови Білгород-Дністровської районної ради Адамівському куреню від 04.08.1998. Архів автора.

⁹⁰ Список козаків Адамівського куреня від 23.08.1998. Архів автора.

⁹¹ Протокол козацького кола Білгород-Дністровського міжрайоновому козацького товариства пасічників від 03.1997. Архів автора

повідомлення. Білгород-Дністровський міський козацький Кіш в книзі обліку організацій числиться за №46 від 22.05.1997 року.⁹²

1 березня 1998 року,⁹³ на козацькому колі Білгород-Дністровського міського козацького товариства було затверджено виборним отаманом Кошу – Скляренко Михайла Петровича,⁹⁴ виборним кошовим писарем – Черв'яка Олександра Олександровича.

На установчій раді Білгород-Дністровського Коша 20 грудня 1998 року було затверджено статут Коша,⁹⁵ який був зареєстрований Білгород-Дністровською міською радою 21.01.1999 р.⁹⁵ В цей день Кош одержав свідоцтво про реєстрацію статуту свого громадського об'єднання.

Білгород-Дністровський козацький Кіш є добровільна, незалежна громадська організація козацтва України, що виникло в результаті вільного волевиявлення громадян, які об'єдналися на ґрунті загальності інтересів. Є складовою частиною Одеської крайової організації Українського Чорноморського козацтва.

Метою діяльності є сприяння розбудові України як суверенної держави, відродження прогресивних українських козацьких звичаїв і традицій, захист політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу, відродження, утвердження і розвиток української мови і культури.

У своїй діяльності Козацький Кіш співпрацює із структурами Війська Низового Запорізького (хоча й вважають це вимушеним кроком ради державної єдності).⁹⁶

Отамани Коша працюють на Раді Отаманів Українського козацтва, беруть участь у Тризні в Запоріжжі.⁹⁷

Білгород-Дністровський міський козацький Кіш брав участь у передвиборній кампанії 2002 року, підтримуючи кандидата у депутати Верховної Ради України – козака Руслана Зозулю.⁹⁸ У 2004 році козацький Кіш приєднався до коаліції демократичних сил Одеської області, мета якої – продемонструвати політичну зрілість і не допустити перемоги авторитарно-олігархічної системи, сформованої в останні роки; об'єднати всі національно-патріотичні сили навколо головної мети проведення чесних, прозорих виборів Президента України у 2004 році.⁹⁹

Козацький Кіш також бере участь в організації і проведенні Дня міста Білгорода-Дністровського, що освітлюється в місцевій пресі.¹⁰⁰

При Білгород-Дністровському козацькому товаристві створений сільськогосподарський кооператив «Козацька застава», основна мета якого виращування та переробка сільськогосподарської продукції.¹⁰¹

Згідно з дорученням Президента від 10 жовтня 2000 року про вживання заходів щодо ширшого залучення козацьких товариств до військово-патріотичного виховання, організації фізкультурно-спортивної роботи та посилення ролі Українського козацтва у підготовці молоді до військової служби Білгород-Дністровське козацьке товариство проводить роботу по виконанню цього доручення. На сьогоднішній час у всіх районах Бессарабії є козацькі організації та інші об'єднання – об'єднання джур, молодих козаків. Численні організації джур знаходяться в селах Старокозачче, Миколаївка-Новоросійська, Стара Царичанка,

⁹² Свідоцтво про реєстрацію Білгород-Дністровського міського козацького Кошу. Архів автора.

⁹³ Протокол козацького кола Білгород-Дністровського міського козацького Кошу від 01.03.1998. Архів автора.

⁹⁴ Скляренко М.П. Біографія. Архів автора.

⁹⁵ Статут Білгород-Дністровського Коша. Архів автора.

⁹⁶ Протокол зборів старшинської ради Білгород-Дністровського козацького товариства від 12.07.1998. Архів автора.

⁹⁷ Протокол зборів старшинської ради Білгород-Дністровського козацького товариства від 12.07.1998. Архів автора.

⁹⁸ Звернення отамана Білгород-Дністровського міжрайонного козацького товариства. Архів автора.

⁹⁹ Резолюція форуму демократичних сил Одеської області. 04.10.2003. Архів автора.

¹⁰⁰ Советское Приднестровье. День Белого города. Сентябрь 2003.

¹⁰¹ Клопотання кооператива «Козацька застава». Архів автора.

Козацьке, Мар'янівка та ін. Молодіжні козацькі організації (об'єднання) призначаються для виховання молоді в дусі вірності народу України і відродженню звичаїв, традицій, обрядів козацтва. Об'єднання джур сприяють відриву підлітків від вулиці, підготовують їх до служби в Збройних Силах України. На сьогоднішній день в козацтво приходять досвідчені військові спеціалісти-офіцери, які вийшли в запас. Вони готові працювати з підлітками, проводити з ними заняття з військової підготовки, фізичному вихованню. Проведенню таборових зборів на військових полігонах України. У майбутньому козацтво планує створити школи джур.¹⁰²

Оскільки Українське козацтво – це громадське об'єднання, то козацтво повинне самостійно заробляти кошти для втілення в життя цих планів. Але є проблема – немає приміщень для забезпечення нормальної життєдіяльності козацтва Буджацької Січі, в яку входить Білгород-Дністровський міський козацький Кіш.

Україна на роздоріжжі. 12 років незалежності багато в чому виявилися роками втрачених можливостей. Ми не змогли побудувати Україну нашої мрії.

Усе ще не завершилася економічна трансформація. Непрофесіоналізм державного управління, відсутність політичної волі, корупція в вищих ешелонах влади не дозволили провести необхідні економічні перетворення, які б сформували ефективну, конкурентну і соціальну ринкову економіку. Бідність, занепад соціальної сфери, безробіття, державний рекет малого і середнього бізнесу, зростання злочинності, безправ'я й убогість місцевого самоврядування... Влада виявилася не здатною визначити національний інтерес України, плутаючи його з власними інтересами. Так звана «багатовекторність» – ще одна сумна ознака 12-річного топтання на місці цілої держави, розташованої в центрі Європи.

Чому прихильники європейської демократії програли ці 12 років? Чому справжні патріоти України не змогли реалізувати програму відродження країни? Відповідь очевидна: тому, що сумною традицією українських демократичних сил є розбрат.

Одещина відчуває ті ж проблеми й труднощі, що і вся Україна. Соціально-економічний розвиток гальмується відсутністю чіткої і стабільної законодавчої бази. Корупція і непрофесіоналізм чиновників гублять добрі починання. Міське самоврядування усе ще безправне і виконує скоріше роль громовідводу народного невдоволення від органів державної влади.¹⁰³

Козацьке товариство вважає, що доки будуть в Україні такі начальники, які не підтримують патріотичні організації, тяжко будувати незалежну Україну.¹⁰⁴

6. Білгород-Дністровський міський Окружний полк ім. П.Орлика.

У 2000 році утворився 1-й Білгород-Дністровський міський Окружний полк ім. П.Орлика, співзасновниками якого є Врублевський М.В., Єремєєв В.!, Дейна М.К., Оленів І.П., Царенков О.П., Хоменко Є.В.

В зв'язку з рішенням Ради Білгород-Дністровського міського козацького товариства від 15 квітня 2000 року, протокол №6, згідно п.4.8.2. Статуту Українського козацтва, отаманом Білгород-Дністровського міського козацького товариства було обрано полковника Українського козацтва Царенкова Олександра Петровича. Рішення Ради Білгород-Дністровського міського козацького товариства було затверджено наказом №18 від 25 квітня 2000 року Крайовим отаманом Українського Чорноморського Подунай-Гуляйпільського козацтва А.Петьком.¹⁰⁵

Наказом №19 Крайового отамана Українського Чорноморського Подунай-Гуляйпільського козацтва від 20 травня 2000 року отамана Білгород-Дністровського

¹⁰² Звернення старшини Білгород-Дністровського Коша. Архів автора.

¹⁰³ Резолюція форуму демократичних сил Одеської області. 04.10.2003. Архів автора.

¹⁰⁴ Звернення старшинської ради Білгород-Дністровського Кошу від 05.11.2001. Архів автора.

¹⁰⁵ Наказ №18 від 25.04.2000 крайового отамана УЧПГК. Архів автора.

міського козацького товариства Царенкова О.П. було призначено наказним отаманом Міжрайонного козацького товариства Подунай-Дністровська Січ.¹⁰⁶

На підставі наказу №19 від 20 травня 200 року крайового отамана Українського Чорноморського козацького війська про створення 1-го Білгород-Дністровського козацького полку, а також згідно Статуту Українського козацтва про полковосотенний устрій Українського козацтва та по бажанню козаків, було створено 1-й Білгород-Дністровський Окружний козацький полк ім. П.Орлика, який є складовою частиною Чорноморського козацького війська та відповідає вимогам статуту Українського козацтва¹⁰⁷ і є правонаступником Білгород-Дністровського Коша та Подунай-Дністровської Січі.¹⁰⁸

Засновниками 1-го Білгород-Дністровського Окружного полку ім. Пилипа Орлика стали: Воробйов В'ячеслав Миколайович (зараз полковий писар, осавул), Врублевський Микола Васильович (зараз отаман полку, осавул), Горлачов Святослав Петрович (осавул), Городніченко Петро Максимович (зараз отаман 1-го куріня, курінний), Жигаленко Валерій Кононович (зараз хорунжий, сотник), Дейна Микола Кирилович (зараз голова поважних козаків, полковник), Єремєєв Віктор Ілліч (зараз скарбник полку, сотник), Оленів Ігор Павлович (осавул по економіці, осавул), Комлик Олександр Михайлович (сотник), Ковалів Степан Дмитрович (старійшина, полковник), Царенков Олександр Петрович (полковник), Черв'як Олександр Олександрович (осавул), Скиба Микола Юхимович (зараз курінний отаман).¹⁰⁹

В полк входять 112 козаків. Полк складається з Старшинської Ради, окремої сотні полку, 1-го козацького куріня, 2-го козацького куріня.¹¹⁰

7. Білгород-Дністровський Окремий курінь ім. С.Білого.

У 2002 році засновано Білгород-Дністровський Окремий курінь ім. С.Білого, співзасновниками якого є отаман Городніченко П.М., Сокорєв Ю.О., Сокорєв О.О., Чудак В.С., Павленко О.Д., служитель УПЦ КП отець Микола...

4 травня 2002 року на козацькому колі 1-го козацького куреня Окружного полку ім.П.Орлика було ухвалено рішення створити на базі 1-го козацького куреня первинне козацьке товариство (ПКТ) Українського Чорноморського козацтва й перейменувати в Окремий Козацький курінь Чорноморського козацького війська імені отамана Чорноморського козацького війська Сидора Білого.¹¹¹ Було обрано старшину ПКТ: Отаман – Городніченко П.М., писар – Сокорєв Ю.О., бунчужний – Чудак В.С., скарбник – Борецький Н.Г., заст. отамана по роботі з молоддю – Павленко О.Д., заст. отамана по стосунках з пресою – Сокорєв О.Ю.¹¹²

16 червня 2002 року козацьким колом ПКТ було затверджено статут,¹¹³ згідно якого: «Козацтво є громадською організацією громадян України, які мають козацький світогляд, визнають статут, прийняли Посвяту перед товариством, працюють над реалізацією його програми та віросповідують православну віру.

Діяльність куреня здійснюється у правовому полі України на засадах демократичного самоуправління, самофінансування через козацькі комерційні структури, підприємства, виробництва, за рахунок благодійності.

Діяльність політичних партій в структурі куреня заборонена.

¹⁰⁶ Наказ №19 крайового отамана УЧПГК. Архів автора.

¹⁰⁷ Протокол Установчої ради Білгород-Дністровського полку ім. П.Орлика від 10.06.2000. Архів автора.

¹⁰⁸ Протокол Установчої ради Білгород-Дністровського полку ім. П.Орлика від 30.09.2000. Архів автора.

¹⁰⁹ Список засновників 1-го Білгород-Дністровського окружного полку ім. П.Орлика. Архів автора.

¹¹⁰ Реєстр козаків полку ім. П.Орлика. Архів автора.

¹¹¹ Протокол козацького кола козацького куреня окружного полку ім. П.Орлика від 04.05.2002. Архів автора.

¹¹² Протокол полку ім. П.Орлика від 20.05.2002. Архів автора.

¹¹³ Статут окремого козацького куреня ЧКВ. Архів автора.

Курінь підтримує демократично обрані державні органи влади України, органи місцевого самоврядування та волевиявлення населення, мешкає в місцях історичного розселення козаків.

Громадяни України, які вступили до Козацтва, набувають статусу «козака», їх сім'ї вважаються «козацькими» в наступних поколіннях».

30.12.2002 року ПКТ ім. Сидора Білого було включено до єдиного державного реєстру підприємств та організацій України.¹¹⁴

22 лютого 2004 року у козацькому колі ПТК було утверджено рішення створити громадське формування з охорони громадського порядку при ПТК ім. Сидора Білого згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2000 року за №1872 «Про участь громадян в охороні громадського порядку державного кордону».¹¹⁵ Згідно наказу №3 від 23.02.2004 року отамана Городніченко П.М. особовий склад формування такий:¹¹⁶ Острий Олександр Григорович, Корнаков Олег Миколайович, Макаренко Геннадій Григорович, Гаврилов Юрій Пилипович, Мирза Костянтин Володимирович, Морозовський Савелій Гаврилович, Сокорєв Юрій Олександрович, Сокорєв Олег Юрійович, Городніченко Петро Максимович, Тимофєєв Валерій Якович. Начальником громадського формування було обрано отамана куреня Городніченка П.М., а його заступником писаря паланки Тимофєєва В.Я.¹¹⁷

22 лютого 2004 року козацьким Колом куреня було затверджено статут громадського формування з охорони громадського порядку.

По реєстру 2002 року: Отаман – Городніченко П.М., писар – Сокорєв Ю.О., бунчужний – Чудак В.С., скарбник - Сокорєв О.Ю., хорунжий – Павленко О.Д., гуртовий – Гюргієш Д.М., ройовий – Морозовський С.Г., заставний – Хоменко Є.В., заставний – Мандриченко А.І., заставний – Радченко С.Ф.¹¹⁸

Всього козаків по реєстру – 59.¹¹⁹

По реєстру 2003 року є деякі зміни:¹²⁰ Скарбник – Борецький М.Г., заст. отамана по стосункам із пресою – Сокорєв О.Ю., заставний – Антонечко С.О.

Всього козаків по реєстру – 76.¹²¹

8. Білгород-Дністровський курінь Війська Запорозького України.

У 2002 році утворився Білгород-Дністровський курінь Війська Запорозького України (отаман Возний М.М.).

Білгород-Дністровський осередок Всеукраїнської громадської організації. Козацьке Військо Запорозьке України має не лише безліч планів в майбутньому. Багато чого вже зроблено і робиться. Козаки-запорозжці опікуються дітьми та підлітками, займаються благодійною діяльністю, зав'язують плідні міжнародні контакти. У козацький провід входять чимало людей, прізвища яких на слуху у всієї Задністровщини – депутати, діючі офіцери силових структур, підприємці, діячі науки і культури.

Військо Запорозьке являє собою своєрідну козацьку республіку, де козак козакові був і є брат. Брат не по крові, брат – по духу, по волі, брат по спільності інтересів, поглядів, єдності цілей. І тому, безумовно, є різниця між Військом Запорозьким, яке стоїть на ґрунті запорозьких традицій, і іншими, які зараз оголошують про те, що вони «відроджуються». Є багато козацьких формацій, та здебільшого аналіз їх діяльності показує, що козацчиною там і не пахне. Навіть, на жаль, є кримінальні структури, які також називають себе козаками.

¹¹⁴ Довідка №08 Одеського обласного управління статистики від 08.08.2002. Архів автора.

¹¹⁵ Протокол №6 козацького кола куреня ім. С.Білого від 22.02.2004. Архів автора.

¹¹⁶ Наказ отамана куреня ім. С. Білого від 23.02.2004. Архів автора.

¹¹⁷ Протокол №6 козацького кола куреня ім. С.Білого від 26.02.2004. Архів автора.

¹¹⁸ Реєстр куреня ім. С.Білого. 2002. Архів автора.

¹¹⁹ Протокол №2 козацького кола куреня ім. С.Білого від 20.05.2002. Архів автора.

¹²⁰ Реєстр особового складу куреня ім. С.Білого. 2002. Архів автора.

¹²¹ Реєстр куреня ім. С.Білого. 2003. Архів автора.

В меморандуму запорожців сказано, що Президент може бути їхнім гетьманом. Чому? Тому, що його обирає весь народ України. Тому буде зовсім логічно, коли Президент, - якщо він козак, якщо козащина для нього близька, - стане в козацьке коло і запорожці проголосять його своїм «батьком» – гетьманом України.

Формація запорожців створена для того, щоб допомагати державі. Не знищувати, не розхитувати той корабель, який щойно спустили на воду.

Для залучення дітей до козацтва проводять комплексні спортивні заходи, пісенні фестивалі, тижневі табори для козацьких джур. Намагаються, як дозволяють їх ресурси, утримати в руслі козацьких традицій максимально більшу кількість дітей. Адже невдовзі їм керувати цією державою і від козаків, їх батьків, сьогодні залежить, як вони керуватимуть, на яких засадах ґрунтуватимуться.¹²²

9. Жіноча громада Українського козацтва.

У 2002 році заснована жіноча громада Українського козацтва, співзасновниками якої є Горлачова Л.Я., Городниченко Р.С., Воробйова В.В., Грицуналь УА, Пономаренко Л.О., Пономаренко Н.М..

Жіноча громада Українського козацтва була створена ще у 1994-1995 роках, коли стався масовий приплин чоловіків у козацькі осередки Білгород-Дністровського. Національно налаштовані жінки козаків спочатку активно сприяли згуртуванню чоловіків у лавах Українського козацтва, потім утворили свою організацію.

Першими членами громади (з 1999 року) були: Хорунжа – Горбачова Лариса Яківна, хорунжа – Городниченко Лариса Станіславівна, підхорунжа Воробйова Варвара В'ячеславівна, берегині – Грицуналь Уляна Анатоліївна, Пономаренко Людмила Олександрівна, Пономаренко Надія Максимівна.

У 2002 році громада була оформлена юридично. Серед членів громади – заступник директора школи з виховної роботи, учителі, юристи, завідувача магазином, касир, технік-технолог, кондитер, секретар-друкарка, технічки, майстер-перукар, інженери, вихователі, підприємці – всіх їх об'єднує палка любов до неньки-України, бажання робити добру справу – розбудову держави задля добробуту дітей, онуків, наступного покоління.

Основні напрямки діяльності Жіночої громади: Відродження духовності, культурно-історичних традицій козацької жіночості. Роз'яснення громадянам України мети та завдань козацтва на сучасному етапі розвитку суспільства. Відродження Православної Віри та обрядності, історичних та сучасних свят, традицій. Виховання молоді на історичних традиціях козацтва.

В планах громади організація гуртків, козацького хору, танцювального ансамблю та ін.¹²³ На 1 жовтня 2003 року по реєстру – 27 козачок.¹²⁴

10. Білгород-Дністровське районове товариство Українського козацького з'єднання.

Отаман Білгород-Дністровського районного козацького товариства полковник Українського козацтва Білоус Володимир Петрович. Звання присвоєно Гетьманом України І. Біласом 14 жовтня 2003 року наказом №79.

14 жовтня 1987 року в місті Білгород-Дністровському було засновано Окремий осавульській курінь Чорноморського козацького війська і налічував 100 осіб по реєстру. Вибраним отаманом був Білоус В. П. В липні 2004 року аналізують ті події, які почали відбуватися в козацьких підрозділах по Україні по розколу козацтва, на Раді старшини осавульського куріня було прийнято рішення про переєстрацію організації.

¹²² Тимофеев В.Я. Довідка про Білгород-Дністровський курінь Війська Запорозького. Архів автора.

¹²³ Тимофеев В.Я. Довідка про Білгород-Дністровський курінь Війська Запорозького. Архів автора.

¹²⁴ Реєстр козацької жіночої громади станом на 01.10.2003. Архів автора.

2 серпня 2004 року зареєстровано громадську організацію « Білгород–Дністровське районове козацьке товариство Чорноморського козацького з'єднання» з правом юридичної особи. Був відкритий банківський рахунок.

В теперішній час організація нараховує 205 осіб. В товариство входить окремий козацький курінь ім. отамана Сидора Білого, який очолює отаман Городніченко Петро Максимович – полковник Українського козацтва.

Робота в основному будувалася на виконанні регіональної програми відродження та розвитку Українського козацтва на Одещині на 2002–2005 роки. Продовжується розбудова організації. Проводиться виховна робота в учбових закладах: технікумах, училищах, школах.

Девіз товариства: «В роботі не словом, а ділом».¹²⁵

11. Дністровська Січ.

В середині першого десятиріччя XXI століття було організовано Дністровську Січ. Засновники її полковник УК Царенков О.П., осавул УК Єремєєв В.І., генерал-хорунжий УК Тимофєєв В.Я.

Січчю розроблена Програма діяльності, статутні документи; вирішується питання з приміщеннями, засобами діяльності.¹²⁵

IV. ГОЛОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ КОЗАКІВ

„Враховуючи унікальність козацтва, як соціального явища світового масштабу, що воно несе в собі неосяжний національно-духовний, морально-виховний і військово-патріотичний потенціал; що Українське козацтво є наша українська форма демократії і державності і форма військового устрою; що структура організації Українського козацтва легко вписується в адміністративний устрій України і підкріплює його, метою козацького руху є розбудова української держави через духовне об'єднання народу, мобілізація енергії на економічне процвітання і підняття добробуту людей...”

Програма діяльності Українського Чорноморського козацтва

Білгород-Дністровською районною державною адміністрацією від 1 червня 2000 року за №204/2000 було видано розпорядження щодо створення при голові райдержадміністрації Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва.¹²⁶ Затверджено її склад:¹²⁷

Ігумнов Павло Михайлович – заступник голови районної державної адміністрації, голова Координаційної ради.

Логінов Геннадій Вікторович – завідувачий відділом організаційної і кадрової роботи та з питань нагород, заступник голови Координаційної ради.

Городецький Леонід Григорович – паланковий отаман Білгород-Дністровської паланки Українського козацтва, полковник Українського козацтва, заступник голови Координаційної ради.

Тимофєєв Валерій Якович – директор Адамівської загальноосвітньої школи I-II ступенів, паланковий лицар Білгород-Дністровського козацтва, осавул Українського козацтва, секретар Координаційної ради.

¹²⁵ Білоус В. П. Характеристика товариства. Річ про Буджацьку Січ, грудень 2005 року. Архів автора.

¹²⁵ Тимофєєв В.Я. Довідка про діяльність Дністровської Січі. Архів автора.

¹²⁶ Розпорядження Білгород-Дністровської райдержадміністрації від 01.06.2000. Архів автора.

¹²⁷ Склад Координаційної ради Білгород-Дністровського району. Архів автора.

Головними завданнями Координаційної ради є: сприяння розвитку в районі козацького руху; аналіз стану розвитку Українського козацтва в районі та координаційної взаємодії органів виконавчої влади і козацьких організацій у сфері відродження історик-культурних та господарчих традицій Українського козацтва в районі.¹²⁸

З метою реалізації вимог Національної програми відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки, затвердженої Указом Президента від 15.11.2001 року № 1092/2001, відповідного плану МВС України від 28.02.2002 року, плану УМВС України в Одеській області від 17.04.2002 року більш ефективного використання можливостей, передбачених положенням Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону, згідно плану Б-Дністровського РВ УМВС України в Одеській області щодо реалізації вимог Національної програми відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки від 03.05.2002 року»¹²⁹, було здійснено такі заходи: проведено робочі зустрічі з керівниками Українського козацтва для розробки напрямків співпраці в охороні громадського правопорядку; проведено моніторинг діючих козацьких формувань на території району; визначено чисельність козацьких підрозділів, які мають намір створювати громадські формування з охорони порядку; надано допомогу щодо створення громадських формувань з охорони громадського порядку із числа козацтва та розробки їх статутів; здійснено перевірки членів громадських формувань із числа козацтва з метою недопущення членства в ГФ осіб, які перебувають на профілактичних обліках.

Постійно здійснюються слідує засоби, які узгоджені з Б-Дністровським Паланковим козацьким товариством: організуються навчання з правової та спеціальної підготовки членів громадських формувань з охорони громадського порядку із числа козацтва з видачею їм сертифікатів встановленого зразку; залучаються до охорони громадського порядку на вулицях в місцях масового відпочинку громадян, відзначення державних свят, проведення спільних рейдів, до охорони природно-історичних заповідників, збереження врожаю від розкрадання та інших заходів члени громадських формувань із числа козацтва; здійснюється комплекс заходів щодо підготовки допризовної молоді до військової служби з урахуванням кращих традицій козацтва; проводиться робота по відборі кандидатів на службу в ОВС серед кращих членів громадських формувань з охорони громадського порядку з числа Українського козацтва; постійно вивчається, узагальнюється та направляється для впровадження передовий досвід участі козацьких громадських формувань в охороні громадського порядку.

14 жовтні 2003 року було проведено засідання координаційно-політичної ради, на якій були керівники та представники районних організацій політичних партій, керівники районних організацій, профспілок, представники засобів масової інформації, керівники та представники районних громадських організацій, серед яких був Городецький Леонід Григорович, отаман Білгород-Дністровського паланкового козацького товариства.¹³⁰

28 грудня 2001 року Одеською обласною державною адміністрацією видано розпорядження №1097/А-2001 про заходи щодо виконання Національної програми відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки.¹³¹ Затверджено заходи щодо виконання Програми. Заходи такі: залучати козацькі громадські формування до проведення рейдів з охорони лісів та водних живих ресурсів області; надавати підтримку козацьким мистецьким колективам: хоровій капелі «Світоч»,

¹²⁸ Завдання Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі. Архів автора.

¹²⁹ План щодо реалізації Національної програми розвитку козацтва в Білгород-Дністровському районі. Архів автора.

¹³⁰ Звіт щодо реалізації програми розвитку козацтва в Білгород-Дністровському районі. Архів автора.

¹³¹ Розпорядження Одеської облдержадміністрації від 28.12.2001. Архів автора.

вокальному ансамблю «Козацькі забави», дитячому ансамблю «Козачата»; забезпечити інформаційну підтримку реалізації основних положень програми; спільно з козацькими товариствами організувати військово-патріотичне виховання учнівської молоді, започаткувати при проведенні міських, районних і обласних змагань серед допризовної молоді показові виступи спортсменів з козацьких видів єдиноборств; розробити обласну комплексну програму господарської діяльності Українського козацтва; сприяти утворенню цільових позабюджетних фондів Українського козацтва для його відродження, розвитку та підтримки; спільно з Південним напрямом Прикордонних військ України розглянути питання щодо участі козацьких громадських формувань у сприянні охорони Державного кордону України на території області;¹³²

Відділом освіти Білгород-Дністровської райдержадміністрації впроваджено такі заходи щодо виконання Національної програми (наказ №288 від 22 жовтня 2002 року):¹³³ залучаються Білгород-Дністровське міжрайонне та Білгород-Дністровське міське товариства Українського козацтва до військово-патріотичного виховання, фізкультурно-спортивної, туристсько-краєзнавчої та культурно-просвітницької роботи серед учнівської молоді; запроваджено в закладах освіти дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» як форму військово-патріотичного виховання, спортивно-масової та оборонно-масової роботи; відділ освіти бере участь у районних етапах Всеукраїнської туристсько-краєзнавчої експедиції учнівської молоді «Краса і біль України», історико-географічної експедиції учнівської молоді «Сто чудес України»; розвиваються та популяризуються види спорту, засновані на козацьких традиціях, беруть участь в змаганнях, які внесені до Єдиного календарного плану змагань України; проведено у жовтні 2002 року на базі Адамівської ЗОШ I-II ст. семінар-практикум по створенню та організації роботи козацьких молодіжних товариств як осередків відродження і розвитку традиційних козацьких форм самоврядування.

Програма заходів спирається на перелік заходів управління освіти і науки облдержадміністрації від 18.02.2002 року №55-02,¹³⁴ Наказ на виконання Наказу Міністерства¹³⁵ освіти і науки України від 29.12.2001 р. №821 «Про оголошення Указу Президента країни «Про національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки», розпорядження голови Одеської облдержадміністрації від 28 грудня 2001 р. №1097/А-2001 «Про заходи обласної державної адміністрації щодо виконання Національної програми відродження та розвитку Українського козацтва на 002-2005 роки», поширення народних традицій підвищення рівня військово-патріотичного виховання учнівської та студентської молоді, її готовності до захисту Вітчизни, збереження і пропаганди історичної та культурної спадщини українського народу.

Військовий комісаріат області щорічно інформується координатором діяльності козацьких осередків – на виконання розпорядження начальника Головного організаційно-мобілізаційного управління Генерального штабу Збройних Сил України від 04.01.2004 року №115/5/16 з метою аналізу реалізації національної програми відродження та розвитку українського козацтва на 2002-2005 роки.¹³⁶

¹³² Заходи Одеської облдержадміністрації щодо виконання Національної програми відродження Українського козацтва. Архів автора.

¹³³ Наказ відділу освіти Білгород-Дністровської райдержадміністрації від 22.10.2002. Заходи щодо виконання Програми. Архів автора.

¹³⁴ Перелік заходів управління освіти і науки облдержадміністрації від 18.02.2002. Архів автора.

¹³⁵ Наказ Одеської облдержадміністрації від 18.02.2002. Архів автора.

¹³⁶ Звіт координатора діяльності козацьких осередків. Архів автора.

Згідно звіту координатора діяльності козацьких осередків секретаря Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва при голові Білгород-Дністровської райдержадміністрації Тимофєєва В.Я. від 10.02.2004 року, на території Білгород-Дністровського району функціонують 8 осередків Українського козацтва. Є дитячі, юнацькі організації (гуртки) при товариствах:

1. Адамівська загальноосвітня школа I-II ступенів (школа козацько-лицарського виховання). Дитячо-юнацька організація «Молода Січ» Українського козацтва.

2. Долинівська загальноосвітня школа I-II ступенів. Дитячо-юнацька організація «Молода Січ» Українського козацтва.

3. Біленківська загальноосвітня школа I-II ступенів. Дитячо-юнацька організація «Молода Січ» Українського козацтва.

4. Молозька загальноосвітня школа I-III ступенів. Дитячо-юнацька організація «Молода Січ» Українського козацтва.

5. Випаснянська загальноосвітня школа I-лі ступенів. Дитячо-юнацька організація «Молода Січ» Українського козацтва.

6. Білгород-Дністровська загальноосвітня школа I-III ступенів №11. Дитячо-юнацька організація «Молода Січ» Українського козацтва.

Були проведені навчально-методичні збори викладачів допризовної підготовки 1 січня 2004 року. На зборах були розглянуті такі напрями виховання учнів, що ґрунтуються на козацьких військово-патріотичних традиціях, як козацьке тілодуховиховання.

Козацькі товариства беруть участь у військово-патріотичному вихованні молоді. Співпрацюють з цих питань з військовими частинами, військовим комісаріатом та ВНЗ (Адамівській курінь Українського козацтва, Білгород-Дністровська паланка Українського козацтва, Буджацька Січ Українського козацтва, Білгород-Дністровський 1-й Окружний полк ім. П.Орлика Українського козацтва, Білгород-Дністровський Окремий курінь ім. С.Білого Українського козацтва).

До урочистих проведів призовників на строкову військову службу під час проведення призову залучаються такі представники українського козацтва: Скляренко М.П. (Буджацька Січ), Бойчев В.В. (Буджацька Січ), Воробйов В.М. (Білгород-Дністровський Кіш), Городецький Л.Г. (Білгород-Дністровська паланка), Врублевський М.В. (Білгород-Дністровський 1-й Окружний полк).

Працює український козацький народний хор «Мрія» під керівництвом Зорила Івана Сергійовича. Вони проводять ряд концертів, за які відповідальний осавул Українського козацтва Горбачов Святослав Петрович. 21 лютого 2004 року, 29 лютого – шефські концерти для особового складу військових частин А-3955, А-0664.¹³⁷ 5 березня 2004 року – шефський концерт для працівників управління праці та соціального захисту населення виконкому Б-Дністровської міської ради.¹³⁸

Козацькі громадські формування Турлацького (курінний – Скиба М.Є.) та Окремого (курінний – Городниченко П.М.) курінів залучені до рейдів з охорони «Заповідника діда Євсея» (лісничий Костецький Є.П. – с козацтва). Планується з цього приводу розробити положення про громадські формування цього напрямку (як положення про громадські формування з охорони громадського порядку) та передбачити в ньому гарантії соціального захисту його членів.

Відділи культури (начальник Корчагіна Д.І.) та освіти (начальник Добриніна З.І.) постійно надають підтримку козацьким мистецьким колективам (колективи «Веселка», «Гроно», козацький хор, духовий оркестр).

У жовтні 2004 року козацькі самодіяльні колективи прийняли участь у обласному фестивалі – огляду козацького мистецтва. Заплановано обласний фестиваль – огляд козацького мистецтва зробити традиційним і проводити щорічно з нагоди Дня Українського козацтва (друга декада жовтня).

¹³⁷ Звіт про роботу українського козацького народного хору «Мрія». Архів автора.

¹³⁸ Звіт про роботу українського козацького народного хору «Мрія». Архів автора.

В районних газетах «Советское Приднестровье», «Будьте с нами», «Торнадо» започатковані рубрики, тематичні сторінки з метою висвітлення надбань історії, культури, традицій українського козацтва.

Відділи райдержадміністрації: фізичної культури та спорту, культури, освіти та сільвиконками спільно з козацькими товариствами (зокрема – Білгород-Дністровською паланкою, Адамівським курінем, Буджацькою Січчю, Окремим курінем ім. С. Білого.) планують військово-патріотичне виховання учнівської молоді; започатковані показові виступи спортсменів з козацьких видів єдиноборств) зокрема при проведенні Дня міста, свята незалежності). Більшість членів Українського козацтва – офіцери-відставники. Розробляються методичні рекомендації щодо залучення цієї категорії до військово-патріотичного виховання молоді.

Відділами райдержадміністрації: фізичної культури та спорту, оборонної та мобілізаційної роботи разом із сільвиконками ведеться робота по створенню козацьких військово-спортивних клубів у селах Нова Царичанка та Адамівка. Розроблюється положення про клуби цього напрямку; планується надавати їм допомогу, зокрема методичну, фінансову на Всеукраїнському рівні.

Згідно планів роботи відділу фізичної культури та спорту райдержадміністрації, сільвиконкомів козацька молодь району бере участь у щорічних лицарських турнірах, які проходять влітку в старовинній Білгород-Дністровській фортеці. Цей турнір зроблено Всеукраїнським.

Розроблена районна комплексна програма господарської діяльності осередків Українського козацтва.

У Білгород-Дністровському районі утворено районне відділення господарсько-комерційних проєктів Українського козацтва (представник регіонального відділення – полковник УК Царенков О.О.).

Згідно розробленій програмі господарської діяльності козацтва в районні утворено кілька селянських-козацьких (фермерських) господарств (Бойчева В.В., Скляренка М.П., та ін.).

Утворено цільовий позабюджетний фонд Українського козацтва для його відродження, розвитку та підтримки («козацька кредитна спілка»).

Щорічно з нагоди відзначення річниць незалежності України проводяться меморіальні акції з упорядкування козацьких поховань (Старокозаче, Козацьке, Петрівка, Староцаричанка, Адамівка).

Районна організація «Молода Січ» налагодила зв'язки з Всесвітнім Конгресом українців (віце-президент Веріга Іван – професор Торонтського університету – Канада).

Починаючи з 2000 року, заходи щодо проведів призовників району на строкову військову службу проводяться за участю представників Українського козацтва – зокрема – отамана Буджацької Січі генерал-хорунжего УК Скляренка М.П., полковників УК Бойчева В.В., Городецького Л.Г., Тимофєєва В.Я., Устименка Б.І. та ін.). Планується формувати окремі підрозділи Збройних сил України за рахунок молоді – представників Українського козацтва.

Відділ оборонної та мобілізаційної роботи райдержадміністрації спільно із керівництвом козацьких осередків Буджацької Січі, Білгород-Дністровської паланки подав пропозиції щодо участі козацьких формувань району у сприянні охорони Державного кордону України на ділянці Старокозацької застави на розгляд командування Південного напрямку Прикордонних військ України. Планується створити, зокрема на базі Старокозацької застави окремий підрозділ (у складі частини) з числа військовослужбовців – представників Українського козацтва.

Відділи райдержадміністрації: оборонної та мобілізаційної роботи, освіти, сільвиконками залучають козацькі товариства району (зокрема – Білгород-Дністровську паланку, Буджацьку Січ) до військово-патріотичного виховання учнівської молоді (зокрема, на достатньому рівні ця робота ведеться у Долинській ЗОШ І-ІІ ст., Адамівській ЗОШ І-ІІ ст., Біленьківській ЗОШ І-ІІ ст.) Ця робота

проводилася у 1997-2002 роках також у Випаснянській ЗОШ I-II ст., Випаснянській ЗОШ №1 I-III ст., Вигінській ЗОШ I-II ст., Старокозацькій ЗОШ I-III ст., Молозькій ЗОШ I-III ст. Розробляються методичні рекомендації щодо співробітництва педагогічних колективів загальноосвітніх шкіл та Українського козацтва у справі військово-патріотичного виховання молоді.¹³⁹

V. КОЗАЦЬКІ ХУДОЖНІ КОЛЕКТИВИ

У кого немає культури, у того позитивних якостей лише половина. Від особи, яка не пройшла школи мистецтва, завжди віддає грубістю; людині потрібно шліфувати себе, прямувати у всьому к досконалості.

Грасіан.

Фольклор виник на досить архаїчній стадії розвитку музики, коли пісня була тісно пов'язана з обрядом і становила його складову частину. На цій стадії музика ще не мала самостійного значення, вона разом із словом і рухами становила синкретичну єдність. Усі компоненти цієї синкретичної єдності (слово, рух, музична поспівка) мали магічне значення. При виконанні спів поєднувався з відповідними рухами (хороводом, танцем, ходом). Слово, наспів, рух були нерозривні. Музичні інструменти у давніх українських племен виконували різні функції: сигнальну (звуки рога або барабана сповіщали про небезпеку, скликали на віче), ритуальну (гра на музичних інструментах супроводила магічні дії), естетичну (під час свят музика давала естетичне задоволення). Завдяки злиттю в епоху язичництва людини з природою, її одухотворенню, від більшості календарно-обрядових пісень віє ніжністю, чарівністю, добротою і простотою. Магією слова, ритму, музичною інтонацією вони замовляли добрі й злі сили природи. Це були своєрідні народні молитви до різних сил природи, різних божеств. З часом магічна функція втрачалася і стала переважати функція художньо-естетична.

IX – перша пол. XV ст. – епоха середньовіччя. Активно функціювали різні жанри, які мали свої прийоми викладу, сталі поетичні формули, епітети, словесні характеристики, які збагачувалися новою тематикою. Повного розквіту досягнув необрядовий вид усної народної творчості – епос, який виник давно, ще до утворення Київської Русі, а також билини, пов'язані з воєнною тематикою. У билинах яскраво проходить основна патріотична ідея – захист Батьківщини від ворога. Билини відобразили зростання етнічної самосвідомості і патріотизму: боротьба з ворогом важка і жорстока, але народ завжди перемагає. В образах богатирів втілювалися народні ідеали хоробрості, мужності, високої моральності. Богатирі великодушні, б'ються з ворогами тільки в чесному бою, не мстиві й послідовно вірні своєму обов'язку. Билини створювалися не при князівських дворах і не в закутках сільської глушини, а в містах і містечках наддніпрянського пограниччя. «Погранична служба, ратники сільських ополченців, городяни – ось те середовище, яке відповідно до своїх симпатій створювало епічних героїв.

XIII – XIV ст. – епоха ренесансу у південних слов'ян, епоха формування національних держав, чим зумовлено зростання патріотичної свідомості, розвиток національних культур. Під впливом гуманістичної ідеології змінюються погляди на суть музичного мистецтва, якому надається самостійне значення. Музична естетика ренесансу виділяла емоційні властивості музики, її здатність пробуджувати той чи інший емоційний стан і давати слухачеві насолоду.

Кінець XV – початок XVI ст. В усній традиції формуються жанри, які відіграли виняткову роль у духовному та культурно-мистецькому житті українського народу. У

¹³⁹ Звіт координатора діяльності козацьких осередків. Архів автора.

цей час виникає героїчний епос – думи та історичні пісні, що продовжували давні епічні традиції Київської Русі і стали гордістю української нації. Розквітає різноманітна лірика, балади, розвивається танцювальний фольклор (танці козак, гопак та інші. Гопак і козак (козачок) зародились в середовищі козацтва. У запальному танці гопаків розкриваються героїчний і мужній характер козаків, їхні життєрадісність та оптимізм. Це виражається у різних широких і високих стрибках та інших складних фігурах); з'являється новий інструментальний (кобза, бандура, ліра). Виникають думи та історичні пісні, які відображали переважно події, пов'язані з татаро–турецькими нападами. Широко відображалась в думках страшна турецько–татарська неволя. Думи цього циклу є своєрідними «невольничими плачами». З кінця XVI – початку XVII ст. козаки виступають уже не пасивною, струдженою масою, а борються за своє визволення (дума «Про Самійла Кішку», «Про козака Голоту»). Спочатку думи творили самі учасники козацьких походів. Це були козаки, або інші люди, які потрапляли в полон і за втечу деякі з них були осліплені, а потім вони все ж таки поверталися до Запоріжжя. Згодом виконавство епічних творів стає професією. У думках та історичних піснях співається про минулі часи, але минуле пов'язане з сучасністю, з часом виконавця і слухача, що надає їм особливої актуальності та життєвості. У думках з'являється психологічна характеристика героїв, у них поєднуються індивідуальне та колективне начала. В українському епосі відобразилася властива для гуманізму тенденція – прагнення особистості до волі. Герої дум не змиряються зі своїм рабським становищем, а активними діями визволяють себе та інших полонених.¹⁴⁰ Яскраво втілюється в українському епосі й такий важливий принцип ренесансного гуманізму, як любов до Батьківщини, патріотизм, вірність своїй вірі й народним традиціям.

З кінця XVI ст.. музична освіта в Україні піднялася на значно вищий рівень. Цьому сприяло виникнення братських шкіл, колегіумів, які були тими осередками, де культивувався хоровий спів і дбали про його найвищу якість. Хоровий спів звучав у братських школах як в православних храмах, так і при виконанні учнями ранніх форм театрального мистецтва. Про це свідчать перші друковані декламації кінця XVI –XVII ст.. До них належить «Просфонема» (Львів, 1591 р.), або привітання, яке виголошували учні Львівської братської школи київському митрополиту Михайлові Рогозі. Хоровий спів у братських школах кінця XVI – початку XVII ст.. займав виняткове місце, а школи були осередком розвитку хорового мистецтва. З утворенням в Україні Острозької академії (1580 р.), Львівського, Ставропігійського братства (1586 р.), численних братських шкіл на Січі, де, крім інших предметів, викладали піїтику, риторику, співи, сприяють тому, що у надрах народної мови мелосу кристалізуються нові засоби ліричної пісенної творчості. У всіх народів лірика має властивість конденсувати національно особливе і впливати на попередні види творчості. В Україні вже в XVII ст. пісенну лірику характеризує чистота мови, стрункість версифікації. У складанні нової козацької епіки та лірики немала роль належала учням братських шкіл, колегій.¹⁴¹

XVII – першої пол. XVIII ст. – Бароко. Активізація соціальної та національно – визвольної боротьби, виникнення козацько–гетьманської держави стало суспільно–політичним ґрунтом Бароко (трагічний гуманізм). Змінюється погляд на людську природу. Виникає дуалістичне уявлення про людську істоту, котра здатна як на добрі, так і на злі вчинки. Підкреслюється подвійність її буття: фізичне і духовне. У духовному вбачають єдину надійну основу життя людини. Формується інша свідомість, яка спрямувала людину на шлях розумних самообмежень і свідомого самоконтролю. І хоч цей період для українського народу був дуже складним і буремним, проте визвольна війна сприяла зростанню національної свідомості

¹⁴⁰ Корній Л. Історія української музики. Київ, видавництво М.П.Коць., 1996. – 15 – 52 с.

¹⁴¹ Софія Грица. Трансмісія фольклорної традиції. – 41 с.

народу, активізації національних сил у розвитку своєї культури. Існування, хоч і в складних історичних умовах, козацько–гетьманської держави протягом майже століття позитивно позначилось на розвитку різних галузей культури і сприяло їхньому розквітові в цей період. Хронологічно невеликий період від початку визвольної війни до смерті Богдана Хмельницького (1657 р.) дав стільки зразків пісенного фольклору, скільки не створили попередні століття. У цей період думи та історичні пісні відзначаються історичною конкретністю і розповідають про реальні події, які тоді відбувалися (Хмельницький і Барабаш), козацько–селянські рухи. У думах та історичних піснях яскраво відображено волелюбні прагнення українського народу, всенародна боротьба проти польсько–шляхетського панування в Україні. Народ виступає в них як могутня сила, що бореться за свою волю під проводом відважних і відданих йому героїв. Український епос пройнятий почуттям патріотизму, любов'ю до рідної землі, відданістю своїй православної вірі. Крім епосу, в др. пол. XVII ст. – першій пол. XVIII ст. розвиваються й інші жанри укр. фольклору: побутова лірика, танцювальні жанри. На середину XVIII ст. вже склався основний класичний фонд українського фольклору.

В музичній освіті братніх шкіл з'являється хоровий спів з інструментальним супроводом. В Києві існували хор академічний та хор при Братському монастирі. Академічний хор брав участь у різних святах під час урочистих прийомів гостей, диспутів, рекреацій (травневих розваг на природі). Студенти Київської академії музикували і поза стінами свого закладу. Бідні студенти створювали невеликі хорові групи і мандрували з ними по місту і найближчих селах, заробляючи собі на життя (співали, виголошували вірші, ставили лялькові вистави).

На Запорізькій Січі існували теж школи. За свідченням істориків, головна січова школа (на Чортотлицькій Січі, заснована в 1659 р.) мала спеціальне відділення, що готувало співаків та музикантів. З часом це відділення виділилося в окрему школу «вокальної музики і церковного співу», такі школи були і в паланках (адміністративних округах). У святкові дні учні шкіл співали перед козаками й розігрували веселі інтермедії, ставили вертеп. Розважаючись після вдалих воєнних походів, козаки Січі водили за собою величезний натовп музик і січових півчих – школярів. Школи готували музикантів для полкової музики. Історичні пісні цього часу збагачуються героїчними інтонаціями, виділяються пісні з мелодикою маршового характеру, з чіткою композиційною структурою («засвистали козаченьки»). Ці пісні бадьорі, пройняті оптимізмом; їм притаманні героїчний пафос, гімнічність.¹⁴¹⁴²

Ще донедавна уявлення про фольклор, про його жанри, структуру, звучання здебільшого були нечіткими, а спеціалісти з фольклору – серйозно стурбованими неувагою до нього, нехтуванням його глибинними традиціями. Нині ситуація певною мірою змінилася на краще не тільки в аспекті знайомства широких мас з народною творчістю, а й розуміння її суті для історії, культури. В епоху культивування горезвісної доктрини про злиття націй, фантом висувався на шкоду етнічній самобутності. Забувалася пісня, традиції роду, безмежна гама людських почуттів, що мають глибинний характер. Ще донедавна обрядовий фольклор ототожнювався з реакційними пережитками, а нерідко трактувався як прояв націоналізму. В умовах перебудови і гласності ситуація змінилася на краще. Престиж фольклору в країні значно зріс завдяки посиленій пропагандистській роботі – засобами радіо, телебачення, в етнографічних концертах.

Білгород–Дністровський край багатий на талановитих самородків, які бережуть фольклорні традиції України. Ця робота дуже важлива для піднесення національної культури. Все це було б неможливим без ансамблів Козацький духовий оркестр, хор української народної пісні «Мрія», «Веселка», «Гроно», які доводять, що український фольклор не лише існує, а й має значні сили.

¹⁴² Корній Л. Історія української музики. Київ, видавництво М.П.Коць, 1996. – 177 – 203 с.

В статутах усіх сучасних козацьких організацій Задністрів'я мовиться про необхідність розвивати козацьку культуру, зокрема:

- Чорноморське козацьке військо, Чорноморське козацьке з'єднання: «...створення козацьких фольклорних колективів, ансамблів»;
- Окремий полк ім. П.Орлика, Білгород-Дністровський Кіш Буджацької Січі: «...відродження, утвердження і розвиток української культури»;
- програма «Джура» Українського козацтва: «Організувати дитячі фольклорні колективи з вивчення козацької пісні та танцю, української народної пісні та танцю»;
- статут Молодої Січі Українського козацтва: «Відродження козацьких мистецьких традицій: кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю, дотепного влучного слова, різьбярства, художнього розпису, художньої вишивки, іконопису»;
- програма розвитку Чорноморського козацтва на 2002-2005 роки: «п.4. Вивчити можливості й утворити у районах нові козацькі творчі самодіяльні колективи, надавати підтримку створеним мистецьким колективам, провести районні фестивалі-огляди козацького мистецтва».

1. Козацький духовий оркестр.¹⁴³

Із організацією козацьких осередків в Білгород-Дністровському районі та місті – навесні 1996 року від військового оркестру Білгород-Дністровської залоги (гарнізону) відокремився козацький духовий оркестр (малий склад). Він складається з труб (3), баритону (1), тенорів (2), валторни (1), альту (1), басу (1), тромбону (1), великого барабану (1), малого барабану (1). Керівник козацького духового оркестру – Радченко Степан Федорович.

Козаки обслуговували козацькі заходи: конференції, зустрічі з отаманами, паради, ходи, виступали з концертами духової музики, надавали ритуальні послуги за помірними цінами...

Найактивнішими учасниками оркестру було створено ядро – козацьку раду – члени якої є Радченко Степан, Дегтяр Леонід, Литвин Петро, Хомко Анатолій, Радченко Володимир, Лисовий Анатолій.

Приємно було пройтися головною вулицею Білгорода-Дністровського з козацьким оркестром.

2. Хор української народної пісні «Мрія».¹⁴⁴

16 років тому молодий, енергійний, талановитий Іван Зорило прийшов на завод медичних виробів (сьогодні ВАТ «Гемопласт») з метою створити хоровий колектив. Й це йому вдалося.

В 1989 році на базі заводу медичних виробів було створено хор української народної пісні. До складу хору входять люди різних професій, різних національностей, але всі вони великі любителі української народної пісні.

Через три роки колективу було надано звання «Народний». Кожен рік хор давав звітний концерт перед робітниками та керівництвом заводу. Жодне свято не проходило без його виступів. Завжди радісно й тепло артистів зустрічали не тільки заводчани, але й жителі міста й району.

Про колектив багато писали в районних та обласних газетах. Хор має багато грамот, дипломів, свідоцтв; брав участь в міських, обласних, міжнародних фестивалях. На одному з таких фестивалів – «Травнева калина» - зустрілися з таким ж колективом з міста Кривий Ріг. Зав'язалася творча дружба. Колектив запросили на фестиваль української народної пісні до Кривого Рогу. Декілька разів приїздив криворізький хор до Білгорода-Дністровського.

¹⁴³ Козацький духовий оркестр. Характеристика. Архів автора.

¹⁴⁴ Хор української народної пісні «Мрія». Характеристика. Архів автора.

Керівництво заводу багато допомагало колективу, виділявся транспорт для поїздок, матеріальна допомога артистам, був на заводі свій хорклас. Колектив преюмівався турпоїздками до Ленінграду, у Карпати, Крим.

Але змінюються часи, змінилося керівництво міста, заводу. Змінилося й наше життя. Із-за матеріальних проблем на заводі скоротили ставки баяністів та керівника хору; колектив залишився без свого хоркласу та матеріальної підтримки.

Але хор не розпався, він продовжує жити й радувати своєю піснею народ. Ось вже п'ять років керівник хору й баяністи працюють з колективом безкоштовно, п'ять років колектив не має ніякої підтримки від міста. Проводили репетиції й в ПТУ-10, й в міській бібліотеці, й в рибпромисловому технікумі. Сьогодні артисти мають приміщення на території міського пологового будинку. В 2004 році виділили старе складське приміщення, його відремонтували за свої кошти, виписали дошки й керівник сам зробив лави. Зараз артисти вважають, що це хорклас й сподіваються, що тут вони будуть працювати постійно.

В колективі 38 осіб різних професій, різного віку й різного характеру. Але за п'ять років вони дуже здружилися, «загартувалися» й стали великою співучою, веселою родиною й живуть за девізом – «Нам пісня жити й перемагати допомагає».

3. Ансамбль української народної музики «Веселка».

Ансамбль «Веселка», якому вже тридцять років, створений на базі Білгород–Дністровського педучилища силами викладачів – Михайлом Івановичем Нікіруєм, його дружиною Валентиною Афанасіївною й такими ж , як і вони, ентузіастами, популяризаторами і виконавцями народної музики В. І. Заїкою й В. Д. Краснянським. Спочатку це був ансамбль «Троїсті музики» з трьох музикантів, який з часом став поповнюватися талановитою молоддю з самого педучилища й шкіл міста. Нині це сталий колектив української пісні зі співучою та хореографічними групами, власним оркестром народних інструментів, який об'єднує людей різного віку й занять, але з'єднаних великою любов'ю до музики, пісні, серед яких – сім'ї Заїки, Нікіруй, Сухаренко та інші.

На протязі багатьох років колектив «Веселки» удосконалює свою майстерність, проводить велику роботу по збиранню фольклорного матеріалу. Саме обрядові пісні становлять основу репертуару колективу. Із студентськими фольклорними експедиціями М.Нікіруй об'їздив мало не всі села Придністров'я, збираючи невідомі зразки гаївок, щедрівок, весільних та обжинкових пісень. За роки копіткої пошукової роботи таких знахідок стало на великий фольклорний збірник, який вже підготовлено до друку. Учасники ансамблю також відтворюють старовинні народні інструменти. Увесь свій вільний час віддає виготовленню сопілок, ріжків, кувиць Викладач педучилища В. І. Краснянський. Вдалих підбір голосів виконавців та своєрідне звучання оригінальних музичних інструментів (таких, як коза, бас, бугай) дозволяють ансамблю з успіхом відтворювати мелодії та пісні новорічних, весняних, весільних та інших народних обрядів. Обрядовій темі відводиться особливе місце в виступах «Веселки». Тут характерним є не тільки вокальне та оркестрове виконання елементів хореографії (з учетом природи мелодій, їх жанру, приналежності до тої чи іншої епохи), але також використання різноманітної обрядової атрибутики – Стрічок, вінків, паляниць, рушників і т. п. З великою майстерністю виконуються ансамблем не тільки українські, російські народні пісні, а й польські, болгарські та інші пісні.

У складі колективу – студенти та викладачі педагогічного училища. Їх Нікіруй прискіпливо відбирає за конкурсом, а потім ще «школять» у підготовчих групах перш ніж включити до основного складу. Адже ансамбль гідно носить звання народного, а це зобов'язує постійно тримати його у високій художній формі, вдосконалювати майстерність співаків, музикантів і танцюристів до професійного рівня. За час існування «Веселки» її школу пройшло більше півтисячі студентів педучилища, і всі вони, незалежно від обраної спеціальності, на все життя стали палкими шанувальниками української пісні. А ще за ці роки в ансамблі з'явилися

колективи-паростки – співочі й інструментальні гурти, організовані по всій Україні його колишніми вихованцями. Таких уже налічується близько тридцяти.

Багато колишніх вихованців ансамблю продовжують удосконалювати свою майстерність в спеціальних учбових закладах, а деякі стали керівниками самодіяльних колективів. Так, наприклад, А. Гринько створив в селі Петрівка оркестр з народних інструментів, який вже став відомим в Білгород–Дністровському районі. В «Веселці» колись починав Андрій Яцеленко – керівник ансамблю «Водограй». В Молдові в ансамблі «Віоріка» співає Наталка Дачева.

В 1999 році «Веселку» запросили дати концерт. Товариство слов'янської культури кожного року проводить концерти з участю представників всіх слов'янських народів по черзі. Цього разу підійшла черга України. При виборі ансамблю вибрали «Веселку». Виступ проходив в залі Державної філармонії, вели трансляцію по телебаченню та радіо на всю країну. В цьому ж році «Веселка» виступила на великому Українському концерті в Варшаві в залі Конгресу.¹⁴⁵

У 2001 році «Веселка» приймала участь в 55–у Міжнародному фестивалі аматорського мистецтва у Валлійському містечку Ланголлен. У ньому брали участь 140 народних колективів більш ніж з сорока країн світу. В кожній номінації – своє журі. Богдан Пікіруй півроку вів електронну переписку з Ланголленом. Але це був тільки перший крок на шляху до Уельсу. Коли вже ансамбль під'їжджав до Ланголлену. Через дорожні затримки, визвані відсутністю необхідної кількості коштів. Колектив запізнався. Час виступу в номінації «соло» вже пройшло. Ансамбль приїхав практично перед початком конкурсу в номінації народних колективів. До виходу на сцену залишалось менше години. Добре, що виступ «Веселки» згодились пересунути на пізніше. Їх два номери зайняли тільки 6 хвилин. Це дуже складна справа – показати за лічені хвилини те, що готується роками, показати культуру цілого народу. Журі очолював Член Королівської Академії; «Веселка» підкорила тисячі слухачів і професійне журі. І ось підсумок – «Веселка» стала першою. Жаль, що маючи заявки на участь у двох номінаціях фестивалю, «Веселка» виступила тільки в одній. Але журі в номінації «соло» прослухало солістку В. Нікіруй й дозволило виступити їй поза конкурсом. Це був дивовижний виступ.

З Білгород–Дністровська за славою для України їздили в Англію: В. Герасименко, І.Горяну, Т.Довганич, О.Долготьор, В.Іщенко, З.Кожухарь, Н.Котеля, І.Костова, Д.Корженко, В.Кошельник, Н.Мельник, Т.Мельницька, Н. Мякінькова, В.Нікіруй, Т.Новаченко, М.Прищепа, І.Рогова, В.Сухаренко, І.Царук, С.Цуркан.

В 2002 році на цьому ж фестивалі колектив виступив вже у трьох номінаціях. В номінації ансамблів народної музики «Веселка» зайняла друге місце. Журі при оцінюванні приймало до уваги артистизм, костюми, оригінальність і культуру виконання, різноплановість і багато інших критеріїв. Склало враження й те, що у колектива є оркестрова група, де звучать бандура, цимбали, сопілка, скрипки, козо бас. Серед колективів такого рівня на фестивалі не було, а, можливо, й на Україні немає такого любительського колектива, у якого є свій оркестр. В номінації Folk Song Party «Веселка» зайняла перше місце. Валентина Афанасіївна Нікіруй прийняла участь в конкурсі солістів, виконуючих фольклорні композиції. З вісімнадцяти претендентів вона ввійшла в п'ятірку найкращих.¹⁴⁶

Визначні творчі віхи ансамблю «Веселка»:¹⁴⁷ 1973 р. Почались перші репетиції троїстих музик. 1974 р. Творча зустріч з кобзарем О. Чуприною. Формування вокальної і оркестрової груп ансамблю. 1975 р. Участь в фестивалі «Студентська весна». 1976 р. Представляли державу на міжнародному фестивалі в Югославії; концерт на республіканському телебаченні. 1977 р. Стали переможцями 1–го Всесоюзного фестивалю народної творчості (Велика Золота медаль); «Веселкі»

¹⁴⁵ Олесские известия. Варшавяне аплодируют «Веселке». 1999. – 19 травня.

¹⁴⁶ Советское Приднестровье. Нас знает мир! 2002. – 18 июля.

¹⁴⁷ Нікіруй М.І. Перелік виступів ансамблю. Архів автора.

присвоєно звання Народного; участь у міжреспубліканському фестивалі в Тирасполі. 1978 р. Концерти по Україні, запис телепередач. 1979 р. Участь в фестивалі–конкурсі «З піснею по життю». Стали лауреатами; концерти в Бресті, Білорусія; участь у відкритті III Міжнародного телефестивалю «Радуга», Москва, Останкіно. 7–14 січня. 1980 р. Концерти по Україні. Записи по радіо, телебаченню. 1981 р. Концерт для делегатів XXVI з'їзду України. 1982 р. Запис для телебачення Німеччини; концерт на ВДНГ в Києві. 1983 р. 30–ти хвилинний концерт на союзному телебаченні. 1984 р. Концерти по Україні, творчі зустрічі. 1985 р. Участь у відкритті десятого Міжнародного кінофестивалю; концерти в Києві; концерти для викладачів педагогічних училищ республіки; творча зустріч і концерт з колективом з Данії 24 жовтня; на протязі року ансамбль дав 60 концертів. 1987 р. Участь у фестивалі «Студентська весна». 1988 р. Концерт в м. Києві в рамках фестивалю, 15 –18 квітня. 1989 р. Концерти на святі мистецтв в Молдавії (Стефан–Воде); концерт по телебаченню звіту Одещини в Києві; участь в концертах в рамках II Республіканського фестивалю народної творчості «Вінок дружби». 1990 р. Творча зустріч з хоровою капелою «Дударик»; концерт для викладачів і студентів педагогічних училищ України; концерти в Києві (педучилище №2, Будинок культури і т. д.). 1991 р. Концерт для делегації з Фінляндії. 1992 р. Концерт для учасників Республіканського семінару; концерт в м. Бендери. 1993 р. Ювілейні концерти до 20–річчя; стали лауреатами фестивалю «Травнева калина». 1994 р. Концерти по Україні. 1995 р. Концерти по Україні. 1996 р. Концерти по Україні. 1997 р. Участь в міжнародному фестивалі в м. Черкаси; участь в міжнародному фестивалі в м. Тирасполь; 1998 р. Програми на телебаченні, по радіо. 1999 р. Виступ у Варшавській філармонії, 19 січня; концерт в Залі Конгресовій в м. Варшава, жовтень; концерт в м. Отвоцк, Польща у жовтні; запис на польському телебаченні. 2000 р. Концерти в рамках днів української культури в Болгарії; показ по болгарському телебаченні; стали лауреатами фестивалю «Таланти твої, Україно». 2001 р. Концерти в м. Бамберг, Еффельтріх – Німеччина, 9 –10 липня; концерти в м.Криниця – Польща, 12 липня; участь в 55–му міжнародному фестивалі під патронатом Принца Уельського в м. Лланголлен, Великобританія у липні; запис на телебаченні Великобританії; концерт в Соборі міста Лланголлен; концерт в м. Бала; 2002 р. Концерт для педагогів м. Зальцбург, Австрія (Музична академія ім. В.А. Моцарта); конкурсні виступи в рамках 56-го фестивалю під патронатом Принца Уельського в трьох номінаціях. В номінації «Ансамбль народної музики» завоювали друге місце. В номінації «Народний спів» – перше місце; концерт в м. Бала, Уельс; виступи в рамках фестивалю лемківської культури в Варшаві; концерт в м. Форхейм, Еффельтріх, Німеччина; стали лауреатами в конкурсному фестивалі «Козацькому роду нема переводу»; участь в урядових концертах. 2003 р. Участь у гала–концерті в рамках фестивалю, присвяченого входженню Польщі в Євросоюз, м. Польща; стали лауреатами конкурсного фестивалю «Байда», після приймали участь в гала–концерті лауреатів в м. Києві, у Національній опері; концерти в рамках ювілею ансамблю (30 років); науково – практична конференція. 2004 р. виступ 9-го липня на сцені міжнародного фестивалю–конкурсу під патронатом Принца Уельського в м. Лланголлен у Великобританії; запис на телеканалі «BBC», «Опус» – Великобританія; концерт «Веснянки на вулицях Парижу»; концерт в м. Санс; концерт в м. Форхейм, Еффельтріх, Німеччина; концерт для учасників Регіонального семінару замісників директорів педагогічних училищ України з проблем патріотичного виховання молоді. 2005 р. Проведення творчого вечора–концерту солістки ансамблю В. Нікіруй; концерт для учасників республіканського семінару журналістів.

4. Ансамбль української народної музики «Гроно».¹⁴¹⁴⁸

Ансамбль був створений у 1997 році на базі міського Центру дитячої творчості. У цьому ж році колектив вперше став Лауреатом міського і обласного конкурсів–оглядів «Таланти твої, Україно».

У складі ансамблю працюють три різновікові групи, що складає 45 гуртківців. Творча діяльність колективу спрямована на відродження української народної пісні. Весь склад ансамблю – хлопчики, тому і репертуар колективу побудований на українських похідних маршах, козацьких піснях, думах, баладах.

Керівник Богдан Михайлович Пікіруй професійно досконалий педагог, вміло організовує навчальний процес, розвиває творчі здібності вихованців, їх художні особливості.

Ансамбль веде активну роботу по естетичному вихованню юних слухачів, по пропаганді українських народних пісень. Колектив користується великою популярністю у мешканців міста, є постійним гостем у навчальних закладах, дитячих таборах відпочинку та санаторіях смт Затока та Сергіївка.

Є активним учасником дитячих свят, концертів і акцій, які проводить міський Центр дитячої творчості.

В основі успіху колективу полягає системність навчально– виховного процесу: гра на музичних інструментах, пошук і відтворення пісенного матеріалу, розвиток вокальних здібностей дітей. Колектив постійно працює над удосконаленням своєї виконавчої майстерності. Всі вихованці і керівник завжди знаходяться у творчому пошуку.

Ансамбль «Гроно» є лауреатом I, II та III ступенів XI, XII, XIII, XIV, XV обласних в рамках Всеукраїнських оглядів–конкурсів «Таланти твої, Україно». У 2003 році ансамбль прийняв участь у Всеукраїнському фестивалі козацької пісні «Байда», де здобув звання Лауреата. Того ж року хлопці прийняли участь у святковому концерті на Всеукраїнській козацькій Раді в Національній Опері України. Влітку 2005 року вокальне тріо ансамблю представляло Україну на XXIII конкурсі «Лемківська ватра» в Польщі. Ансамбль народної української музики «Гроно» має звання «зразковий художній колектив».

VI. КОЗАЦЬКА ПЕДАГОГІКА

Національна ідея є провідною, об'єднуючою в історичному бутті кожного народу, нації (етносу). Українська національна ідея проходить через всю педагогічну спадщину минулих епох. Вона надихала цілі покоління освітніх діячів, педагогів на вірне служіння рідному народу. Дослідження витоків, становлення й розвитку національної системи виховання, вітчизняної педагогіки є першорядною проблемою, від розв'язання якої залежить вихід незалежної Української держави на сучасний рівень світових стандартів у галузі освіти і виховання.

Творчий підхід до історико-педагогічної спадщини нашого народу дозволяє стверджувати, що чільне місце в ній належить могутньому освітньо-виховному потенціалу, який найдоцільніше назвати українською козацькою педагогікою. Щоб розкрити її основні ознаки, необхідно насамперед з'ясувати, що таке українське козацтво як культурно-історичний феномен.

Народ – нація – це самовідтворювана система. Вона може втратити певні функції (державницькі), але доки жива – спроможна сягати ще вищих рівнів свого розвитку. Потрібні лише внутрішня сила і воля. Втіленням волі і сили, феноменом відродження свідомо і послідовно стало козацтво. Славетний байда (Вишневецький) не тільки поборює військову потугу татар і турків, а й гордо відкидає компроміс

¹⁴⁸ Ансамбль української народної музики «Гроно». Характеристика. Архів автора.

(навіть в ім'я життя) з поневолювачами народу (віра твоя, кидає він у вічі султанові погана - тож волю умерти, але не бути в спілці з тобою). В ім'я розквіту народу П.Конашевич-Сагайдачний з усім своїм кошем вступає до Київського освітнього братства. Б. Хмельницький сприяє розвитку Києво-Могилянської академії, багато полковників здобуває освіту в зарубіжних університетах. Гетьман І.Мазепа будує освітні заклади та храми. П. Орлик творить найдемократичнішу та найгуманістичну в Європі Конституцію, а Кирило Розумовський докладляє максимальних зусиль для створення в Батурині університету й 52 роки очолює російську академію наук і здобуває всеєвропейське визнання.

Історія вчить: поки козацтво було могутньою, суспільною культуротворчою, моральнодуховною, національно-патріотичною потугою, доти Україна зберігала свою незалежність чи автономію. Загальновідомо: козацтво – надзвичайно високого, елітного рівня військова організація, але самою історією їй судилося відіграти роль вирішальної сили у відродженні нації-держави, захисті демократії і свободи, гуманізму, найвищого рівня – конституційної, правової культури. Дика і темна, свавільна, гультяйська сила, як атестували козацтво недруги України, цієї місії виконати не могла. Нагадаймо свідчення Д. Яворницького: на Січ приймали лише тих, хто визнав православну віру, спілкувався українською мовою, брав присягу захищати до останнього подиху людину, родину, військове товариство й Україну, та за них бути готовим віддати й життя. Іноземці відзначали: козацтво породило найвидатніший феномен лицарства, патріотизму, честі - духовне побратимство; їм не вдалося зафіксувати жодного випадку зради цього тилу людства! І цілком зрозуміло, що такий тип людей не міг з'явитися сам собою, з нічого.

Вирішальну роль у кристалізації українського характеру відіграла козацька освіта, педагогіка самопізнання та самореалізації, особової й національно-релігійної самосвідомості, філософії життя по-людськи: чесно і совісно, патріотично й професійно, на засадах демократії і свободи, красиво і просто. Закономірно, що народ в історичних піснях і думках підніс козацтво на висоту ідеалу. Г. Сковорода не тільки розвинув філософсько-етичний принцип самопізнання, самотворення, самореалізації, а й уславив як образ-взірець «отця вольності Богдана». Т. Шевченко, написавши не тільки «Кобзаря», а й «Букваря», еталонами людини оспівував носіїв козацької філософії, етики і моралі, гідності і честі, політичної активності та державницької мудрості. Доречі, Великий Кобзар був курінним отаманом Петербургського козацького Кошу! Тож природно, що форми козацької етнопедагогіки жили в творах П. Куліша і М. Костомарова, П. Мирного, І. Франка і Л. Українки, Карпенка-Карого, у працях видатних педагогів Г. Ващенко і Яніва, Шлемкевича, Сухомлинського і Стельмаховича, а нині повертається до системи сучасної освіти як незнищений Дух нації.

Епоха козацтва створила багатогранну, глибоку духовність, що стала гордістю і окрасою, вершиною української національної культури. Її освітньо-виховний, емоційно-естетичний потенціал ліг в основу не лише козацької, а й усієї української національної системи виховання. Козацтво було, в кращому розумінні цих понять, аристократією національного духу, високоморальною елітою своєї нації. Палкий український патріотизм козаків був могутнім стимулом до державотворчого, вільного і незалежного життя. Багатовіковий визвольний козацький рух покликав до життя унікальне явище не лише східнослов'янської, а й світової культури – козацьку педагогіку. Вона найтісніше пов'язана з матеріальною і духовною сферами, творцями яких було українське козацтво. Уся козацька Україна була поділена на «полки», і в усіх полках та у володіннях Січі функціонували різного роду школи. Ті школи давали світську, релігійну і військову освіту, а головне – готували до життя: як приватного, так і державного. Україна вся була всяяна навчально-виховними закладами і закономірно була визнана Європою як найосвіченіша країна – нація.

Українська козацька система виховання – глибоко самотутнє явище, аналогів якому не було в усьому світі. Вона мала кілька ступенів. Передусім – дошкільне

родинне виховання, яке утверджувало високий статус батьківської і материнської народної козацької педагогіки. Вже в цей період специфічною була роль батька: він цілеспрямовано займався загартуванням своїх дітей, формував у них лицарську честь і гідність, готував їх до подолання життєвих труднощів, до захисту рідної землі, вільного життя. Другий ступінь козацького виховання найдоцільніше назвати родинно-шкільним. У козацьких, братських та інших типах шкіл найвищий статус мали родинні, національні, духовні і матеріальні цінності, які переростали в загальнонаціональні (заповіді волелюбних батьків і дідів, традиції, звичаї і обряди тощо) і включали в себе релігійно-моральні цінності. Потім молодь, яка прагнула знань, училася у вітчизняних колегіумах і академіях, у відомих університетах Європи, отримувала підвищену і вищу освіту. Такі молоді люди, освічені і виховані на європейському рівні, часто очолювали, як правило, національно-визвольний рух, брали активну участь у розбудові освіти, науки і культури України та інших, зокрема, слов'янських держав. У січових і козацьких школах, школах джур, а також по закінченню вищих навчальних закладів юнацтво одержувало систематичне фізичне, психофізичне, моральне, естетичне і трудове загартування, національно-патріотичну підготовку, спортивно-військовий вишкіл.

У центрі козацької педагогіки – ідеал вільної і незламної в своїх прагненнях до свободи людини, яка на вітчизняних традиціях громадського, політичного життя розвиває рідну культуру й економіку, будує незалежну державу. Козацька виховна мудрість плекає обумовлений конкретно-історичними обставинами тип українця, який свято береже традиційні родинні і загальнонаціональні цінності. Будучи найтипівішими представниками українського народу, козаки виробили власну духовність, яка стала гордістю національного менталітету, його найвищою вершиною. Такими компонентами духовності є козацька ідеологія, козацька філософія, козацька мораль і етика, козацький світогляд, козацький характер та ін. Оволодіваючи козацькою духовністю, підростаючі покоління української молоді заперечували рабську психологію, втрату людиною самостійності й гідності, слабодухість, пасивність, невіру в свої сили, політичне прислужництво.

Козацьке загартування тіла й духу своїми коренями сягає часів праукраїнської історії. Цілісна система козацького тіловиховання викристалізувалася і досягла найвищого ступеня розвитку саме в запорозьких козаків. Тілесне і психофізичне загартування козаків було складовою частиною комплексної і цілісної системи ідейно-морального, емоційно-естетичного і військово-спортивного виховання.

Висока ефективність дії козацької педагогіки, втілення нею найвищих досягнень національної педагогічної спадщини забезпечує глибоку і всебічну етнізацію підростаючого покоління. Пізнавально-виховний потенціал козацької педагогіки сприяє створенню таких соціальних ситуацій, умов, які найбільше відповідають сутності генофонду української нації.¹⁴⁹ В умовах демократизації і гуманізації суспільного життя, зміцнення незалежності України досягнуто такого доробку в теорії і практиці національної системи освіти і виховання, який дозволяє перейти на новий, вищий рівень розвитку вітчизняної педагогіки.

Важливу роль у її розвої відіграли Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття», концепція національного виховання, схвалена Всеукраїнською педагогічною радою працівників освіти (червень 1994 р.), програми і концепції Інституту українознавства Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Мета програми – плекання підростаючих поколінь з глибоко національною свідомістю і самосвідомістю, характером, світоглядом та ідеалами на традиціях культури, духовності рідного народу, на кращих досягненнях інших народів.

У період утвердження незалежної України відроджене Українське козацтво як громадсько-політична організація створила Українське дитяче і юнацьке товариство „Січ”, Всеукраїнський добротинний Фонд лицарського виховання ім. Петра

¹⁴⁹ Українська козацька педагогіка. Освіта. – 1992. – 1 вересня.

Сагайдачного. В осередках цих організацій, у багатьох родинах, школах та інших навчально-виховних закладах діє козацька педагогіка. У багатьох регіонах України діють учнівські козацькі гурти, курені, коші, братства, товариства та ін. Створюються козацькі читанки, хрестоматії, розробляються методики і технології виховної роботи на козацько-лицарських традиціях. Поряд із відродженням таких організацій, як «Січ», «Пласт», «Сокіл», народжуються і міцніють дитячі та юнацькі об'єднання суто козацького характеру, зокрема «Джура» – дитячо-юнацька організація національно-духовного відродження, дитяча та молодіжна організація Українського козацтва «Молода Січ». ¹⁵⁰

У 1995 р. Міністерство освіти України довело до відома і використання в навчально-виховній роботі «Методичні рекомендації педагогічним колективам закладів освіти України по відродженню історико-культурних та господарських традицій українського козацтва». ¹⁵¹

5-6 липня 1997 р. відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасна козацька педагогіка», на якій розроблено і схвалено чимало важливих документів (концепцій, програм та ін.), спрямованих на подальший розвиток національної системи освіти, виховання молоді на традиціях українського козацтва. Такі конференції вирішено проводити щорічно.

У тижневику «Освіта» від 24 вересня – 1 жовтня 1997 р. було надруковано першу в історії вітчизняної педагогіки програму «Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України». ¹⁵² Програма передбачає реалізацію трьох основних змістовних компонентів. Перший стосується вивчення дітьми, підлітками і юнаками історії Українського козацтва, другий – вітчизняної національної культури (мистецтва, науки, освіти) і третій – військової майстерності козаків. Розроблені методичні матеріали, які спрямовані на надання конкретної практичної допомоги вчителям, вихователям, класоводам, класним керівникам, батькам з метою досягнення цілей програми. ¹⁵³

Ніщо не повертається в традиційних формах, час диктує свої. Не всі форми відповідають сучасності і в козацькій педагогіці: нині інший тип виробничих відносин, побуту, потреб та свідомості. Але дух не втрачає сили, енергії, цілеспрямованості до мети. Тому не можуть не використовуватися такі принципи козацької педагогіки, як любов до сім'ї, роду і нації; до рідної природи, оселі, землі; дух лицарства (побутового, військового і державницького) і волелюбності, життєносний дух побратимства; дух особової, соціальної і національної самосвідомості, гідності та честі...

Історія козацтва Задністров'я останнього десятиліття ХХ століття – першого десятиліття ХХІ століття діють нам великий історичний урок громадського почину. Він полягає в тому, що козацько-лицарські традиції, цінності, їхній могутній потенціал цілеспрямовано, творчо, відроджують козацькі організації і навчальні заклади на громадському і державному рівнях.

Започатковано ще у 2001 році проведення на базі Адамівської ЗОШ І-ІІ ст.. щорічного конкурсу на краще знання військової історії України серед учнів випускних класів за призами газети «Советское Приднестровье».

В звітний період оргкомітетом кіно свята «Козаки йдуть» було організовано показ низки фільмів про козацький період української історії (2002-2003 роки).

¹⁵⁰ Національне виховання. Яким йому бути? Освіта. – 1996. – 7 серпня.

¹⁵¹ Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1995. – №11. – С.28 .

¹⁵² Програма „Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України”. Освіта, 1997. – 24 вересня – 1 жовтня.

¹⁵³ Програма „Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України”. Освіта, 1997. –24 вересня – 1 жовтня.

У рамках кіно свята «Козаки йдуть» було проведено перед сеансами концерти, виставки, творчі змагання школярів.¹⁵⁴

15 березня 2002 року – розпорядження Президента України про вшанування пам'яті гетьмана Петра Сагайдачного у зв'язку з 380-ю річницею від дня його смерті. Виконання Розпорядження Президента України було забезпечено Одеською обласною державною адміністрацією.¹⁵⁵

У закладах освіти Білгород-Дністровського району проведені тематичні заходи для популяризації політичної, військової та благодійної діяльності Петра Сагайдачного, виховання у молоді патріотизму та поваги до історичного минулого українського народу.

З допомогою вчителів історії, шкільних бібліотекарів проведені усні журнали, тематичні класні години, випуски газет, вечори пам'яті.

Змістовна робота проведена в Адамівській загальноосвітній школі I-II ступенів, Випаснянській загальноосвітній школі I-III ступенів №1, Старокозацькій загальноосвітній школі I-III ступенів, Долинівській загальноосвітній школі I-II ступенів.

В Адамівській загальноосвітній школі козацько-лицарського виховання проведено тиждень пам'яті П.К.Сагайдачного (з 15 по 19 квітня 2002 року): бліц-інформація по класах «Згадаймо праведного гетьмана...»; урочисте засідання Ради Джур та Дан. Присвоєння козацькому загону 6 класу імені П.К.Сагайдачного; спеціальний випуск шкільної газети «Річ про Адамівську Січ», усний журнал «Згадаймо праведного гетьмана»; урочиста шкільна лінійка у зв'язку з 380-ю річницею від дня смерті П.К.Сагайдачного; вечір пам'яті П.К.Сагайдачного.¹⁵⁶

26 березня 2002 року – розпорядження Президента України №55-2002 р. «Про відзначення 350-ї річниці Батозької битви «перемоги військ Богдана Хмельницького у битві під Батогом 22-23 травня 1652 року», розпорядження начальника управління освіти і науки Одеської облдержадміністрації №6206/705 від 10.04.2002 року, наказ по відділу освіти Білгород-Дністровської райдержадміністрації від 04.2002 року.¹⁵⁷

У навчально-виховних закладах Білгород-Дністровського району було проведено тематичні лекції, уроки, бесіди тощо, присвячені визвольній війні українського народу середини ХУІІ століття, зокрема перемоги у Батозькій битві; залучити до цієї роботи викладачів історії, працівників музеїв та архівів, науковців та літераторів, політичних діячів; було широко висвітлено в місцевих друкованих та електронних засобах масової інформації заходи, присвячені відзначенню ювілею Переяславської козацької ради; було організовано тематичні виставки в бібліотеках, конкурси класних газет, плакатів, малюнків і святкові концерти художньої самодіяльності, спортивні змагання з національних видів бойових мистецтв з козацьких вправ у володінні старовинною зброєю; проведено зльоти юних козачат, зустрічі з представниками громадських козацьких об'єднань.

Було затверджено наказ №287 по відділу освіти Білгород-Дністровської райдержадміністрації від 22 жовтня 2002 р. на виконання Указу Президента України від 13 березня 2002 року №238/2002 «Про відзначення 350-річниці Переяславської ради 1654 року» і розпорядження райдержадміністрації №368/2002 від 20 червня 2002 року Про збереження та пропаганди історичної і культурної спадщини українського народу.¹⁵⁸ Затверджено Заходи щодо відзначення Ради.¹⁵⁹

Згідно наказу державного управління екології та природних ресурсів в Одеській області від 29 грудня 2003 року було проведено обласний екологічний конкурс серед

¹⁵⁴ Завдання Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі. Архів автора.

¹⁵⁵ Розпорядження Одеської облдержадміністрації. Архів автора.

¹⁵⁶ Звіт Білгород-Дністровського відділу освіти РДА. Архів автора.

¹⁵⁷ Наказ по відділу освіти Білгород-Дністровської РДА від 04.2002. Архів автора.

¹⁵⁸ Наказ по відділу освіти Білгород-Дністровської РДА від 22.10.2002. Архів автора.

¹⁵⁹ Заходи відділу освіти Білгород-Дністровської райдержадміністрації щодо відзначення Переяславської Ради. Архів автора.

учнів 7-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів за підтримки управління освіти і науки Одеської облдержадміністрації та Чорноморського козацького з'єднання Українського козацтва. Мета – поширення народних традицій, виховання серед дітей та юнацтва національної гідності, готовності до захисту рідного краю, забезпечення всебічного розвитку їхнього духовного світогляду, любові до природи, української культури, мови та батьківської землі. Конкурсантами було висвітлено екологічне становище в рідному селі та місті, відношення козаків до збереження екології від ХУ до ХХ століть включно. Описано були флора та фауна території, де проживає учасник конкурсу, відродження та діяльність сучасник козаків у 1917-1921 роках вільного козацтва; сучасного козацтва; роль і діяльність суспільства в збереженні екології, запобіганні екологічним катастрофам.¹⁶⁰ У складі журі для оцінки робіт входили, крім інших, Скляренко М.П. – отаман Буджацької Січі, генерал-хорунжий УК; Городецький Л.Г. – отаман Білгород-Дністровської паланки, полковник УК.

16 січня 2004 року вийшло розпорядження Одеської обласної державної адміністрації №18/А-2004 «Про відзначення 85-ї річниці проголошення Акта злуки навчально-виховними закладами Білгород-Дністровського району». Згідно розроблених заходів щодо відзначення 85-ї річниці проголошення Акта злуки 22 січня 2004 року в навчально-виховних закладах району проведені тематичні класні години, інформаційні лінійки, конференції старшокласників, диспути. Заходи підготовлені вчителями історії, літератури, заступниками директорів з виховної роботи.

Змістовністю, науковістю відзначаються масові заходи з учнями, проведені у Випаснянській ЗОШ I-III ст. №2 (науково-практична конференція старшокласників «Етапи становлення української держави», вчитель історії Кривенко А.К.), у Випаснянській ЗОШ I-III ст. №1 (диспут для учнів 10-11 кл. «День Соборності: Я і Україна», вчителі історії Іваненко О.Я., Кожухаренко В.М., бесіда для учнів 7-8 кл. «На шляху до відродження української державності» – готували вчителі історії, класні керівники).

Тривав районний етап Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості на тему: «Ідея Соборності України: творчість Тараса Шевченка; минуле, сучасне і майбутнє». Конкурс проводився з 4-х номінацій «Література», «Історія України і державотворення», «Образотворче мистецтво», «Декоративно-прикладне мистецтво». У березні 2004 року було проведено районне свято на базі Адамівської ЗОШ. «Геній Т.Г. Шевченка та українське козацтво».¹⁶¹

Протягом січня 2004 року у навчальних закладах району проведено бесіди «Універсали Центральної Ради», виховні години «Бій під Крутами: уроки історії», тематичні наукові конференції, «круглі столи», тематичні уроки, лекції, зустрічі з видатними людьми краю з метою патріотичного виховання молоді. В бібліотеках закладів освіти організовано книжкові тематичні виставки «Соборна Україна: від ідеї до життя», «В сім'ї великій, в сім'ї вольній, новій», «Україна – соборна держава», проведені історичні читання «Бо є держава наша Україна і є її не втрачений народ», книжково-документальні виставки «Соборність України: державницька національна ідея» (Випаснянські ЗОШ I-III ст. №1 і 2, Шабські ЗОШ I-III ст. №1 і 2, Старокозацька ЗОШ I-III ст.). На зимових канікулах були проведені для школярів екскурсії до історичних міст України (Київ, Львів).¹⁶²

Відзначався в закладах освіти Білгород-Дністровського району День захисника Вітчизни (наказ по райво №45 від 11.02.2004 року).¹⁶³ Була проведена така робота:

¹⁶⁰ Наказ державного управління екології та природних ресурсів в Одеській області від 29.12.2003. Архів автора.

¹⁶¹ Звіт про роботу координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі. Архів автора.

¹⁶² Звіт про стан виконання Національної програми. Архів автора.

¹⁶³ Звіт про стан виконання Національної програми. Архів автора. Наказ по Білгород-Дністровському райво від 11.02.2004. Архів автора.

проведені ряд заходів, в яких приймали участь козаки районних організацій УК: районні спортивні змагання «козацькі забави», зустрічі з воїнами різних родів військ.¹⁶⁴

Розробляється положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» й проводити її так, як колись проводили «Зарницю». Військово-патріотичну гру «Сокіл» відділи райдержадміністрації: оборонної та мобілізаційної роботи, освіти, культури впроваджували в практику роботи шкіл району ще з 1998 року (тоді вона називалася військово-патріотична гра «Джура» та проводилася в Старокозацькій ЗОШ I-III ст., Вигінській ЗОШ I-II ст., Випаснянській ЗОШ I-III ст., №1, Адамівській ЗОШ I-II ст., Долинівській ЗОШ I-II ст..

Організовано спільну роботу навчальних закладів та козацьких товариств щодо виховання молоді на засадах патріотизму, демократії, високої моралі та захисту Батьківщини. Така робота організована в Адамівській ЗОШ I-II ст., Долинівській ЗОШ I-II ст., Біленьківській ЗОШ I-II ст., представники яких брали участь у травні 2004 року в обласній науково-практичній конференції з цієї проблеми.

Постійно діючий семінар з проблем козацького виховання організовано на базі Адамівської ЗОШ I-II ст. Посилено спільну роботу навчальних закладів з ВНЗ щодо пошуку та вивчення архівних документів з питань історії Українського козацтва. З Одеським національним університетом (історичним факультетом – викладачі – Бачинська О.А., Гуцолук С.В., Гончарук Т.Г.) співпрацюють Петровська ЗОШ I-II ст., Адамівська ЗОШ I-II ст. Добре було б створити раду з числа вчителів історії України, яка б координувала цю роботу.

Організуються спільно з ВНЗ виставки студентські творчі роботи під девізом «козацькому роду нема переводу». Організовані такі виставки робіт школярів в районі з 2004 року (зокрема «Збережемо Україну – козацьку державу» - травень 2004).

Запроваджено в ВНЗ спецкурс «Козацтво на півдні України: історія і сучасність». В Адамівській ЗОШ I-II ст.. такий спецкурс було запроваджено ще у 1998 році.

Організовано в Одеській області з 2004 року екскурсії (зокрема – «Одеса козацька») учнівської молоді до пам'ятних місць Одещини, пов'язаних з історією Українського козацтва. Розроблюється районний туристський маршрут – «Білгород-Дністровський козацький»¹⁶⁵.

Аналіз діяльності шкіл (Саратського району – Миколаївсько-Новоросійської; Білгород-Дністровського району – Старокозацької, Молозької, Випаснянської № 1, Вигінської, Долинівської, Турлацької, Адамівської); Білгород-Дністровського педагогічного училища в напрямку козацько-лицарського виховання учнів свідчить, що ефективність цієї роботи значною мірою залежить від особи, яка спрямовує діяльність колективу, її впливу на оточуючих. Загальні риси цього процесу (формообразуючі фактори):

1. Наявність ентузіастів.
2. Залежність результатів роботи від особистих якостей ентузіастів.
3. Залежність результатів роботи від посади, яку займає ентузіаст (адмінресурс).

Так ось, згідно основних формообразуючих факторів цей процес в навчальних закладах Задністров'я проходив так:

1. Білгород-Дністровське педагогічне училище.

Із 1994 року (після появи в педагогічній пресі концепції козацького виховання) і по теперішній час ентузіасти-викладачі – Юрченко В.І., Віштак О.М., Головань І.М.,

¹⁶⁴ Звіт Білгород-Дністровського райво. 2004. Архів автора.

¹⁶⁵ Звіт про виконання розпорядження голови Одеської облдержадміністрації від 28.12.2001. Архів автора.

Лобанова В.С. опрацьовують із студентами старших курсів шляхи впровадження в практику освіти козацьку педагогіку. Робота ведеться з метою теоретично-практичного вивчення методики козацько-лицарського виховання в школі. Студенти читали літературу, писали курсові роботи, зустрічалися з козаками. В своїх творах визначали студенти:

Виходцев Р.Г. (1995): «Можна зробити висновок, що відродження культурно-освітніх козацьких традицій одна з необхідніших і найважливіших граней зміцнення незалежності України. Все це досягається за допомогою козацької педагогіки, яку використовували наші предки».

Чудак О.В. (1995): «Взявшись до написання курсової роботи на тему козацької педагогіки, я хотів насамперед розкрити і донести до студентів міцний зв'язок системи виховання сучасного і минулого. Ці всі питання дуже складні і водночас дуже цікаві зараз, тим паче майбутньому педагогу. І якщо я більше буду знати про методи, форми виховання на Україні в часи козаччини, гетьманщини, то це піде тільки на користь мені і всім тим, з ким я буду про це спілкуватись».

Місержі М.В. (1999): «Пізнання ідейно-морального, виховного потенціалу козацької духовності, розкриття своєрідних форм її існування, самобутніх шляхів розвитку має багато в чому вирішальне значення у відродженні та становленні української національної системи виховання, школи і педагогіки, у формуванні в наш час вільної, з стійкими морально-вольовими якостями, силою духу особистості».

Ткаченко І.В. (2002): «Як сказав директор школи козацько-лицарського виховання – українця можна виховати тільки виховуючи українця, бо людина може стати людиною тільки через виховання – і, спостерігаючи розвиток сучасного українського суспільства, ми приходимо до висновку, що відбуваються значні зміни у вихованні підростаючого покоління, зокрема національного виховання. Це відбувається завдяки тому, що все частіше в системі виховання керівники шкіл звертають увагу на те, щоб дітей, юних українців, виховували саме по-українськи, тобто використовували козацьке виховання, козацьку педагогіку».¹⁶⁶

2. Миколаївсько-Новоросійська школа Саратського району.

Ентузіасти – завуч з виховної роботи Фоменчук Валентина Анатоліївна та педагог-організатор Настаченко Галина Михайлівна. Почали в 1996 р. Фундаментом слугувала історія села. На місці невеличкого поселення козаки миколаївські з Новоросії заснували містечко. Тут був розташований штаб. В 1856 р. козаками була збудована церква святого Миколая. Старожили згадували, що її з моря, яке знаходиться за 40 км., було видно. І служила вона морякам в морі за маяк. Багато залишилось доказів, документів про перебування в селі козаків. Ось так і зародилося бажання відродити славу минувшину.

В 1996 р. ввели народознавство в школі. Почали знайомство з народними традиціями, промислами, історією рідного краю і села зокрема. Навіть за дозволом РОНО була складена індивідуальна програма вивчення народознавства в школі. Познайомившись з історією козацтва глибше, вивчивши історичне минуле села, вирішили в школі організувати козацьку республіку. Спочатку йшов конкурс на найкращу назву, потім девіз підбирали, боролися за право бути обраним отаманом і т.д. Кожний клас став куренем. Поступово, набираючись досвіду, йшли до того, щоб в школі була створена козацька республіка. Велику допомогу надавали козаки Білгорода-Дністровського козачого полку Українського Чорноморського козацтва ім.. П.Орлика не тільки порадою, а й шефською допомогою. Зокрема, почесним гостем у школі були Городецький Л.Г., Склярєнко М.П., Черв'як О.О., Оленєв І.П., Горлачєв В.П. та інші. Підтримував і допомагав отаман Саратського району – Іванов Сергій Іванович. Активно підтримували роботу директор школи Безотосна Марія Григорівна і

¹⁶⁶ Тимофєєв В.Я. Спомини. Архів автора.

зав РОНО Олійниченко Олена Савелівна. В обласній пресі про цікавий досвід роботи школи з'явилися статті Б.І.Устименка.

Шлях школи до козацтва не був легким і швидким. Спочатку в школі хотіли відродити піонерію, але незабаром зрозуміли, що новий час вимагає нових форм виховання. Хтось запропонував скаутів, але це було категорично відметено. Скаути – чужерідний рух. У нас було славне лицарство – козацтво. Ось його й потрібно відроджувати. Ось так з'явилася козацька республіка «Мрія». Було розроблено статут, систему підготовки майбутніх козаків у республіці «Мрія». Вся виховна робота в ній спрямована на створення козацької молоді в Україні. До 12-річного віку діти числяться в козачатах, до 14-річного – в пластунах, до 15-річного – в соколах, до 17-річного – в джурах і тільки потім юнаки стають кандидатами в козаки. Усі ці роки вони займаються патріотичним самовихованням, розвивають моральні, духовні і фізичні якості, вивчають традиції і звичаї своїх предків, історію козацтва на Україні.¹⁶⁷

І робиться це все заради того, щоб у дітей формувалося почуття відповідальності за себе і за інших, набувалися знання, впевненість у собі, вміння співпрацювати і керувати. Підлітку прищеплюється почуття змагань, розвиваються спостережливість, відповідальність, повага, вміння підкорятися наказу і жертвувати особистим заради спільного. Внаслідок цього джура стає людиною слова, відповідальною, обов'язковою і точною, бережливою, але не скупю, справедливою, але не жорсткою, ввічливою, але не байдужою, яка піклується про своє здоров'я, самовдосконалення, сповнений братніми почуттями до друзів, любов'ю до людей, своєї землі і Батьківщини.

Не все виходить у козацькій республіці, як планувалося й хотілося, однак головного добитися вдалося. Підтягнулась успішність, менше стало порушень, підлітки стали стриманішими і ввічливішими у поведженні. На рахунку у козачат і джур чимало добрих справ: очищене забуте джерело, з якого в минулому столітті козаки пили воду, привели в порядок на кладовищі забуті могили предків, взято шефство над учасниками війни і людьми похилого віку, надано чималу допомогу господарству, посаджено дерева, кущі, розбито квітники. Діти прикрашають рідну землю і полегшують життя людей. Вони здружились, стали відкритими і доброзичливими.¹⁶⁸

Козацтво залучає дітей до джерел нашої духовності, історії, культури, традицій, рідної мови. Молодь набуває чітких орієнтирів у житті і бачить конкретну мету перед собою. Юнаки і дівчата стають здоровими і міцними фізично, чистими морально, здобувають надійний імунітет від шкідливих звичок і пороків, які сьогодні посилено пропагують і втілюються у свідомість людей зі сторінок книг і екранів телевізорів. В підсумку Україна одержить вірних і гідних синів та дочок.¹⁶⁹

На жаль, у 2000 році Фоменчук В.А. пішла на пенсію за вислугою років й роботу з козацько-лицарського виховання поступово було звернуто.

3. Старокозацька та Молозька школи Білгород-Дністровського району.

Ентузіаст – відставний майор, курінний Старокозацького куріню Українського козацтва – Лісіцин Ігор Михайлович (тоді працював директором Старокозацького ринку). Роботу почав в 1996 р. Було створено організацію «Молода Січ», яку було зареєстровано в Старокозацькій сільській раді. Розроблено статут організації, згідно якого метою діяльності Січі було сприяння виховання національно свідомих, духовно та фізично розвинутих громадян України на традиціях українського козацтва та принципах християнської моралі.

Завданнями Січі були: виховання у дітей національної історичної свідомості, громадянської позиції, патріотизму, готовності захищати Батьківщину, любові до

¹⁶⁷ Статут козацької республіки «Мрія». Архів автора.

¹⁶⁸ Б. Устименко. Мої улюблені слова: Вітчизна, Незалежність, Воля. Одеські вісті. – 1999. – 18 березня.

¹⁶⁹ Б. Устименко. Присягаю на вірність Україні. Одеські вісті. – 2000. – 19 грудня.

рідного краю шляхом опанування козацької духовної та культурної спадщини; виховання у дітей християнської моралі; залучення дітей до краєзнавчої діяльності, поширення та пропаганда козацьких звичаїв та традицій; вивчення, охорона та відновлення пам'яток української історії і культури; залучення дітей до самовдосконалення, занять прикладним туризмом, фізкультурою; організація спілкування дітей різних країн.¹⁷⁰

Козачата «Молодої Січі» мали однострої захисного кольору. У 1997 р. делегація джур та дан була на Великій Раді Українського козацтва в Києві.

Було розроблено план проведення занять з джурами Старокозацького куреня по орієнтуванню на місцевості, по наданню першої медичної допомоги, а також план заходів на літній період. Кажуть, що понеділок – день тяжкий, але своє перше заняття джури провели саме в понеділок 25 червня 1997 р. Планували, що на перше заняття, окрім трьох джур (Вови Антошела, Лісіциних Дениса та Ігора), прийдуть ще семеро. Але в своїх прогнозах помилилися. На перше заняття прийшло 30 чоловік. Потім все більше і більше. Вже на жовтень 1997 р. в організації «Молода Січ» налічувалося 108 осіб. Влітку, окрім занять з орієнтування на місцевості, правилам розташування наметового табору, вміння розвести багаття, надання першої медичної допомоги, джури знайомилися з засобами зв'язку, трохи працювали в цій сфері і навіть мали свій рекорд по проведенню польового телефонного зв'язку на відстані 100 метрів – 43 секунди.

В період шкільних занять джури Старокозацького куреня займалися художньою самодіяльністю, спортивною гімнастикою і що саме головне – вивчали історію козацтва, традиції і звичаї наших предків, відомих на весь світ козаків. Була домовленість з начальником митної застави, розташованої в Старокозачому, про допомогу їм в несенні митної служби на дільниці державної межі. Разом з митним нарядом джури несли патрульну службу, самостійно сиділи в засадах по виявленню контрабандних вантажів.

Блакитною метою хлопців було несення кінної патрульної служби, але для цього не було коней. Хлопці обладнали шкільний клас для занять по вивченню азбуки Морзе, морського семафору, роботи на комп'ютері, занять у Малій Академії Наук.. Окрім цього, з ними двічі на тиждень проводив уроки богослів'я священник Покровської церкви отець Антоній. Готувалися вони також вивчати англійську розмовну мову.

Лісіцин Ігор Михайлович розробив чітку програму для своїх джур: вивчити історію козацтва; навчитися працювати з комп'ютером; оволодіти початковими знаннями з економіки; вивчати англійську мову (в Старокозацькій школі на той час вивчали як іноземну мову - французьку); стати народними артистами художньої самодіяльності та ін.¹⁷¹

Були плани облаштувати школу джур з проживанням там викладачів на місці військового містечка, яке покинули війська 12 військового пункту зв'язку в/ч А 2171, розташованого на території Білгород-Дністровської КЕЧ.¹⁷² Але цим задумам не судилося бути здійсненими. Із виїздом Лісіцина І.М. у 2000 р. до Мологи роботу з козацько-лицарського виховання було звернуто. Ігор Михайлович працював деякий час військовим керівником в Молозькій школі – там намагався продовжувати козацьку справу, але обставини змусили його виїхати на роботу до Сибіру... Цікаво, що у довідці про перевірку і атестацію Старокозацької школи про Лісіцина І.М. та його «Молоду Січ» не було сказано ані слова!..¹⁷³

¹⁷⁰ Статут Молодої Січі. Архів автора.

¹⁷¹ Виступ на Великій Раді Ук 17.10.1997. Архів автора.

¹⁷² Заява курінного отамана Старокозацького куреня. Архів автора.

¹⁷³ Довідка про перевірку і атестацію Старокозацької ЗОШ від 15.11.2000. Архів автора.

4. Випаснянська №1 школа Білгород-Дністровського району.

Ентузіаст – майор Збройних Сил України, козак Гавриленко В.О. В 1997 р. ним було організовано при школі осередок Молодої Січі (Валерій Олексійович тоді служив в Збройних Силах й працював учителем допризовної підготовки юнаків), який прийняв всім своїм складом посвяту в джури. У довідці перевірки Випаснянської №1 школи, яка відбулася в грудні 1999 р. про цю роботу було написано: «...Система виховної роботи школи не залишила осторонь питання козацької педагогіки; впровадження козацьких звичаїв і традицій. В школі створено дитячу організацію «Молода Січ».

«Молода Січ» - самодіяльна дитяча організація, що будує свою роботу на принципах добровільності, демократії та самоврядування. Проводяться конкурси, змагання, козацький КВК, гра-конкурс «Твоєї слави козацької повік не забудем», бесіди «Жіночі імена в часи козацтва».

Педагогічний колектив не лишився в стороні від козацької педагогіки: впроваджувалися козацькі традиції, проводилися педагогічні ради «Формування національної свідомості в процесі навчання і виховання», «Вплив дитячої організації «Молода Січ» на формування патріотизму школярів».

«Десь влітку 1977-го я побачив фотографії та самвидав «Молодої Січі» з Старокозачого, якою керував В.Лісіцин. З ним познайомився, послухав про його плани і досягнення і це наштовхнуло на думку про створення аналогічного клубу. В своїй рідній школі дізнався, що керівник ДПЮ звільняється і мені запропонували працювати вчителем. До годин ДПЮ я мав взяти на себе військово-патріотичну роботу. Вона і вилітала у створення «Молодої Січі».

Відповідно до законів, я створив і зареєстрував при сільраді молодіжну громадську організацію (зі статутом та програмою заходів). Як завжди початок був хаотичним: по суботам хлопці 5-7 класів приходили на годину в спортзал, де я їх вчив елементарним гімнастичним вправам та загально фізичному розвитку, а потім обладнуючи кімнату, виділену для молодих січовиків, ловив їх по всій школі, щоб направити на ремонт приміщення. Так-сяк, за місяць-два, ми створили деякі клейноди – хоругву, шеврон-емблему, барабан, і половина хлопців вже виготовила форму. До восени я вже навчив січовиків марширувати з піснею, та перейшов до виготовлення і стрільби з козацьких луків. Потім в травні почались заняття із самостраховки при падіннях та найпростіші прийоми самозахисту, стрільби з пневмогвинтівки. Паралельно видава для вивчення літературу про козаків Б.Лепкого, В.Будзиновського, О.Пахучого; читав всій групі по 20-30 хвилин В.Яворницького та інших.

В травні «Молода Січ» почала готуватись до районного фестивалю дитячої творчості: з допомогою вчителів музики і математики, які і мене ще вчили, ми репетирували козацькі пісні та шили форму на свято. Гарні вийшли шапки – наші козачата виглядали на параді і на посвяті в джури ефектно і по-українськи!

Я взагалі намагався завжди, в житті, на службі, в «Молодої Січі» творити з максимальним відчуттям реальності і мінімумом формалізму. І вірив, що життя може стати схожим на ту фантазію, яку ми собі уявимо, проте більшість людей, наших людей, надто заклопотані, щоб змінювати і змінюватись. Такі люди завжди були, і в козацькі часи і зараз – просто «наші люди», але потрібні і козаки. І вони є, - просто деякі з них ще цього не знають...»¹⁷³

З від'їздом на навчання в Київ до військової Академії Гавриленко В.О. роботу з козацько-лицарського виховання було звернуто.

5. Вигінська школа Білгород-Дністровського району.

Ентузіасти – директор школи курінний Українського козацтва Біленко В.Ю. та учитель фізичної культури осавул Українського козацтва Берлізов А.М. в 1998 р. організували дитячу джурову та данову організацію «Молода Січ», яка працювала на засадах Українського козацтва. Колектив збирав кошти на придбання однострою;

почалася діяльність: учні вивчали історію козацтва, основи військового мистецтва та тілодуховання козаків, пройшли посвяту в джури та дани. В лавах «Молодої Січі» налічувалося 65 членів, практично всі учні 5-9 класів. Про його роботу ані слова в акті проведення атестаційної експертизи Вигінської школи в жовтні 1998 р.¹⁷⁴ З виходом Біленко В.Ю. та Берлізова А.М. на пенсію (2000 р.) роботу з козацько-лицарського виховання було звернуто.

6. Долинівська школа Білгород-Дністровського району.

Ентузіасти – директор школи Тома Т.І., завуч – Долгошеєнко М.І., педагог-організатор Молчанова Т.І. Роботу почали у 1996 р., але елементи цієї роботи були ще в 1992 р. На теперішній час в школі працює дитяча козацька організація «Козацький Кіш», яка працює на засадах Українського козацтва. В школі склалася своєрідна система виховної роботи, що ґрунтується на історичних і національних традиціях українського народу. Ведеться гарно оформлений та талановито написаний літопис шкільних справ. Дуже цікаве дозвілля школярів: вечори, свята, КВК, спортивні змагання, Козацькі забави «Суперкозак» - традиційне травневе спортивно-мистецьке свято козачат. Працює шкільний музей села – один з кращих в районі. Спільними зусиллями сім'ї та школи виховується у дітей бажання зберегти родинні традиції, сімейні реліквії, вивчати родовід, прилучати їх до народних традицій, звичаїв, обрядів, етичні норми взаємин між близькими людьми і в суспільному оточенні, здатність піклуватися про молодших і немічних.

«Козацький Кіш» пройшов посвяту у козачата. Діти всією душею приймають кодекс козацької честі, зростають в атмосфері взаємоповаги і взаємовиручки, добре поведуть себе у побуті, добре вчаться.

Про роботу школи писали районна та обласна преса. Школа продовжує діяльність в напрямку козацько-лицарського виховання, можливо, на теперішній час (2005 р.), найбільш систематично у Задністров'ї. Цікаво при цьому, що в довідках про перевірку й атестацію школи (наприклад у 1999 р.) про цю роботу не було сказано ані слова!..¹⁷⁵

7. Турлацька школа Білгород-Дністровського району.

Ентузіасти – директор школи – Тодорова Тетяна Петрівна та учитель молодших класів – Чумаченко Валентина Миколаївна – приділяють належну увагу козацькому вихованню.

Тодорова Т.П.: «...Я вирішила для своїх другокласників влаштувати свято «Козацькі забави». До святково оформленої класної кімнати завітали батьки, старші та молодші братики і сестрички, друзі. Спочатку другокласники розказували про історію Запорозької Січі, про славних козаків. Потім хлопчики змагались у швидкості чищення картоплі, перетягування канату, віджимання від підлоги; стрибали у мішках, намагались якнайбільше назвати українських міст, виявляли свої мовленні здібності, складали вітальні листівки, які вручали дівчаткам разом з квітами. Всі хлопчики пройшли випробування і були прийняті до козацького загону».

Чумаченко В.М.: «Я весь час намагаюся на уроках читання і рідної мови дати більше знань дітям про минуле наших предків. Я поставила перед собою мету: розширити знання учнів з життя запорозького козацтва, розкрити феномен козацтва, показати його роль в історії українського народу, виховувати в учнів любов до рідного краю, бажання бути гідними синами України, прагнути стати сильними, здоровими, розумними і цим створювати дружний колектив».

Мабуть є в тому, що Тодорова Т.П. та Чумаченко В.М. звернули увагу на патріотичне виховання дітей (у формі козацького), закономірність – козацтво, як

¹⁷⁴ Акт проведення атестації Вигінської ЗОШ. Жовтень 1998. Архів автора.

¹⁷⁵ Довідка про перевірку й атестацію Долинівської ЗОШ. Жовтень 1999. Архів автора

якість менталітету українця, притягує до себе юні, незіпсовані душі – романтикою звитяги, побратимства, всім тим, що ми називаємо польотом душі.

8. Адамівська школа Білгород-Дністровського району.

Ентузіасти – директор школи Тимофєєв Валерій Якович, завуч – Лавриненко Павліна Михайлівна, педагог-організатор Гриценко Валентина Никифорівна. Почали козацьку справу в 1998 р., хоча елементи козацької педагогіки вводили в виховний процес школи ще в 1992 р.

Вже у 1992 р. на теренах незалежної України поширювалось національне відродження: функціонували національно налаштовані громадські організації – РУХ, Вільне козацтво України; створювалися товариства, які пропагували відродження національних традицій, зокрема товариства, які об'єднували дітей та молодь. Директор школи Тимофєєв Валерій Якович у 1992 р. започаткував Адамівський осередок всеукраїнської дитячої незалежної організації «Джура» у складі учнів 7,8 класів, вважаючи, що українська Адамівська неповна середня школа не повинна стояти осторонь від національного відродження і має прийняти активну участь у цьому процесі. Мета діяльності організації – виховання національно-налаштованих українців, громадян незалежної України.

Було вирішено зареєструвати Адамівський осередок організації «Джура» згідно із Статутом Всеукраїнської дитячої незалежної організації «Джура». У зв'язку з цим було подано заяву голові Адамівської сільської ради Сердюк Т.В. з проханням реєстрації організації 11 травня 1992 року.¹⁷⁶ До заяви додавався статут організації, який складався з чотирьох розділів: загальні положення, мета, основні завдання, членство в організації, права і обов'язки членів організації.¹⁷⁷ Була складена програма діяльності дитячої організації національно-духовного відродження «Джура» Адамівського осередку.¹⁷⁸ В реєстрації директору школи було відмовлено по причині того, що дитяча незалежна організація «Джура» в Міністерстві юстиції України на той час не була зареєстрована.¹⁷⁹

Вже в серпні 1992 року на 17 сесії Адамівської сільської ради XXI скликання розглядалося питання «Про організацію роботи з національного виховання у Адамівській неповній середній школі».¹⁸⁰ Була заслухана доповідь директора Адамівської неповної середньої школи Тимофєєва Валерія Яковича про роботу з виховання національно-свідомих громадян незалежної України, яка проявлялась в створенні дитячої громадської організації «Джура», яка працювала на засадах виховання громадянина України, патріота, захисника Вітчизни.

Проводилась велика військово-патріотична, спортивно-туристська робота, у якій було задіяно більшість школярів середнього та старшого віку. Роботу цю проводили вчителі Галицький С.П., Галицька Н.П., Буравицька Р.М., Катющев Є.М., Потужна В.О. та директор школи офіцер запасу Тимофєєв В.Я. Був налагоджений зв'язок із штабом дивізії та частинами, які дислоковані на Софіївському танкодромі. Проведено зустрічі з воїнами, які були шефами школи і проводили з школярами на полігоні збори, проводилась «Зарниця». Шкільна збірна із спортивного туризму вже кілька років займала призові місця на районних змаганнях, належним чином велась спортивна робота. Але були й недоліки: план роботи дитячої організації «Джура» був поверховий, мав здебільшого декларативний характер, не відповідав у повній мірі завданням її роботи. У виховній системі школи національне виховання існувало само по собі, воно не було органічною складовою шкільної системи виховання.¹⁸¹

¹⁷⁶Подання директора Адамівської школи від 11.05.1992. Архів автора.

¹⁷⁷ Статут організації «Джура» Адамівського козацького осередку. Архів автора.

¹⁷⁸ Програма діяльності «Джура» Адамівського козацького осередку. Архів автора.

¹⁷⁹ Відповідь Адамівської сільської ради від 25.06.1992.

¹⁸⁰ Рішення №1 ХУІІ сесії Адамівської сільської ради XXI скликання від 21.08.1992.

¹⁸¹ Рішення №1 ХУІІ сесії Адамівської сільської ради XXI скликання від 21.08.1992. Архів автора.

На 24 сесії Адамівської сільської Ради XXI скликання (14 листопада 1993 року) зазначено було про покращення виховання національно свідомого громадянина України – є Положення про національне виховання, змістовний план роботи школи та класних керівників, але було зазначено, що виховання школярів велося із деяким націоналістичним відхиленням, що фіксувалося батьками та зустрічало супротив деяких школярів (про це свідчило вивішування школярами 9 класу червоних прапорів на димарі кочегарці та у лісосмузі на початку села). Цікавий факт, враховуючи, що саме я (авторка цієї книги), торішня дев'ятикласниця, була ініціатором цього вивішування, але зовсім не переслідуючи ціль супротиву незалежності України. Навпаки, червоний колір я вважала революційним, а синьо-жовтого прапора просто не було у нас. Та й бажання доказати своїй компанії, особливо хлопцям, яки ми з своєю подругою Наталкою Могою «круті», підштовхнули до цього вчинку. Пам'ятаю, як 4 клас нашої школи приймали до організації «Джура» і ми заздрили, що їм пов'язують жовтоблакітні галстуки – символи незалежної України. Після цього випадку директору школи Валерію Яковичу було дано завдання провести широку роз'яснювальну роботу серед батьків, школярів про необхідність дотримуватися державної символіки у громадянському житті громади, а також звернути увагу на виховування громадянина України, але зазначалося при цьому, що не треба виховувати націоналіста у поганому розумінні цього слова, особливо враховуючи, що громадська думка засуджує РУХ – «Спасибі РУХУ за розруху». ¹⁸² Цікаво, чому українці так не сприймають своїх націоналістів, які борються за українців, як націю?

23 березня 1995 р. згідно з Указом Президента України №1 від 4 січня 1995 р. та матеріалами Інформаційного збірника Міністерства освіти України №12 (червень 1991 р.) Адамівська сільська рада зареєструвала під №2 у Книзі реєстрації громадських організацій дитячу громадську організацію «Січ», мета діяльності якої – виховання патріота, національно налаштованого громадянина України, морально та фізично здорового. ¹⁸³

У 1994 р. директором Адамівської школи стала Тимофєєва Світлана Семенівна (Валерія Яковича обрали головою Адамівської сільської ради і на новій посаді він продовжував активну роботу в Адамівському курені Українського козацтва, залучаючи до козацької роботи батьків своїх учнів); роботу організації «Джура» було тимчасово припинено. В школі педагог-організатор Гриценко Валентина Никифорівна організувала дитячу організацію СПОУ.

Повернувшись директором в школу в 1998 р., Тимофєєв В.Я., взявши за основу козацьку педагогіку, створив систему козацько-лицарського виховання козака та берегині. В 2000 р. свою концепцію сучасної школи козацько-лицарського виховання Валерій Якович представив на міжнародній науково-практичній конференції «Дитина в сучасному суспільстві», яка проходила в Одесі. ¹⁸⁴

Після ряду публікацій про свою роботу в районних, обласних, всеукраїнських газетах, науково-методичних журналах, ¹⁸⁵ Валерія Яковича було визнано кращим

¹⁸² Рішення № 3 XXIV сесії Адамівської сільської ради XXI скликання від 14.02.1993.

¹⁸³ Свідоцтво про реєстрацію дитячої організації «Січ» від 23.03.1995.

¹⁸⁴ Програма міжнародної науково-практичної конференції «Дитина в сучасному суспільстві». Одеса. 2000.

¹⁸⁵ Газета «Будьте с нами» (Білгород-Дністровський) - №35 (23.08.2001), №36 (30.08.2001). Газета «Советское Приднестровье» (Білгород-Дністровський) - №12 (15.02.2000), №24 (28.03.2000), №34 (05.05.2000), №40 (23.05.2000), №42 (02.06.2000), №50 (29.06.2000), №59 (31.07.2000), №63 (14.08.2000), №67 (28.08.2000), №68 (31.08.2000), №72 (14.09.2000), №84 (26.10.2000), №89 (13.11.2000), №94 (30.11.2000), №6 (22.01.2001), №9 (01.02.2001), №17 (01.03.2001), №21 (15.03.2001), №24 (26.03.2002), №44 (11.06.2001), №49 (28.06.2001), №56 (26.07.2001), №57 (30.07.2001), №75 (04.10.2001), №84 (05.11.2001), №8 (31.01.2002), №12 (14.02.2002), №36 (16.05.2002), №38 (23.05.2002), №42 (06.06.2002), №54 (18.07.2002), №77 (07.10.2002), №101 (13.08.2003), №103 (15.08.2003), №104 (16.08.2003), №106 (20.08.2003), №115 (02.09.2003), №165 (11.11.2004).

Газета «Одеські вісті» (Одеса) - №93 (23.05.2000), №95 (27.05.2000).

освітянином України 2002 року за результатами опитування читачів Всеукраїнського громадсько-політичного щотижневика «Освіта».¹⁸⁶ У 2003 р. систему козацько-лицарського виховання, створену Валерієм Яковичем, було визнано авторською.¹⁸⁷ У 2005 р. Тимофєєв В.Я. надрукував книгу «Адамівська Січ – школа козацько-лицарського виховання».

Процес становлення та розвитку Адамівської школи козацько-лицарського виховання (з квітня 1998 року) зафіксовано у шкільній газеті. У 1998-2001 роках газета випускалася у вигляді бліц-інформації: «Леля», «Козачата», «Джура», «Дана», «Джура та Дана», «Берегиня», «Козак». Всього вийшло 45 номерів. Газету випускав Валерій Якович. На сторінках газети друкувався теоретичний матеріал – зокрема спроба концепції школи такого типу, положення про школу цього типу, статут школи козацько-лицарського виховання. Велася хроніка школи та Адамівського куріня Українського козацтва - описувалися події шкільного життя, Адамівської «Молодої Січі», Адамівського куріня Українського козацтва, Білгород-Дністровської паланки Українського козацтва (міжрайонового товариства козаків Буджаку). З квітня 2001 року почала виходити газета «Річ про Адамівську Січ» (випуском якої знову ж таки займався Валерій Якович), яка поступово стала друкованим органом всієї Адамівської громади: тут друкувалися матеріали з життя громади, з життя людей, які тут мешкали.

У практичній роботі Адамівська школа дотримується основних змістовних компонентів сучасного козацько-лицарського виховання молоді, які полягають у наступних фундаментальних положеннях:

1. Школа козацько-лицарського виховання – осередок лицарської духовності з державно-громадським управлінням.

2. Козача (учень) – центр навчально-виховного процесу, суб'єкт навчання і виховання (творець, діяч).

3. Навчання і виховання козачати – це за своєю суттю є самонавчання, самоосвіта, самовиховання, самоорганізація і самореалізація особистості.

4. Родинне національне козацьке виховання – природне, провідне виховання, і батьки – головні вихователі протягом усього життя козачати.

5. Українознавство – наукова основа, духовна серцевина козацького навчально-виховного впливу в родині, школі, суспільному житті, філософія і політика державотворення.

6. Національне козацьке виховання – всеохоплююча і багатогранна система впливів, ідей, підходів, яка покликана пробуджувати і стимулювати розвиток закладених природою задатків, можливостей козачати, набуття ним етносоціального досвіду реалізації завдань гуманізації і гуманітаризації системи освіти.

7. Українська козацька педагогіка – вітчизняна наука про виховання підростаючих поколінь українців (представників національних меншин) нашої Батьківщини, якій здавна притаманні глибокі гуманістичні традиції, яка постійно збагачується народною виховною мудрістю, вищими здобутками світової науки, культури.

В Адамівській школі козацько-лицарського виховання функціонувала модель учнівського самоврядування, що базувалася на традиціях лицарської верстви українського народу (козацтва). Згідно із Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Положеннями «Про загальноосвітній навчальний заклад», «Про педагогічну раду середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу», «Про раду школи»,

Газета «Чорноморські новини» (Одеса) - №44 (08.07.2000), №52 (23.08.2000), №3 (11.01.2001), №35 (24.05.2001), №55 (16.08.2001), №74 (09.10.2003), №78 (23.10.2003).

Газета «Сільська школа» (Київ) - №5 (20.09.2000).

Журнал «Наша школа» (Одеса) - №4(2000), №5-6 (2000), №1 (2002), №2 (2002), №2 (2003).

¹⁸⁶ Громадсько-політичний тижневик «Освіта» (Київ) - №1 (1-8 січня 2003).

¹⁸⁷ Посвідчення автора від 17.05.2003. Архів автора.

«Про піклувальну раду школи», Статутом Адамівської школи козацько-лицарського виховання, - в Адамівській школі функціонувала модель державно-громадського управління, яка базувалася на дотриманні прав та обов'язків усіх суб'єктів навчально-виховного процесу: учнів, учителів, батьків, громадськості. Однією із складових частин його було учнівське самоврядування у формі козацько-отаманської республіки.

Вищим органом учнівського самоврядування Адамівської школи козацько-лицарського виховання було коло джур та дан (загальні збори учнів 5-9 класів), яке збиралося не рідше 2-х разів на навчальний рік: у травні та вересні. На колі джур і дан заслуховувався звіт про роботу ради джур і дан, обирався новий склад ради джур і дан (травень) та затверджувався план роботи ради джур і дан (вересень). Новий склад ради джур і дан оновлювався не менш як на третину її членів і обирався терміном на один навчальний рік. Рада джур і дан обиралася у кількості 15 осіб (головного отамана ради джур і дан, головної берегині ради джур і дан, писаря ради джур і дан та 12 отаманів (берегинь) паланок (секторів роботи). Рада джур і дан працювали за 4 циклами напрямків роботи (всього напрямків роботи -10). У школі була узгоджувальна рада джур і дан (у випадку розбіжностей в поглядах на якусь проблему між джурами та данами). Яка складається з ради отаманів загонів і ради дан (берегинь) загонів. Отаманів та берегинь обирали на класних зборах джур і дан терміном на один навчальний рік. До узгоджувальної ради джур і дан на правах співголів ради входили: головний отаман ради джур і дан та головна берегиня ради джур і дан. Узгоджувальна рада джур і дан разом із писарем ради джур і дан складала координаційну раду цікавих справ.

З числа молодих козаків 9 класу обирався суд козацької честі терміном на один навчальний рік у такому складі: суддя, радник, писар, лелі, дани, берегині, які не підсудні суду козацької честі.

Крім отаманів та берегинь, класні збори джур і дан обирали термінами на один рік (із обов'язковим піврічним звітом про роботу і можливістю переобрання) писаря, хорунжого, бунчужного, товмача, скарбничого та інших посадових осіб керівного складу класного козацького загону.

Ця модель учнівського самоврядування працювала у школі козацько-лицарського виховання з 1998 року і на практиці довела доцільність виховання національної самосвідомості, громадської активності, формування творчої особистості козачат, зміцнення фізичного і морального здоров'я.

Школа мала свій однострій, прапор, марширування, салютування, загони, командири-отамани, хоча все це мало форму гри. Це форма організації, яка ґрунтується на історичному досвіді українського народу, метою якого є виховання свідомих громадян, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

Провідна ідея цієї виховної системи полягає в створенні умов для цілеспрямованого розвитку дитини як особистості. Ядро виховного процесу становлять взаємодопомога, співпереживання, підкорення спільно обраним законам – все це зумовлювало позитивний вплив на особистість в процесі формування Адамівської Січі – братства козачат. Велика увага приділялася в школі формуванню таких понять, як учнівська честь, гідність, совість. Засобами козацької педагогіки формується у козачат «командний дух»: наша команда – це, відповідно, наша Січ, наша школа, наше село, наша Україна; виховування козака – для якого найдорожче – воля і честь!

Не зайве буде додати що Адамівська школа користувалася цілковитою підтримкою Адамівської громади, де мешкає більше 80-ти козаків Українського козацтва.

Наведу ряд позитивних наслідків козацько-лицарського виховання: зростання національної свідомості, патріотизму, відданості ідеалам українського державотворення, демократичного суспільства, етнонаціональної злагоди всіх

учасників виховного процесу (а це – учні, вчителі, батьки, громадськість; в селі мешкають представники 9 національностей – українці, росіяни, болгари, молдовани, румуни, гагаузи, калмики, черкесяни, кеябейці); інтенсифікація процесів духовного єднання учасників виховного процесу, що виявляється у повазі, довірі, взаємодопомозі, щирих взаєминах між педагогами і школярами, педагогами і батьками, мешканцями громади (у школі і на території громади вже декілька років не було правопорушень – а це духовний вплив школи на село; у школі покращилась успішність – її якісний показник складав у 1998 році – 55%, у 1999 році – 53%, у 2000 році – 56%, у 2001 році – 55% - найвищий у районі серед загальноосвітніх закладів I-II ступенів); зростання ролі колективу учасників навчально-виховного процесу як саморегулюючої системи.¹⁸⁸

Валерієм Яковичем Тимофєєвим вперше на Україні фундаментально розроблені основні документи про школу такого типу (концепція, Положення, Статут). Розроблені навчальний план і програми (курси «Козацьке тіловиховання», «Психологія духовного розвитку», «Козацьке військове мистецтво» і т.д.), посібники з основних предметів школи цього типу.

Система виховання Адамівської школи козака та берегині:

1. Родинно-дошкільне виховання козачати та лелі (вік – до 10 років) – проводиться через роботу з батьками дошкільнят та введенням спеціальних курсів до програми дитячого садочка;

2. Родинно-шкільне – проводиться у формі роботи школи козацько-лицарського виховання;

3. Громадсько-родинне – проводиться у формі діяльності дитячо-юнацької організації «Молода Січ», та Адамівського куріня Українського козацтва місцевого осередка жіночої громади Українського козацтва.

Розроблена програма трансформації Адамівської загальноосвітньої школи у школу козацько-лицарського виховання.

Функціонували паланки (сектори) ради джур і дан: здоров'я та спорту; героїко-патріотичного виховання; національного відродження; організації дозвілля; зарубіжних зв'язків; роботи з молодшими школярами; трудової діяльності та охорони середовища; навчально-пізнавальної діяльності; інформації; дисципліни та порядку; соціального захисту; історико-краєзнавча; суд козацької честі; координаційна рада цікавих справ.¹⁸⁹

У 2003 році директор Адамівської школи переїхав до міста Білгорода-Дністровського, де працює начальником відділу організаційної та кадрової роботи Білгород-Дністровської райдержадміністрації.

Народна мудрість говорить: якщо хочеш оставити про себе пам'ять на п'ятьдесят років – сажай сад, на сто – будуй будинок, на тисячу – виховуй сина. Народ, що бажає зберегти себе в історії, повинен піклуватися про виховання своїх синів. В системі освіти виховання відіграє провідну роль, а навчання являється тільки засобом виховання, і на зміну людині розумній повинна прийти людина вихована і розумна.

Але сучасний стан виховання загрозливий. Якщо рівень навчання в загальноосвітніх школах становить 0,6 від можливої одиниці, то рівень виховання – 0,3. Цей стан взагалі погіршується, бо практично не зроблено спроби змінити в країні ситуацію з мораллю на кращу і школа залишається єдиним гарантом виховання дитини порядною людиною, патріотом України. Але ж оточення її в буденному житті не завжди співпадає з тим, чому вчать в школі. Далекоглядні педагоги – керівники розуміють необхідність відновлення чіткої організації (системи) виховної роботи в

¹⁸⁸ Тимофєєв В. Я. Адамівська Січ – школа козацько–лицарського виховання. Білгород – Дністровський. 2006.

¹⁸⁹ Тимофєєв В. Я. Адамівська Січ–школа козацько–лицарського виховання. 2006.

школі, і, незважаючи на сьогоднішні політичні та економічні труднощі, школа переживає процес реформування. Триває інтенсивне переосмислення цінностей. Долаються консерватизм та стереотипи педагогічного мислення і ми бачимо, яке з'являється розмаїття цілей та завдань, елементів змісту та видів форм. Неоднозначність прояву закономірностей виховного процесу в залежності від індивідуальних особливостей шкільного колективу.

У розвинених демократичних суспільствах вихованню громадських патріотичних якостей дітей приділяють велику увагу. У кожній державі своя національна система виховання. У нас своє - козацтво. Це спосіб життя вільної людини, яка зі зброєю в руках захищала Богом дані їй вільності і права. Подивіться, як люблять янки свого ковбоя (пастуха). Він має залізні м'язи, лихо скаче на коні, стріляє з кольта без промаху, захищає слабих білих і бореться з аборигенами, тим самим знищує корінну націю Америки – індіанців. А ми соромимось свого козака – високошляхетної та освіченої людини – лицаря, бійця, який виходив на бій з наймогутнішою армією Європи – турецькою і перемагав її, захищаючи свій народ, свою землю, не пригноблюючи ніяку іншу націю. До речі, у козацькій державі неписьменних не було!¹⁹⁰

У справі національного виховання ми вже маємо велику підтримку органів державної влади: є Указ Президента України «Про відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва» та інші. А також накази міністерства освіти та науки України «Про започаткування в рамках позашкільного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах програми «Молода Січ» із вивченням військово-патріотичних традицій українського козацтва та інші. Виконання заходів, що пропонують Укази Президента України, накази міністерства освіти, розпорядження глав обласної та районної держадміністрації, покликане дати учням додаткову сучасну козацько-лицарську освіту, забезпечити надійний духовний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками і зорієнтувати їх на інтереси нащадків. Козацька педагогіка має забезпечити виховання мужніх і сильних духом громадян України.

У школі сучасності треба мати, розвивати й зміцнювати дитячу організацію в школі, вона – підмурівок колективної виховної роботи, бо наш педагогічний корабель накренило у бік індивідуалізації навчання та виховання. Цей крен призвів до того, що багато школярів відмовляються від шкільної «індивідуальності» на користь неформальних, а іноді й злочинних угруповань, та об'єднань. У багатьох з них панують міцний груповий тиск, жорстка система підлеглості, свавілля лідерів, але здебільшого підлітки не покидають їх, а, навпаки, цінують досить високо. Відмовившись від виховання у колективі та через колектив, ми практично відмовилися від виховання взагалі. Відомо: не може бути успішним виховання громадянина-господаря своєї країни, якщо дитина, підліток не набуватиме у ці роки досвіду відповідальності за виконання певних функцій в організації життя класу, школи, громади. Виховна система (козацька педагогіка) спирається на владу спільності: взаємодопомога, відчуття іншого, підкорення спільно обраним законам. Ніхто не має права образити іншого, бо дістане відсіч від усього дитячого гурту. Ніхто не може порушити закони життя класу, школи, - цього йому не дозволять. Стриманість, ввічливість, повага до старших, міра в одязі, відповідальність за виконання своїх обов'язків упевнено увійшли в життя молодії січі – братства козачат.¹⁹¹

Аналізуючи зміст програм та підручників, задамо собі питання – кого формує безнаціональна система освіти України, у якій немає національної спрямованості розумового, морального, духовного, фізичного і трудового виховання? На 2000 рік всього 21% всіх школярів на Україні навчалася українською мовою (так, як у 1958

¹⁹⁰ Джура та Дана. – 1998-2000. Річ про Адамівську Січ. – 2001-2003.

¹⁹¹ Тимофеев В.Я. Народе, виховуй сина! Советское Приднестровье. – 2002. – 18 липня.

році!). В сучасному суперечливому світі «виживуть» збережуть себе ті, хто зуміє відстояти у глобальному змаганні свою культуру, мову, фольклор – усе те, з чого складаються сутність та особливості національного характеру. Саме з цих мотивів для педагогічних колективів національне виховання є обов'язковою складовою системою формування всебічно розвиненої особистості.

Різно відмовившись від комуністичної ідеології і деполітизувавши школи, ми самі собі завдали шкоди: ліквідували систему різноманітних політичних і патріотичних клубів та клубів за інтересами. Це привело до аполітичності, значної частини учнівської молоді, до проявів песимізму, скептицизму, байдужості і втрати патріотизму. Знищили систему політичного інформування учнів. Це сприяло формуванню політичного безкультур'я випускників. Ліквідували піонерські і комсомольські організації, але не створили ніяких інших дитячих і юнацьких громадських організацій для учнів. А відомо, що формування майбутніх громадських діячів починається з їхньої участі в дитячих і юнацьких громадських організаціях. Глибока моральна криза в нашій країні є наслідком прогалин у навчально-виховному процесі. Зокрема у недооцінці ролі української національної школи, яка виступає одним із важливих елементів збереження і розвитку етнічної спільності, її духовного ядра і постачає суспільству свідомих громадян, творчих особистостей, носіїв духовності.

Що ж таке школа козацько-лицарського виховання? Яка її загальна модель, на чому вона ґрунтується? Яка її мета, які завдання вона покликана розв'язувати?

Відомо, що загальної системи народного виховання для всіх народів немає. У кожного народу своя, особлива, національна система виховання. Вона базується на рідній національній мові. Запозичення системи виховання у іншого народу, як і мови, є неможливим тому, що формує інтелектуальну дебільність нації. Рідна школа – це головна основа національного життя держави, основа рідної школи – національне виховання. Національне виховання – це козацьке виховання, бо українці – нація козацька; козаки були типовими представниками рідного народу, вони втілювали волелюбний національний характер, відображали його потреби, інтереси, прагнення; і вони створили самобутню високоефективну, близьку до європейської, національну систему освіти і виховання – козацьку педагогіку.

Спостереження за розвитком сучасного українського суспільства показують, що відбувається «звужування» держави – громада все більше бере на себе її функції, а громадяни все частіше спільно вирішують проблеми, не звертаючись по допомогу до державних органів. Це пов'язано із загальною тенденцією нашого часу, з переходом від державного до державно-громадського управління. Ефективність нової схеми державно-громадського управління визначається рівнем громадянської культури всіх членів суспільства і тому (у теперішніх складних умовах державотворення) школа повинна керуватись принципом пріоритету прав особистості над інтересами суспільства і держави, гуманізму, свободи, демократії, миру, національної злагоди, надаючи дитині, підлітку, юнакові (дівчині) ще в школі навичок громадського самоврядування, виховуючи лідера XXI століття, людину, яка буде в змозі приймати доленосні рішення в житті громади, регіону, держави і бути відповідальним за них.

Проблема визначення універсального типу самоврядування, який забезпечив би позитивний результат, постійно хвилює педагогів. У педагогіці спостерігалось чимало спроб зробити самоврядування схожим на якісно працюючий механізм (ми пам'ятаємо учнівські комітети часів радянського періоду), але історія розвитку педагогіки учнівського самоврядування доводить, що навіть сьогодні ми не наблизились до цього ідеалу, не змогли створити ідеальний механізм під назвою «учнівське самоврядування». Це не свідчить про безсилля науки в дослідженні природи людини чи про недостатність пошуку педагогів-практиків. Психолого-педагогічна наука і передова новаторська практика не змогли зробити учнівський орган самоврядування школи певним «штучним інструментом». Що ж заважає

знаходженню ідеального механізму? Розмаїття цілей та завдань самоврядування, елементів змісту та видів форм моделей. Багатоваріантність умов і засобів управління. Неоднозначність виявлення закономірностей самоврядування в залежності від індивідуальних особливостей дітей і багатьох інших факторів.

Презентація моделей самоврядування на обласному методичному зборі педагогів та учнівських лідерів «Лідер XXI століття» у 2002 році за підсумками обласного етапу всеукраїнського конкурсу на кращу модель учнівського самоврядування показала, як по-різному організовують учнівське самоврядування кращі школи Одещини (одним із переможців на кращу модель учнівського самоврядування став Валерій Якович Тимофєєв): в кожній школі сформувалися свій стиль, темп і ритм роботи, власні методи й прийоми, певні психолого-педагогічні здобутки.¹⁹² Отже немає єдино вірного підходу до виховання лідера, а є лише велике розмаїття ідей щодо організації цієї роботи. Головна ідея – ідея багатоваріантності моделей учнівського самоврядування (і взагалі організації навчально-виховного процесу!).

Офіційна українська педагогіка не заперечує того, що козацтво стало найдосконалішою формою вияву генетично закованих здібностей і можливостей нашого народу. І тому в концепції національного виховання реалізація науково-обґрунтованих і випробуваних історією козацько-лицарських виховних традицій – вважається одним із найефективніших українознавчих підходів у навчально-виховній роботі.¹⁹³

Генеральний суддя Буджацької Січі Б.І.Устименко: «У нас церква відокремлена від держави, але в одеських єврейських школах учнів ознайомлюють із змістом священних книг. В польських школах вивчають Біблію. Особисто я вважаю, що в наш час бездуховності, яка росте, корисно було б знайомити нашу молодь з дитинства хоча б із канонічними заповідями, щоб дитина змогла відрізнити добро від зла».

В останнє десятиліття дедалі більше політичних і культурних діячів, учителів, батьків звертаються до християнських моральних цінностей як найбільш стійких, універсальних, не підвладних політичній та ідеологічній кон'юктурі. Це означає, що сучасне українське суспільство поступово підходить до визнання й опанування етичних основ християнства, від яких воно було штучно відлучене протягом багатьох десятиліть і до яких у більшості людей навіть було сформовано різко негативне ставлення.

Ніхто не буде сперечатися, що Церква є носієм духовності. Так воно і є, адже те, чого навчають тут, спрямоване на забезпечення нашого духовного добробуту, і найперше гармонії нашого внутрішнього світу. Багато людей відвідують храми, вважають себе віруючими і повага до традицій та релігії свого народу стримує багатьох з них від хибних кроків. Свою роль тут відіграє і громадська думка, а тому людина буде намагатися жити і діяти так, щоб не було соромно перед людьми.

Лише розвинута моральність, лише прийняття абсолютно вічних норм співжиття допоможе у потрібну хвилину підлітку (юнаку, юнці) – вони не будуть вагатися, втримаються, не підуть на умовляння товаришів, адже матимуть приписи на всі випадки життя. А нагородою буде чисте сумління та гармонія внутрішнього світу...

Формування духовності як основної якості людини, визначення її духовних пріоритетів, обґрунтування системи цінностей, на яких має базуватися життя дитини – основні напрями роботи духовного виховання.

Отже, тривале функціонування і понад ситуаційний, інтегративний характер цінностей, що увійшли до людської культури як християнські моральні настанови,

¹⁹² Тимофєєв В.Я. Організація учнівського самоврядування в школі козацько-лицарського виховання. Наша школа. – 2002. - №2. – 12-18 с.

¹⁹³ Тимофєєв В.Я. Сільська школа на зламі епох. Советское Приднестровье. – 2000. – 14 серпня; 2000. – 28 серпня.

зумовлюють їх особливу роль у процесі виховання дітей та молоді й спонукають нас – педагогів – до вироблення засобів і методів їх засвоєння учнями...

Турбує сумна історія нашої української педагогіки: з уходом ентузіаста тихо конає й його ідея; добре якщо ентузіаст зможе описати свій досвід, залишивши його на шпальтах історії педагогіки; а якщо ні? Тоді досвід зовсім зникає... Адамівській школі пощастило: її директор описав досвід роботи педагогічного колективу школи козацько-лицарського виховання;¹⁹⁴ іншим школам Задністров'я поталанило не так ... Багато матеріалів їхньої роботи вже зникли, багато чого не запам'яталось ... Тому досвід цих шкіл не подано в цій роботі належним чином, фрагментарно; та й ще й самі педагоги не розуміють важливості своєї роботи ... Але, як би не було, загальновизнано, що у період «моральної кризи, дегероїзації» і деморалізації значної частини нашого суспільства козацько-лицарські традиції, козацька сімейна, шкільна і соціальна педагогіка (як невід'ємна складова української педагогіки) високо тримають стяг вершинних національних і загальнолюдських цінностей, здобутків елітних прошарків рідного народу, лицарської духовності...

ВИСНОВКИ

Що є українське козацтво у минулому й сучасному часі? Що ми активно «відроджуємо» й намагаємось «використати»? Чи зможе козацтво зайняти свою нішу в XXI столітті? Як в сучасних умовах силами громадської організації відродити тип козака-лицаря? Як згуртувати таких людей? На якій основі відроджувати козацтво?

Сучасні зміни геополітичної ситуації (тероризм, територіальні претензії Румунії до України – Буджак) висунули на порядок денний питання про додаткові гарантії захищеності та безпеки, територіальної, державної цілісності, забезпечення мирного проживання населення, підтримка на достатньому рівні мобілізаційних ресурсів. Цими обставинами в теперішній час продиктована увага державних структур до українського козацтва. На сучасному етапі в Україні, Російській Федерації та Білорусії козацтва відроджуються головним чином як громадські організації з культурологічними, господарськими, виховними, охоронними та іншими функціями. Трансформація цих організацій у військові не передбачається. В Придністров'ї на рівні Закону визначено, що козацтво виступає як громадський рух з воєнізованим характером діяльності, а головним його завданням є захист Вітчизни, сприяння зміцненню та розвитку державності і державної влади.

Оформлення й згуртування козащини швидше відбувається в тих регіонах, де загострюються військові міжетнічні, міжнаціональні, міждержавні конфлікти (Кубань, Прикавказ'я, Придністров'я). Відсутність можливостей виконання військових функцій призводить (як показує досвід) до розброду і хитань у козацькому середовищу, яке в свою чергу веде до невизначеності подальшої долі і самого козацького з'єднання. Ситуація може змінитися лише за умови зміни пріоритетів козащини із військових на господарські й культурні. Це не означає, що козакам на державному рівні не може бути довірено охороняти кордони країни чи наглядати за правопорядком усередині держави. Сучасні козацькі формування можуть стати повноцінною національною гвардією, яка буде поставлена на службу народу. У цьому випадку необхідна допомога держави. І не стільки матеріальна, скільки юридична. Саме на державному рівні мають бути вирішені питання щодо юридичного статусу козацьких військ.

Законодавча база відродження та розвитку Українського козацтва нерозвинена, тому процес розбудови козацьких організацій іде мляво. Істотною перешкодою розвитку козацтва є концептуальна невизначеність цього процесу. Історія українського державотворення переконливо свідчить про те, що в цьому історичному

¹⁹⁴ Тимофеев В.Я. Школа козацько-лицарського виховання. Наша школа. – 2000. - №5-6. с. 11-21.

процесі, порівняно з іншими суспільно-політичними силами, козацтво відіграло вирішальну, провідну роль. Тому національні інтереси України вимагають створення державних документів, зокрема законів, постанов, які б сприяли дальшому розвитку українського козацтва як могутньої націотворчої і державотворчої потуги, залучення до його лав найширших верств співгромадян з метою пробудження і спрямування їхньої енергії на розв'язання історичних завдань, що стоять перед нашим суспільством і державою.

Факти неспростовно свідчать, що високі духовні набутки українського козацтва, його видатних представників – державних і політичних керманів, діячів науки і культури на сьогодні залишаються невідомими широким верствам нашого суспільства. Не пробуджена і незадіяна до конкретних державотворчих справ і не організована в козацькі форми інтелектуальна, духовна і практично-дійова енергія сотень тисяч наших співвітчизників; вона ще «дрімає», «спить» і не набуває продуктивних і ефективних, суспільно корисних форм, справ і чину державотворчого характеру.

Справжнє відродження козацтва на Україні почнеться тоді, коли до його лав увіллється молодь, що вболіває за народні справи, прагне кращого сьогодення та працює на духовне і матеріально багате майбутнє; коли теперішні козаченьки чітко усвідомлять, що по них судять про все козацтво і народ у цілому, відмовляться від своїх користюлюбних цілей і на перше місце поставлять служіння народу; коли між козаками і науковцями-просвітянами встановляться тісні зв'язки та налагодиться співпраця на ниві дослідження історико-культурної спадщини козаччини. І тоді відроджене козацтво стане тією широкою суспільно-політичною і культурницькою течією, яка згуртує всі верстви українського народу і зможе цивілізованими методами вирішувати нагальні питання сьогодення в ім'я народу і для народу.

Для історичних козацьких структур основним змістом і суттю їхнього існування була специфічна військова справа у відповідних суспільно-політичних та природно-географічних умовах. Завдяки цьому на засадах архаїчних військово-лицарських традицій сформувалась комплексна система козацького військового буття – козацько-лицарське мистецтво. Це мистецтво (специфічне бойове мистецтво зі зброєю та на його основі – рукопаш; козацьке звичаєве право; елементи архаїчної військової магії; пісенно-енергетична практика; особливе світосприйняття) і є сутністю української козацької спадщини. Тільки через відродження і поширення основ військово-лицарської спадщини ми можемо вести мову про реальне наслідування, а отже і відповідність сучасного козацтва історичним аналогам. Але до сьогодні розуміння пріоритетності дійсного відродження українських козацьких традицій у цьому контексті не досягнуто. Причинами цього є: переважно хибні уявлення про сутність козацької спадщини, що сформувалися під впливом романтично-історичної художньої літератури та певних стереотипів вітчизняної і зарубіжної історіографії, розроблених відносно тих чи інших історіософських концепцій; відсутність сприятливих умов для повноцінного відродження козаччини; розмитість або повна відсутність дійсних пріоритетів козацького відродження; руйнація родових козацьких зв'язків та втрата традиційного козацького середовища (родовий козак – представник спадкового козацького роду, життєві принципи якого сформувалися на засадах цінностей, притаманних специфічному середовищу козаків-воїнів: пріоритетність чоловічого начала у всіх царинах буття; шанобливе ставлення до родових та загальнокозацьких звичаїв; повага до військової справи взагалі і особливо до специфічної козацької військової спадщини; ознайомлення з основами козацького бойового мистецтва; сприйняття особливих стереотипів поведінки та відносин, заснованих на засадах козацького звичаю; можливе ознайомлення з елементами військової магії; здоровий спосіб життя).

Основні причини гальмування козацького відродження такі: вплив різноманітних політичних сил; протилежна конфесійна орієнтація; залежність від

окремих гілок влади та економічних еліт; особисте ворогування новітніх козацьких керівників; брак конкретної діяльності.

Головна проблема козацтва – визначити свою роль у соціально-політичному житті суспільства. Козацтво – соціально-політичний моноліт чи плід тимчасового компроміса між владою та частиною суспільства?

Козацькі організації стоять відокремлено у загальній масі об'єднань громадян за інтересами, соціальним статусом чи грошми. Нечасті публікації в пресі, присвячені козакам, в основному стосуються або парадної сторони їхньої діяльності (усі про перебіг Великих Рад і масових нагороджень самодіяльними орденами), або фінансових сторін особистісних конфліктів усередині козацького руху. Насправді за парадним антуражем – усіякими шароварами, вольтижуванням і клонуванням гетьманів – від очей широкої громадськості ховаються цікаві процеси. У запеклій боротьбі між комуністами, націонал-демократами козацтво займало скоріш вичікувальну, ніж активну позицію (хоча спочатку козацтво утворювалося як активні охоронно-штурмові загони РУХу – брало участь у хресних ходах, церемоніях покладання травянистої рослинності до підніжжя бронзових борців і антуражна охорона неформальних заходів РУХу). Оскільки здобуття незалежності України відбулося мирним шляхом, призначення козацтва і його подальша доля змусила губитися в здогадах не тільки нове керівництво України, але і самих лідерів козацтва. Сотні молодих і фізично міцних чоловіків в козацькій формі опинилися на узбіччі політичних процесів. І війни ніякої ні з ким не було. Куди бідним січовикам податися? Поки козаки думали, закрилася остання ніша – рекет. Організована злочинність вже набрала бойовиків і козакам не знайшлося місця навіть серед «биків». Можливо, це був як раз той випадок, коли інертність керівництва, його небажання що-небудь робити, зробила козацькому руху добру послугу. Практично ніхто з козаків – за одиничними випадками – не заплямував себе зв'язками з вітчизняними і закордонними мафіозі. Таким чином, до середини 90-х років козацькі організації в Україні виявилися в стані недофінансованості і недозатребуваності. Коли немає якоїсь об'єднуючої сили, цілком природно, в середині будь-якої організації починається пошук і «призначення» винних. Українське козацтво стрясає цілий ряд скандалів, розколів і виключень з рядів. Тоді ж почався процес з очищення лав козацтва від політичних екстремістів, із залучення до «відродження» менш ангажованих, але більш кваліфікованих лідерів. В цьому сенс «одержавлення» уособлює для козацтва в цілому позитивну тенденцію, бо дає йому шанс на приведення себе у відповідність з реаліями сучасного громадянського суспільства. Але рішення питань, пов'язаних із визначенням основ козацької служби, в майбутньому. Можливо, включення козацтва в систему «держава» призведе до виникнення статусу військових козачих спільнот, які будуть поєднувати в собі риси й держави й громадської організації.

Якщо об'єктивно та тверезо проаналізувати процеси, які в теперішній час йдуть в українському козацтві, то ми побачимо, що саме козацтво поки ще розпорошено й неорганізоване. І причин для цього більш ніж достатньо. По-перше, козаків розпорошують ті, хто не бажає появи на політичній арені України нової грізної громадської сили. Для цього козаків утягують до різних апаратних та партійних ігор. Сучасний козацький рух лише встиг набрати силу, а в його середовищі через 75 років після революції з'явилися «білі» й «червоні», «самостійники» й «державники», «наші» й «не наші», які готові знову зхрестити шаблі. По-друге, розпорошеності цієї підсобляють самі козаки, піддавшись розгулу марнослів'я та егоїзму, пробуджених сучасною революційною хвилею, яка зберегла на своїх прапорах характерний для всіх революцій гасло: «Хто був ніким, той стане всім!» В результаті цього козацтво й не помітило, як опинилося в тенетах численних паралельних організаційних структур, які між собою ворогують. По-третє, відсутність наукового узагальнення багатовікового служіння козацтва Неньці-Україні виявилось при перших кроках його державного становлення. Щоб вирішувати проблеми, які виникають, необхідно

вивчити механізм функціонування традиційних козацьких військ, проаналізувати діяльність козацтва в період демократичних перебудов й громадянської війни 1917-1922 років. На базі цих досліджень визначити, що можливо використати задля вироблення сучасної єдиної державної політики становлення козацтва й правильно виявити сутність козацького загалу, козацької громади, козацького війська. По-четверте, козацтву необхідно формувати наскрізну систему підготовки й виховання козака як державної людини через сім'ю – середню школу – вищий навчальний заклад (готувати кадри). Й так далі... Ще одне... Реакція багатьох козаків на критичний матеріал така: ти хочеш розвалити (добити) козацтво. Вельмишановні мої, не можна розвалити хату, яка ще тільки намальована на папері, про яку балакають, а не будують. Добити можна того, хто живий. Мертві бджоли не гудуть. Тому й критична публікація для живого й здорового – як холодний душ на похмілля. Отож, бажаючи всім плідної праці, хочеться одного: щоб люди пишалися нами так, як Наливайком, Трясилом, Сірком чи Палієм... А для цього хочуть вони бачити не погони, лампаси й незаслужені нагороди, а реальні справи.

Спроба сучасних реформаторів збудувати нове суспільство з орієнтацією лише на економічні, ринкові розрахунки, неминуче провалиться. Суспільство засновується лише на ідеї моральності й цементується духовними прагненнями народу. Ідеологія козацтва фундується на таких засадах: Християнство (Православ'я), прагнення до «Народовладдя» та самоврядування в організації свого життя й на усвідомленні святого свого обов'язку – захищати рідну українську землю й українську державність. Це стало в перебігу віків свого роду генетичною особливістю козацького характеру. Й в сучасному суспільстві, коли значний відсоток населення України розгубив, не мав або розміняв свої ідеали на «речовизм» та долари, козацтво за рядом обставин стало найбільш стійким носієм національно-історичних традицій українського народу, здатне зіграти роль свого роду каталізатора громадської самосвідомості, очолити всенародний рух за відродження України-Батьківщини.

Задунайський запорожець Ананій Коломієць, розповідаючи про Задунайську Січ, висловив невмирущі, сповнені глибокої віри в козацтво і його спадкоємців, слова: «А за нас... то наше не пропаде... Досі не пропало, то вже й не пропаде!.. Нашого насіння ніхто не скоренить!»

***Душу – Богові!
Життя – Україні!
Серце – народові-нації!
Честь – козацтву!***

***Слава козакам!
Слава Україні!***

ЗМІСТ

Від автора.	3
I. Відродження українського козацтва у 90–ті роки ХХ століття.	5
II. Історичні витоки та особливості розвитку козацьких організацій на Одещині.	18
III. Білгород–Дністровські козацькі товариства: історія виникнення, структура, склад.	39
IV. Основні напрямки діяльності козаків.	56
V. Козацькі художні колективи.	61
VI. Козацька педагогіка.	68
Висновки.	88

Видавець «ФОП Середняк Т.К.», 49000,
Дніпропетровськ, 18, а/с 1212.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції ДК № 4379 від 02.08.2012.
Ідентифікатор видавця в системі ISBN 7257.

Підписано до друку 29.07.2015. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 11,1. Обл.-вид. арк. 8,2.
Зам. № 151. Наклад 500 прим.

**С.В.Ушанова. Сучасне козацтво Білгород-Дністровщини. — Дніпропетровськ:
Середняк Т. К., 2015, — 92 с.**